

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η ευρωπαϊκή πολιτική των κυβερνήσεων Καραμανλή 1958-1962: η Σύνδεση με την ΕΟΚ.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μαρία Ντζούρα

Αθήνα, 2020

Τριμελής Επιτροπή

Δέσποινα Παπαδημητρίου, Αναπληρώτρια καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)
Κωνσταντίνα Μπότσιου, Αναπλήρωτρια καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
Σωτήρης Ριζάς, Διευθυντής του κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Νεώτερου Ελληνισμού της
Ακαδημίας Αθηνών

Copyright ©Μαρία Ντζούρα, 2020

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών (ΠΜΣ) «Πολιτική Επιστήμη και Ιστορία» του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

Από τη θέση αυτή θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κυρία Δέσποινα Παπαδημητρίου, για την απλόχερη βοήθεια που μου έδωσε, καθώς και για τις χρήσιμες συμβουλές της σε όλα τα στάδια της εκπόνησης της μεταπτυχιακής εργασίας.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κύριο Χρήστο Αναστασίου υπεύθυνο του Ιστορικού Αρχείου του Ιδρύματος του Κωνσταντίνου Καραμανλή για τις χρήσιμες υποδείξεις και συμβουλές που μου προσέφερε καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνάς μου εκεί, καθώς και για την άδεια πρόσβασης για τη μελέτη των αρχείων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	5
Abstract	6
Εισαγωγή	7
1. Η Ευρώπη μετά τον Πόλεμο και η πορεία προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση.	15
2. Η Ελλάδα μετά τον πόλεμο και ο προσανατολισμός στη Δύση.	25
3. Η Ελλάδα στην Ευρώπη πριν από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή.	30
4. Η Ευρώπη στη σκέψη του Κωνσταντίνου Καραμανλή και η αξίωση προσχώρησης της Ελλάδας στους κόλπους της.	33
5. Οι επαφές και οι διμερείς συμφωνίες με τις ευρωπαϊκές χώρες πριν από τη Σύνδεση.	39
6. Η πορεία προς τη Σύνδεση.....	43
6.1. Η ελληνική αίτηση για τη Σύνδεση.....	43
6.2. Τα ελληνικά αιτήματα.....	47
6.3. Οι αντιρρήσεις των Έξι.....	48
6.4. Οι διαβουλεύσεις με την Κοινότητα.....	49
6.5. Τα ταξίδια του Έλληνα πρωθυπουργού στην Αγγλία, στη Γαλλία και στη Γερμανία.	51
6.6. Προς την τελική Ευθεία.....	53
7. Η Συμφωνία.....	55
8. Τα χαρακτηριστικά της Συμφωνίας.....	59
9. Ο αντίκτυπος της Συμφωνίας της Σύνδεσης με την ΕΟΚ στην Κοινή Γνώμη.....	63
10. Η αντίθεση της Αριστεράς και η άποψη του Κέντρου.....	68
11. Η στάση των ΗΠΑ.....	72
Συμπεράσματα –Επίλογος	76
ΠΗΓΕΣ/ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	81
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	85
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	85

Σημαντικοί όροι- Λέξεις κλειδιά: Κωνσταντίνος Καραμανλής, Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, διαπραγματεύσεις, ευρωπαϊκή πολιτική, οικονομική ανάπτυξη.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία αναλύει τις συγκυρίες και το ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματοποιήθηκε η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Η διπλωματική εργασία ασχολείται με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή και με το ρόλο που διαδραμάτισε στην ευρωπαϊκή πορεία της Ελλάδας. Ο Καραμανλής πίστευε ότι η Ελλάδα μέσω της συμμετοχής της στους ευρωπαϊκούς θεσμούς θα εξασφάλιζε τα πάγια συμφέροντά της, που δεν ήταν άλλα από την εθνική ανεξαρτησία, την προστασία των δημοκρατικών της θεσμών και την οικονομική της ανάπτυξη. Η μελέτη της πρώτης περιόδου σύνδεσης της χώρας με την ΕΟΚ παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον τη στιγμή που το ευρωπαϊκό σύστημα ανασυντάσσεται και επιδιώκει την εύρεση νέων ισορροπιών. Εντός αυτού του πλαισίου εξετάζονται οι ιδιαιτερότητες, οι πολιτικοί σχεδιασμοί και οι προσδοκίες του ελληνικού κράτους κατά τη διάρκεια της πορείας του προς την είσοδό του στους δυτικοευρωπαϊκούς θεσμούς.

Μέσα από τις αρχειακές πηγές και τη βιβλιογραφία εξετάστηκε η πορεία των διαπραγματεύσεων που οδήγησαν στη Σύνδεση της χώρας με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και διερευνήθηκαν οι ευκαιρίες και οι δυσκολίες που συνάντησε η ελληνική αντιπροσωπεία προς την επίτευξη αυτού του στόχου. Επιπλέον, παρουσιάστηκε η Συμφωνία και τα χαρακτηριστικά αυτής, καθώς και η στάση της Κοινής Γνώμης και των λοιπών πολιτικών δυνάμεων της χώρας.

Abstract

This essay analyzes the timing and the wider historical context in which Greece entered the European Economic Community (EEC). The dissertation deals with Konstantinos Karamanlis and the role he played in the European course of Greece. Karamanlis believed that Greece, through its participation in European institutions, would secure its permanent interests, which were none other than national independence, the protection of its democratic institutions and its economic development. The study of the first period of the country's accession to the EEC is of particular interest at a time when the European system is being restructured and seeks to find new balances.

Within this context, the peculiarities, the political plans and the expectations of the Greek state during its course towards its entry into the Western European institutions are examined. Through archival sources and literature, was examined the course of the negotiations that led to the Association of the country with the European Community and were explored the opportunities and difficulties encountered by the Greek delegation to achieve this goal. In addition, were presented the Agreement and its characteristics, as well as the attitude of the Public Opinion and the other political forces of the country.

Εισαγωγή

Η Ευρώπη την επαύριο του πολέμου βρέθηκε σε μια περίοδο κοσμογονίας. Ο πόλεμος έχει τελειώσει οριστικά και οι ευρωπαϊκοί λαοί βρίσκονται μπροστά στη δημιουργία ενός νέου διεθνούς συστήματος μετά τη βίαιη κατάρρευση του παλιού. Αυτό θα δημιουργηθεί και θα εξελιχθεί μέσα από τις νέες συγκυρίες και τα μέτωπα που δημιούργησε η άνοδος των δύο υπερδυνάμεων, των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ. Αυτές οι δύο υπερδυνάμεις χαρακτηρίζονται από αντίθετες κοσμοθεωρίες και αντιλήψεις όσον αφορά την οργάνωση της κοινωνίας και τις διεθνείς σχέσεις.¹ Τα ευρωπαϊκά κράτη εμφανίζονταν πλέον κατακερματισμένα και αποδυναμωμένα σε μια μεταπολεμική Ευρώπη διηρημένη σε δύο τμήματα, στο ανατολικό τμήμα που ελεγχόταν από την ΕΣΣΔ και στο δυτικό τμήμα που ελεγχόταν από τις ΗΠΑ. Στο δυτικό τμήμα οι παλαιές ευρωπαϊκές δυνάμεις αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα, καθημαγμένες από τις αιματηρές συρράξεις του πολέμου, κατεστραμμένες οικονομικά και με την τεράστια ανασφάλεια που επικρατούσε στα πλαίσια του ψυχροπολεμικού κλίματος, προσπαθούσαν να ανασυνταχθούν και να ανακάμψουν οικονομικά. Η Βρετανία και η Γαλλία υποχώρησαν σε ένα ενδιάμεσο επίπεδο, ενώ η Γερμανία βρέθηκε διηρημένη σε δύο μέρη.

Για τις χώρες του δυτικού συνασπισμού η περίοδος ανάμεσα στο διάστημα 1950-1960 ήταν καθοριστικής σημασίας, καθώς τέθηκαν οι βάσεις πάνω στις οποίες θα πραγματοποιούνταν η ανάκαμψή τους τόσο σε οικονομικό, όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Από την αρχή φάνηκε ότι για να επιτύχουν το δύσκολο έργο της ανάκαμψης οι ευρωπαϊκές δυνάμεις έπρεπε να συνεργασθούν μεταξύ τους πέρα από τα πλαίσια απλών διακρατικών συμφωνιών, παραχωρώντας τμήματα της κυριαρχίας τους για τη δημιουργία υπερεθνικής συσσωμάτωσης που θα οδηγούσε μακροπρόθεσμα στην ευρωπαϊκή ενοποίηση. Η αναζήτηση μιας αδιαίρετης ευρωπαϊκής ενότητας στο πλαίσιο της οποίας θα επιτυγχανόταν η ασφάλεια και η ανασυγκρότηση, αποτελούσε αδήριτη ανάγκη της εποχής για τα δυτικά ευρωπαϊκά κράτη. Όλο αυτό το δύσκολο έργο θα επιτυγχανόταν υπό την αιγίδα των ΗΠΑ, οι οποίες υπό το πρίσμα της αύξησης της επιρροής τους στην Ευρώπη ενθάρρυναν και χρηματοδότησαν κάθε προσπάθεια ευρωπαϊκής ενοποιητικής διαδικασίας.

¹ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, Αθήνα 2010, σ. 135.

Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας και για να αντιμετωπίσουν τον σοβιετικό επεκτατισμό, οι ΗΠΑ εγκαινίασαν μια πολιτική που βασιζόταν στην αρχή της «ανάσχεσης» (containment policy), η φιλοσοφία της οποίας αναπτύχθηκε από τον Αμερικανό διπλωμάτη Τζώρτζ Κένναν. Η πολιτική της ανασχεσης βρήκε πρακτική εφαρμογή με την αναγγελία του δόγματος Τρούμαν και του σχεδίου Μάρσαλ (1947).²

Το σχέδιο Μάρσαλ³ αντανakλούσε την πολιτική επιρροή των ΗΠΑ στη γηραιά ήπειρο και προέβλεπε τη χορήγηση εκτεταμένης αμερικανικής βοήθειας σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη που το επιθυμούσαν, με την προϋπόθεση ότι θα συνεργάζονταν μεταξύ τους για την οικονομική τους ανάκαμψη. Το σχέδιο Μάρσαλ ουσιαστικά ξεκίνησε τις διαδικασίες προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.⁴ Η προσπάθεια της ευρωπαϊκής ενοποίησης υπήρξε χρονοβόρα και δύσκολη καθώς συχνά προσέκρουε σε δυσκολίες των κρατών μελών της Ευρώπης να εγκαταλείψουν τμήμα της εθνικής του κυριαρχίας προς όφελος μιας υπερεθνικής συσσωμάτωσης. Παρά το δύσκολο χαρακτήρα του εγχειρήματος, από την αρχή της αναζήτησης μέσων προς την επίτευξη της ενοποίησης προέκυψε η εκδήλωση πλείστων πρωτοβουλιών από τα κράτη της Ευρώπης.

Βασική επιδίωξη όλων των ευρωπαϊκών κρατών ήταν η δημιουργία ενός συστήματος ασφαλείας που θα ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει κάθε κίνδυνο και απειλή που θα μπορούσε να προκύψει σε συλλογικό επίπεδο, πέρα από τα στενά όρια της επικράτειας του κάθε κράτους. Την ανάγκη αυτής της επιδίωξης ενέτεινε το γερμανικό πρόβλημα με την πρώτη κρίση του Βερολίνου το 1948-1949 κατά την οποία έγινε πιο εμφανής η αντιπαλότητα μεταξύ ανατολικού και δυτικού συνασπισμού για το μέλλον της Γερμανίας. Όμως για τις ευρωπαϊκές χώρες του δυτικού συνασπισμού δεν μπορούσε να επέλθει η ανάκαμψη και η ανόρθωση χωρίς την παρουσία του παλαιού γερμανικού οικονομικού γίγαντα⁵

² Μαριέττα Δ. Μινώτου, *Η Ελλάδα στο σταυροδρόμι των ευρωπαϊκών επιλογών 1957-1959, Η απόφαση της κυβέρνησης Κωνσταντίνου Καραμανλή για τη Σύνδεση με την ΕΟΚ*, Αθήνα 2019, σ. 93.

³ Για το Σχέδιο Μάρσαλ βλ. αναλυτικά, Χάγκεν Φλάισερ, «η αγελάδα που έγινε ταύρος: Το σχέδιο Μάρσαλ- τομή στις δυτικές στρατηγικές περί γερμανικών επανορθώσεων», στο επιμ: Θανάσης Σφήκας, *«Το Σχέδιο Μάρσαλ, Ανασυγκρότηση και Διαίρεση της Ευρώπης*, Αθήνα εκδ. Πατάκη 2011, σ. 136-158.

⁴ John W. Young, *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991: Πολιτική Ιστορία*, μτφρ. Γεώργιος Δεμερτζίδης, Αθήνα 2014, σ.88.

⁵ Ε. Χατζηβασιλείου, ό.π. σ. 100.

Η ενοποίηση κρίθηκε σκόπιμο να ξεκινήσει από τον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας. Το Σύμφωνο των Βρυξελλών το 1948 που προέβλεπε συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών στους τομείς της οικονομίας, της άμυνας και του στρατού, αντανakλούσε αυτήν ακριβώς την πεποίθηση.⁶ Στο πλαίσιο αυτής της πεποίθησης ιδρύθηκαν οργανισμοί όπως ο ΟΕΟΣ (Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας) και η ΕΚΑΧ (Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα) με σκοπό να «ανασχέσουν» την σοβιετική επιρροή στους κόλπους του δυτικοευρωπαϊκού κόσμου αλλά και να γίνει μια προσπάθεια ασφαλούς ενσωμάτωσης της τότε αναδυόμενης δυτικοευρωπαϊκής οικονομίας στο δυτικό οικοδόμημα. Η ολοκλήρωση της νέας αμερικανικής πολιτικής ολοκληρώνεται τον Απρίλιο του 1949 με τη σύσταση της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας NATO, που είχε ως κύριο σκοπό την υπεράσπιση της άμυνας των κρατών της Δυτικής Ευρώπης.

Η Δυτική Ευρώπη τη δεκαετία του 1950 φαίνεται να έχει ξεπεράσει σε μεγάλο βαθμό τις αδυναμίες της πρώιμης μεταπολεμικής περιόδου και είναι έτοιμη να απαντήσει δυναμικά στις προκλήσεις του διεθνούς συστήματος, επιχειρώντας με τη σύμφωνη γνώμη των Αμερικανών στενότερες μορφές συνεργασίας.⁷ Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα κρίθηκε περιορισμένος και στον τομέα της άμυνας η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (ΕΑΚ) απέτυχε. Ύστερα από αυτή την αποτυχία τα έξι ιδρυτικά μέλη της ΕΚΑΧ, Γαλλία, Ιταλία, Δυτική Γερμανία και οι χώρες της BENELUX (Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο) προχώρησαν σε διαπραγματεύσεις που οδήγησαν στις 25 Μαρτίου του 1957 στη συνθήκη της Ρώμης και στην ίδρυση της ΕΟΚ. Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα δε δημιουργούσε μια απλή ζώνη ελεύθερων συναλλαγών, αλλά προέβλεπε την εγκαθίδρυση τελωνειακής ένωσης και κοινής αγροτικής πολιτικής.⁸

Η δημιουργία και η εξέλιξη της Κοινότητας δεν καθορίστηκε μόνο από τους εσωτερικούς παράγοντες της οικονομικής ανασυγκρότησης και της πολιτικής ένωσης των δυτικοευρωπαϊκών κρατών, αλλά και από εξωτερικές πιέσεις. Η κρίση του Σουέζ, η σταδιακή αποαποικιοποίηση και

⁶ Γαρουφαλιά Κοτσιανού, *Πολιτικοί Σχεδιασμοί και Προσδοκώμενα Αποτελέσματα από τη Σύνδεση της Ελλάδος με την ΕΟΚ (1958-1967)*, διπλωματική εργασία. Θεσσαλονίκη: Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, ΑΠΘ, σ. 6.

⁷ Μ. Μινώτου, ό.π., σ. 120-121.

⁸ Σωτήρης Ριζάς, *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη, 1961-1964*, Αθήνα 2001, σ.23.

οι μεταβολές δυνάμεων στο διεθνές πεδίο κατέστησαν την ευρωπαϊκή ενοποίηση απαραίτητη για τη σταθεροποίηση του ευρωπαϊκού οικοδομήματος στην παγκόσμια πολιτικοοικονομική σκηνή.⁹

Την επόμενη μέρα του πολέμου η Ελλάδα αναγνωρίστηκε στη βρετανική ζώνη επιρροής και ήταν μια χώρα με ασταθές πολιτικό και οικονομικό υπόβαθρο, καθώς και με συσσωρευμένα εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα. Ενώ στην υπόλοιπη Ευρώπη επικρατούσε ειρήνη από το Μάιο του 1945, στην Ελλάδα μαινόταν ο Εμφύλιος, γεγονός που δεν επέτρεπε στη χώρα να αφιερωθεί στην πορεία για την ανασυγκρότηση και τον εκσυγχρονισμό της, όπως συνέβαινε στα άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Οι επίσημες κυβερνητικές θέσεις όπως εκφράστηκαν ήδη από την περίοδο του πολέμου τοποθετούσαν την Ελλάδα στους κόλπους του δυτικού συνασπισμού, όπως άλλωστε συνέβαινε από τις απαρχές δημιουργίας του ελληνικού κράτους.¹⁰ Η επιλογή των δυτικών «Μεγάλων Δυνάμεων» ως ερεισμάτων περισσότερο αποδοτικών είχε υιοθετηθεί εκ νέου από τους ιθύνοντες του πολιτικού κόσμου και της κοινής γνώμης. Οι εξόριστες πολιτικές κυβερνήσεις είχαν ήδη χαράξει κατά τη διάρκεια του πολέμου το μεταπολεμικό μέλλον της χώρας με προϋπόθεση τη στενή συνεργασία με τους δυτικούς συμμάχους.¹¹

Αρχικά, οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν είχαν εστιάσει το ενδιαφέρον τους προς την κατεύθυνση του Λονδίνου ή των ΗΠΑ. Εύκολα όμως διαπιστώθηκε ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν μπορούσε πλέον να ανταποκριθεί στις ελληνικές εκκλήσεις για βοήθεια. Μετά από έναν και πλέον αιώνα, πρωταγωνιστικής παρουσίας στην Ελλάδα, η άλλοτε κοσμοκράτειρα εκχωρούσε τη θέση της στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, αναδυόμενη υπερδύναμη στο χώρο της Δύσης. Το αμερικανικό ενδιαφέρον για την Ελλάδα κλιμακώθηκε σταδιακά, από τη λήξη του πολέμου ως τη διατύπωση του Δόγματος Τρούμαν. Η απειλητική διείσδυση της ΕΣΣΔ στην Ανατολική Ευρώπη και η απειλή διεμβολής της στην Εγγύς Ανατολή, με επίκεντρο το Ιράν, την Τουρκία και την Ελλάδα προκαλούσε την ενεργό αμερικανική αντίδραση.¹²

Η έναρξη και η κλιμάκωση του Εμφυλίου στην Ελλάδα, ερμηνεύτηκε ως το πρώτο πεδίο δοκιμής για την ανάσχεση της σοβιετικής επέκτασης στην περιοχή. Η αμερικανική παρέμβαση

⁹ Γ. Κοτσιανού, ό.π., σ. 6-7.

¹⁰ Μ. Μινώτου, ό.π., σ. 64-65.

¹¹ Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1945-1981*, Αθήνα, 2008, σ. 13-14.

¹² Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981*, Αθήνα 2017, σ.230.

ήταν η πρώτη εκδήλωση προβολής της αμερικανικής ισχύος με τέτοιο τρόπο ώστε να υποδηλώνει την είσοδο των ΗΠΑ στην παγκόσμια σκηνή. Η Ουάσινγκτον είχε πάγιο συμφέρον από τις αρχές της περιόδου στη μόνιμη πρόσδεση της Ελλάδας στο δυτικό συνασπισμό και στην εξασφάλιση στο εσωτερικό της χώρας πολιτικού καθεστώτος που θα ήταν συμβατό με το στόχο αυτό.¹³ Η Ελλάδα υπήρξε η μόνη ανάμεσα στους αποδέκτες του σχεδίου Μάρσαλ που ήταν υπό καθεστώς ένοπλης εμφύλιας σύγκρουσης. Το γεγονός αυτό συντέλεσε ώστε να αποδοθεί διττός στόχος στη βοήθεια: συμβολή, πέρα από την οικονομική ανασυγκρότηση, στην καταστολή της ανταρσίας και στην αποκατάσταση όρων εσωτερικής ειρήνης και ασφάλειας. Ο προσανατολισμός της Ελλάδας στη Δύση είχε ως αποτέλεσμα την ένταξή της στο ΝΑΤΟ το 1952.

Η ανάγκη για την μερική απεξάρτηση της Ελλάδας από τις ΗΠΑ δεν άργησε να φανεί στο προσκήνιο. Η εκκρεμότητα του κυπριακού, η ανάγκη στήριξης της αναπτυξιακής προσπάθειας της χώρας και από άλλα κέντρα οικονομικής ισχύος και η εμβάθυνση των πολιτικών σχέσεων στο ευρωπαϊκό πλαίσιο με στόχο την απόσπαση πρόσθετων εγγυήσεων για την αμυντική ασφάλεια, οδήγησαν τους πολιτικούς ιθύνοντες στη στροφή προς την Ευρώπη. Κορυφαία προσωπικότητα που άφησε ανεξίτηλο το σημάδι της στην ευρωπαϊκή πορεία της χώρας είναι αυτή του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Η άνοδός του στην πρωθυπουργία μετά το θάνατο του Παπάγου εγκαινίασε μια νέα περίοδο στην πολιτική ζωή της χώρας.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής καθ' όλη τη διάρκεια της πολιτικής του καριέρας είχε ως πυξίδα την ευρωπαϊκή ιδέα και αγωνίστηκε για την ενσωμάτωση της Ελλάδας στους κόλπους της Ενωμένης Ευρώπης.¹⁴ Ο Καραμανλής υποστήριξε με ιδιαίτερη θέρμη την ευρωπαϊκή ενοποίηση εν τη γενέσει της γιατί εκτός των άλλων, πίστευε ότι είναι ο μόνος τρόπος για να διασωθεί η δημοκρατία.¹⁵ Επιπλέον, πιστεύοντας ότι η Ελλάδα αποτελεί την κοιτίδα της Ευρώπης θεωρούσε ότι έπρεπε να ξεπεράσει τη μόνιμη απομόνωσή της και να συμμετάσχει ισότιμα στις διεργασίες της ενοποίησης των ευρωπαϊκών λαών με τους οποίους όχι μόνο τη συνέδεαν κοινές πολιτισμικές

¹³ Σ. Ριζάς, *Η Ελληνική Πολιτική μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο: κοινοβουλευτισμός και δικτατορία*, Αθήνα 2008, σ. 32-33.

¹⁴ Μ. Μινώτου, ό.π., σ. 375.

¹⁵ Κωνσταντίνος Τσάτσος, *Ο Άγνωστος Καραμανλής*, Αθήνα 1984, σ.194.

ρίζες, αλλά είχαν και κοινά συμφέροντα. Γι' αυτό το λόγο έπρεπε να δώσει το παρόν στο χτίσιμο της νέας Ευρώπης, ώστε να διασφαλίσει έγκαιρα τη θέση που της άρμοζε στους κόλπους της.¹⁶

Ο Έλληνας πρωθυπουργός από πολύ νωρίς είχε την αντίληψη, ότι στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης η Ελλάδα θα μπορούσε να επιλύσει τα βασικά της προβλήματα: την κατοχύρωση της ασφάλειάς της, τη διασφάλιση του δημοκρατικού της πολιτεύματος, την οικονομική της ανάκαμψη καθώς και το γενικότερο εκσυγχρονισμό της που θα επιτυγχανόταν υπό την αρωγή των ευρωπαϊών εταίρων της.¹⁷ Έχοντας αυτές τις πεποιθήσεις αποφάσισε από τα μέσα του 1958 ότι η Ελλάδα έπρεπε να κινηθεί προς τη νεοϊδρυθείσα ΕΟΚ, η οποία δε δημιουργούσε μια απλή ζώνη ελεύθερων συναλλαγών, αλλά προέβλεπε την εγκαθίδρυση τελωνειακής ένωσης και κοινής αγροτικής πολιτικής.¹⁸

Η Ελλάδα στο πρώτο στάδιο της οικονομικής της ανόρθωσης δεν ήταν ικανή να διεκδικήσει, αλλά και να αξιοποιήσει κατάλληλα την ισότιμη συμμετοχή της στους κόλπους μιας κοινότητας χωρών που διακρίνονταν για τον υψηλό βαθμό της βιομηχανικής τους ανάπτυξης. Η επίγνωση αυτή αλλά και η στάθμιση των δυσκολιών και των κινδύνων του εγχειρήματος θα επιβάλει στους Έλληνες ιθύνοντες την πρόκριση της Σύνδεσης αντί της άμεσης προσχώρησης στην Κοινότητα. Η πολιτική βούληση για τη συμμετοχή της Ελλάδας στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης εναρμονιζόταν με την αξιοποίηση σημαντικών οικονομικών και εσωτερικών διαρθρωτικών ωφελημάτων στο άμεσο μέλλον και στην επιδίωξη μιας ισότιμης οργανικής ένταξης στο οικονομικό ευρωπαϊκό γίγνεσθαι όταν θα υπερέβαινε το απαιτητό επίπεδο ανάπτυξης. Υπό αυτό το πρίσμα, η ελληνική πλευρά εγκαινίασε τον κύκλο των διαβουλεύσεων με την Επιτροπή των Κοινοτήτων και τις κυβερνήσεις των Έξι εταίρων κρατών περί τα τέλη του 1958.¹⁹

Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να εξετάσει την κατάσταση που επικρατούσε την Ελλάδα μετά τον εμφύλιο όπως και τις προσπάθειες των κυβερνήσεων Καραμανλή για την πρόσδεση της χώρας στο δυτικοευρωπαϊκό ενοποιητικό εγχείρημα. Επιπλέον θα γίνει προσπάθεια

¹⁶ Μ. Μινώτου, ό.π., σ. 375.

¹⁷ Στο ίδιο, ό.π. σ. 376.

¹⁸ Σωτήρης Ριζάς, *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη, 1961-1964*, Αθήνα 2001, σ.23.

Στο ίδιο, ό.π., σ.24.

¹⁹ Κ. Σβολόπουλος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981*, ό.π., σ. 286.

σκιαγράφησης της ευρωπαϊκής πολιτικής σκέψης του Κωνσταντίνου Καραμανλή και θα υπογραμμιστούν οι λόγοι που επελέγη ως μόνος δρόμος η Σύνδεση με την ΕΟΚ έναντι άλλων επιλογών.

Σκοπός αυτής της μελέτης είναι η διερεύνηση των πολιτικών σχεδιασμών και των διαπραγματεύσεων που οδήγησαν τελικά στην πολυπόθητη σύνδεση. Εδώ, προκύπτουν τα παρακάτω ερωτήματα. Θα μπορούσε τελικά η Ελλάδα με τις όποιες ανεπάρκειές της και τις πολιτικές της αδυναμίες να εναρμονιστεί με τις επιταγές και την οικονομικοπολιτική κατάσταση των υπόλοιπων ευρωπαϊκών κρατών-μελών της οικονομικής Κοινότητας; Ήταν η κατάλληλη χρονικά στιγμή για να επιδιώξει, μια κατεξοχήν γεωργική χώρα, την είσοδο της σε μια κλειστή ομάδα ευρωπαϊκών βιομηχανικά ανεπτυγμένων κρατών; Θα ήταν εύκολο η Ελλάδα να πείσει την Ευρώπη των Έξι να τη δεχτεί στους κόλπους της λαμβάνοντας υπόψιν το οικονομικοκοινωνικό της επίπεδο;

Ιδιαίτερη μνεία θα γίνει στη θέση που κατείχε η Ευρώπη στη σκέψη του Κωνσταντίνου Καραμανλή και στο δίκτυο επαφών με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες που προσπάθησε να δημιουργήσει η κυβέρνηση και ιδιαίτερα ο ίδιος ο πρωθυπουργός μέσω των επισκέψεών του σε αυτές. Επίσης, θα αναλυθούν τα χαρακτηριστικά της Συμφωνίας Σύνδεσης. Τέλος, θα διερευνηθεί ο αντίκτυπος που είχε η Συμφωνία της Σύνδεσης στα υπόλοιπα πολιτικά κόμματα και στην Κοινή Γνώμη. Για να επιτευχθεί η άρτια παρουσίαση της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας κρίνεται σκόπιμο να εξετασθεί και η πορεία της ίδιας της Ευρώπης προς την ολοκλήρωσή της, εμμένοντας σε σημεία σταθμούς που καθόρισαν την εξέλιξή της.

Η διπλωματική εργασία βασίστηκε κυρίως στη μελέτη αρχειακού υλικού του Ιδρύματος Καραμανλή και ειδικότερα των φακέλων που αφορούσαν τη Σύνδεση με την ΕΟΚ και τις σχέσεις της Ελλάδας με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη Ιταλία, Δυτική Γερμανία και Γαλλία, κατά την συγκεκριμένη υπό διερεύνηση περίοδο. Το πρωτογενές υλικό αφορούσε επίσημα διπλωματικά έγγραφα σχετικά με τις προσπάθειες που κατέβαλλε η ελληνική πλευρά για την επίτευξη της Συμφωνίας. Επιπλέον, περιλαμβάνονται όλα τα έγγραφα που αφορούν τα διαβήματα και τις επαφές της ελληνικής κυβέρνησης με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΟΚ, όπως και όλες τις διεργασίες και τις διαβουλεύσεις που έλαβαν χώρα πριν την επίτευξη της Συμφωνίας. Μελετήθηκε επίσης όλο το υλικό που αφορούσε την υπογραφή της Συμφωνίας και πλήθος άρθρων εφημερίδων

ελληνικού και ξένου τύπου, που περιείχε ο φάκελος, το οποίο αφορούσε τη στάση της ευρύτερης Κοινής Γνώμης απέναντι στο ελληνικό εγχείρημα.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα ήταν η μελέτη αντιπροσωπευτικού τμήματος του ελληνικού Τύπου της εποχής, που βοήθησε στην κατανόηση της στάσης της Κοινής Γνώμης και των υπόλοιπων κομμάτων. Τέλος, εκτός των πρωτογενών πηγών εξετάστηκε το δωδεκάτομο έργο του Αρχείου του Κωνσταντίνου Καραμανλή: «Κείμενα και Γεγονότα», όπως και πληθώρα ελληνικής και ξενόγλωσσας βιβλιογραφίας.

1.Η Ευρώπη μετά τον Πόλεμο και η πορεία προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση.

Όπως ήδη προαναφέρθηκε στην Εισαγωγή η Ευρώπη μετά τον πόλεμο βιώνει μια περίοδο κοσμογονίας. Το Μάιο του 1945 στο τέλος του μεγαλύτερου και φονικότερου πολέμου που γνώρισε ποτέ η ανθρωπότητα, η Ευρώπη είναι κατεστραμμένη. Δεκάδες εκατομμύρια νεκροί, πολλοί περισσότεροι τραυματίες, ελλείψεις σε τρόφιμα και καύσιμα, πόλεις φαντάσματα και κατεστραμμένες οικονομίες είναι μερικά από τα κύρια σημεία του σκηνικού που επικρατεί στην Ευρώπη. Αναπόφευκτα, τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια αφιερώθηκαν στην ανοικοδόμηση, καθώς οι ευρωπαϊκές χώρες όχι μόνο επιδίωξαν να ξαναχτίσουν και να εκσυγχρονίσουν τις οικονομίες τους και τις αστικές τους περιοχές, αλλά δημιούργησαν νέους πολιτικούς θεσμούς για να αντικαταστήσουν αυτούς που είχαν αποτύχει στη δοκιμασία του Πολέμου.²⁰

Ο κόσμος που γεννήθηκε από τις στάχτες του παλιού ήταν διαμετρικά αντίθετος από τον προπολεμικό με βασικό του γνώρισμα την αλλαγή των κυρίαρχων πόλων και την αλλαγή στην ισορροπία δυνάμεων στο διεθνές γίγνεσθαι. Προπολεμικά, τα ηνία της εξουσίας κρατούσαν οι ευρωπαϊκές δυνάμεις, οι οποίες απαρτιζόνταν από κράτη μεσαίου μεγέθους. Αντιθέτως, μετά τον πόλεμο το διεθνές σκηνικό άλλαξε και ηγετικό ρόλο διαδραματίζουν πλέον οι ΗΠΑ και οι ΕΣΣΔ, που ήταν κράτη γίγαντες. Δύο υπερδυνάμεις που συνεργάστηκαν και συνέτριψαν τη χιτλερική Γερμανία, δημιούργησαν ελπίδες για τη δημιουργία ενός νέου κόσμου απαλλαγμένου από τον φόβο και τη δίνη του πολέμου. Με τη δημιουργία του ΟΗΕ το 1945, του οποίου στόχος ήταν να ρυθμίσει τα ζητήματα που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου και να θέσει τα θεμέλια συνεργασίας μεταξύ των κρατών, οι ελπίδες για την ειρηνική και αρμονική συμβίωση των κρατών αναπτερώθηκαν.²¹

Τα χρόνια που ακολούθησαν, έγινε γρήγορα αντιληπτό ότι τα σχέδια για αρμονική συνεργασία και συμπόρευση των δύο υπερδυνάμεων δεν καρποφόρησαν. Η συνεργασία των δύο

²⁰ John W. Young, *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου*, ό.π., σ.20.

²¹ Μ. Μινώτου, *Η Ελλάδα στο σταυροδρόμι των ευρωπαϊκών επιλογών*, ό.π., σ. 91.

νέων υπερδυνάμεων μετατράπηκε σε σύγκρουση. Η οριστική ρήξη ανάμεσα σε ΗΠΑ και ΕΣΣΔ οριστικοποιήθηκε μετά τη Διάσκεψη της Γιάλτας το 1945. Οι διατάξεις που προέκυψαν από τις αλλαγές ισχύος στο διεθνές σκηνικό είχαν ως κύριο χαρακτηριστικό το διπολισμό, μεταξύ των δύο πόλων των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ, μεταξύ των οποίων άρχισε να μαίνεται σφοδρή αντιπαράθεση σε όλα τα επίπεδα. Έτσι, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος έδωσε τη θέση του στον Ψυχρό Πόλεμο.²²

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου εμφανίστηκε για πρώτη φορά ένας κοινός για της ευρωπαϊκές χώρες αντίπαλος, η ΕΣΣΔ. Η ανάγκη να αντιμετωπίσουν αυτόν τον κοινό αντίπαλο καθώς και η ανάγκη για ανόρθωση, τις οδήγησε στο συμπέρασμα πως αυτή η ανάκαμψη δεν επρόκειτο να επέλθει παρά μόνο με την από κοινού προσπάθεια και συνεργασία. Υπό αυτό το πρίσμα δεν άργησαν να προκύψουν αρκετές ιδέες και οργανώσεις από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Νωρίς έγινε φανερό πως οι ευρωπαϊκές δυνάμεις δε θα μπορούσαν μονάχα από τη συνεργασία τους να ανακάμψουν, γι' αυτό το λόγο αναζήτησαν την προστασία των ΗΠΑ, σε οικονομικό και αμυντικό επίπεδο.²³

Η Δυτική Ευρώπη συνέχιζε να αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κέντρα ισχύος του κόσμου με ανεπτυγμένη βιομηχανία, προηγμένη τεχνολογία και μεγάλο πληθυσμό. Η διατήρηση ενός τέτοιου κέντρου ισχύος εκτός της σοβιετικής σφαίρας επιρροής, αποτελούσε ένα από τα μεγαλύτερα στοιχήματα και αδήριτη ανάγκη για τις ΗΠΑ. Σε αυτό ακριβώς κατέτεινε το αμερικανικό σχέδιο Μάρσαλ που διακηρύχθηκε στις 5 Ιουνίου 1947 και προέβλεπε τη χορήγηση εκτεταμένης αμερικανικής βοήθειας σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες με την προϋπόθεση ότι τα κράτη αποδέκτες των κονδυλίων θα συνεργάζονταν μεταξύ τους για την οικονομική τους ανάκαμψη.²⁴

Η αμερικανική βοήθεια έγινε δεκτή από τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης και αποτέλεσε τον προάγγελο της δυτικοευρωπαϊκής οικονομικής συνεργασίας. Για να διαχειριστούν τα κονδύλια του Σχεδίου Μάρσαλ οι δυτικές χώρες δημιούργησαν τον Οργανισμό για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Συνεργασία (ΟΕΟΣ). Η σύστασή του κατέστη αναγκαία μετά την αναγγελία του

²² Στο ίδιο, ό.π., σ. 91-92.

²³ Ε. Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, ό.π., σ. 437-438.

²⁴ Στο ίδιο, ό.π., σ. 101.

Σχεδίου Μάρσαλ, σκοπός του ήταν η αποτελεσματική αξιοποίηση της χρηματικής αμερικανικής βοήθειας και η εμπέδωση της ανάγκης συνεργασίας μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών.²⁵ Το σχέδιο Μάρσαλ εφαρμόστηκε μέχρι το 1952 με εξαιρετική επιτυχία και συντέλεσε στην ανάπτυξη και την ανασυγκρότηση της δυτικοευρωπαϊκής οικονομίας συμπεριλαμβανομένης και αυτής της Δυτικής Γερμανίας.²⁶

Έπειτα, οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες αναζήτησαν την προστασία των ΗΠΑ, μέσω του NATO και ήταν αρκετοί αυτοί που πίστεψαν ότι εκείνον τον καιρό σφυρηλατείται μια «Ατλαντική Κοινότητα».²⁷ Οι νέοι συσχετισμοί δυνάμεων επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό τη Δυτική Ευρώπη, κυρίως στους τομείς της άμυνας και της ασφάλειας, ως φυσικό επακόλουθο η άμυνα της Ευρώπης συνδέθηκε με αυτή των ΗΠΑ που μετά τη λήξη του πολέμου οι δυτικές ευρωπαϊκές χώρες πέρασαν κάτω από τη σφαίρα επιρροής τους. Το NATO συστάθηκε στις 4 Απριλίου 1949 και σκοπό είχε να εξασφαλίσει ένα αντίρροπο πεδίο ισχύος στη σοβιετική παρουσία στην Ευρώπη.²⁸ Οι ίδιοι οι Αμερικανοί έδωσαν μια σημαντική ώθηση στην ιδέα της ευρωπαϊκής συνεργασίας κυρίως με το σχέδιο Μάρσαλ, που βασικός του όρος ήταν η συνεργασία μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών. Οι ΗΠΑ προσπαθούσαν να επιτύχουν την οριστική ανάκαμψη της ευρωπαϊκής οικονομίας ώστε να μη χρειαστεί να ξαναδώσουν χρήματα στην Ευρώπη, και σύμφωνα με τις αντιλήψεις της εποχής, οριστική ανάκαμψη δεν θα μπορούσε να επέλθει χωρίς κοινή προσπάθεια και χωρίς την αναζωογόνηση της δυτικογερμανικής οικονομίας²⁹. Με το Σχέδιο Μάρσαλ επανέρχεται στο προσκήνιο η δυτικογερμανική οικονομική ισχύς, που προκάλεσε φόβους σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες με κύριο αντιπρόσωπο τη Γαλλία.

Η ύπαρξη μιας κοινής απειλής που μπορούσε να εκδηλωθεί, τόσο σε στρατιωτικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο, εννοώντας φυσικά τον κίνδυνο της κομμουνιστικής απειλής της ΕΣΣΔ, ώθησε ακόμη περισσότερο τα ευρωπαϊκά κράτη στη μεταξύ τους συνεργασία. Ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα που έκανε ακόμη περισσότερο επιτακτική την ανάγκη διεθνούς συνεργασίας, ήταν το ζητούμενο ανάκαμψης της Δυτικής Γερμανίας. Είχε γίνει πλέον ευρέως γνωστό ότι η

²⁵ Μ. Μινώτου, ό.π., σ.109.

²⁶ Ε. Χατζηβασιλείου, ό.π., σ. 103.

²⁷ J.W. Young, ό.π. σ. 89.

²⁸ Μ. Μινώτου, ό.π., σ.115.

²⁹ Ε. Χατζηβασιλείου, ό.π., σ.438.

οικονομική αναζωογόνηση της Δυτικής Γερμανίας ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική ανάπτυξη όλου του δυτικού τμήματος της ηπείρου. Ωστόσο η προοπτική να επανεμφανιστεί ένας οικονομικός γίγαντας, έστω και εδαφικά περιορισμένος, αλλά με τεράστιες οικονομικές δυνατότητες δημιούργησε φόβους στις υπόλοιπες χώρες και ιδιαίτερα στη Γαλλία.³⁰ Η σύσταση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας το 1949 ενέτεινε τους φόβους αυτούς.³¹

Αυτό μάλιστα που έκανε ιδιαίτερα έντονη την ανάγκη της Γαλλίας για τη δέσμευση στην ευρωπαϊκή ενότητα εκείνη την εποχή, ήταν το γερμανικό πρόβλημα. Μετά από τρεις γερμανικές εισβολές ζωντανές ακόμα στη μνήμη των Γάλλων, η γαλλική εξωτερική πολιτική ανησυχούσε βαθιά για το μέλλον της Γερμανίας. Ο Ντε Γκωλ ήλπιζε να αφαιρεθούν από τη Γερμανία, σημαντικές από οικονομική και στρατηγική άποψη περιοχές, κάτι τέτοιο θα αποδυνάμωνε τη Γερμανία και θα βοηθούσε τη Γαλλία να εξελιχθεί σε χώρα με βαριά βιομηχανία. Οι φιλοδοξίες του Ντε Γκωλ δεν πραγματοποιήθηκαν καθώς και το δυτικογερμανικό κράτος ιδρύθηκε και η γερμανική βιομηχανία ανασυγκροτήθηκε στα πλαίσια του Σχεδίου Μάρσαλ.³² Πώς θα μπορούσε λοιπόν να γίνει αποδεκτή η δυτικογερμανική ανάκαμψη, απαραίτητη για την ανάκαμψη της ίδιας της δυτικοευρωπαϊκής οικονομίας χωρίς να εμπεριέχει κινδύνους;

Η ευρωπαϊκή ενοποίηση ήταν η μόνη λύση: η Γαλλία και η Γερμανία θα συμμετείχαν στα ευρωπαϊκά όργανα ως ισότιμα μέλη, χωρίς να υπάρχει ανάγκη για ειδικούς ελέγχους επί της Γερμανίας, αλλά ταυτόχρονα η οικονομική ανεξαρτησία της Γερμανίας θα περιοριζόταν και οι γερμανικές πλουτοπαραγωγικές πηγές θα χρησιμοποιούνταν προς όφελος ενός ευρύτερου συνόλου. Τότε η Γερμανία θα απομακρυνόταν από τον εθνικισμό ενώ η συνεργασία μεταξύ των δυτικών κρατών θα απέτρεπε τη Γερμανία να παρασυρθεί στο Σοβιετικό στρατόπεδο.³³

³⁰ Konstantina Botsiou, «The origins of European integration: Goals and strategies», Constantinos Svolopoulos and Konstantina Botsiou (ed.), *The founders of European Integration*, Αθήνα, Πατάκης, 2013, σ.17.

³¹ Στο ίδιο, ό.π., σ. 441-442.

³² J.W. Young, ό.π. σ. 91.

³³ Στο ίδιο, ό.π., σ. 92.

Είχε γίνει φανερό, ότι η Ευρώπη έπρεπε να βρει μόνη της λύσεις στα προβλήματά της για να επιβιώσει. Γι' αυτό το σκοπό ήταν αναγκαίο τα ευρωπαϊκά κράτη να ξαναχτίσουν τη μεταξύ τους εμπιστοσύνη, αφήνοντας πίσω τις μνήμες των δύο αιματηρών πολέμων.³⁴

Η ευρωπαϊκή ενοποίηση προσέδωσε μια νέα διάσταση στην ευρωπαϊκή ιστορία, προκαλώντας την εμφάνιση νέων υπερεθνικών θεσμών, που υπερέβαιναν το παραδοσιακό διακρατικό διεθνές πλαίσιο. Η ενοποιητική διαδικασία πήγαινε πέρα από την απλή συνεργασία και έθετε σε νέα βάση την οργάνωση των υποθέσεων της Ευρώπης, δημιουργώντας ένα *aliud* της διεθνούς ζωής, μια υπερεθνική συσσωμάτωση που στόχευε στην πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης.³⁵ Έγινε γρήγορα αντιληπτό ότι οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες δε θα μπορούσαν να ανακάμψουν με τις δικές τους μεμονωμένες προσπάθειες, αλλά μόνο από κοινού. Η ενοποίηση πλέον της Ευρώπης φάνταζε επιτακτική ύστερα από τη διαμόρφωση του νέου διεθνούς σκηνικού που είχε διπολικό χαρακτήρα. Η Δυτική Ευρώπη όφειλε να ορθώσει ανάστημα ως ισόρροπη δύναμη ανάμεσα σε ΗΠΑ και ΕΣΣΔ. Για την επίλυση του γερμανικού προβλήματος ήταν απαραίτητη η ενσωμάτωση της Δυτικής Γερμανίας στο πλαίσιο μιας ευρύτερης ευρωπαϊκής πολιτικής οργάνωσης.³⁶

Ένα μεγάλο ερώτημα στα τέλη της δεκαετίας του 1940- αρχές δεκαετίας 1950 αφορούσε το ποια ακριβώς μορφή θα έπρεπε να πάρει η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Πολλοί ήταν αυτοί που υποστήριζαν μια ευρωπαϊκή ομοσπονδία, με κοινή Βουλή, κοινό υπουργικό συμβούλιο και κοινή οικονομική πολιτική. Όμως γρήγορα κατάλαβαν ότι δεν θα μπορούσε να δημιουργηθεί μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα ένα ευρωπαϊκό κοινοβούλιο και μία ενιαία αγορά αμερικανικού τύπου, σε μια ήπειρο της οποίας οι γλωσσικές, πολιτισμικές και κοινωνικές διαφορές ήταν βαθιά ριζωμένες μέσα στους αιώνες.³⁷ Επομένως η ευρωπαϊκή ενοποίηση δεν μπορούσε να ξεκινήσει από το πολιτικό επίπεδο στα πλαίσια μιας υπερεθνικής πολιτικής συνεργασίας.

Σταθμό στην πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης αποτέλεσε το Σχέδιο Σουμάν, το οποίο οδήγησε στη σύσταση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (1951). Ο φυσικός

³⁴Konstantina Botsiou, «The origins of European integration: Goals and strategies», Constantinos Svolopoulos and Konstantina Botsiou (ed.), *The founders of European Integration*, ό.π., σ.18.

³⁵ Στο ίδιο, ό.π., σ. 433-434.

³⁶ Μ. Μινώτου, ό.π., σ.121.

³⁷ J.W. Young, ό.π. σ.89.

πλούτος μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας μοιραζόταν σε ένα γεωγραφικό τρίγωνο, με αποτέλεσμα τα σύνορα των δύο χωρών να μετακινούνται ανάλογα με την εκάστοτε ισχύ της κάθε χώρας. Οι εμπνευστές αυτού του σχεδίου Ρ. Σουμάν και Ζ. Μονέ υποστήριζαν πως αν καταργηθούν τα σύνορα μεταξύ των δύο χωρών θα επιτυγχανόταν και η διαρκής ειρήνη. Το σχέδιο προέβλεπε την από κοινού διαχείριση από τη Γαλλία και τη Γερμανία, της παραγωγής του άνθρακα και του χάλυβα υπό την εποπτεία μιας κοινής υπερεθνικής αρχής.³⁸ Επιπλέον, αυτή η κίνηση αποτελούσε μια θεαματική γαλλική πρωτοβουλία, υπέρ της Γερμανίας δηλαδή μια πρόταση για την επάνοδο του δυτικογερμανικού κράτους στο κέντρο των ευρωπαϊκών υποθέσεων, με τρόπο αποδεκτό στις υπόλοιπες χώρες. Επανάφερε ένα βαθμό γαλλικού ελέγχου στη γερμανική βιομηχανία και εξασφάλιζε μεγάλη ροή του γερμανικού άνθρακα στα γαλλικά εργοστάσια. Το σχέδιο εξασφάλιζε μεγάλη αμερικανική υποστήριξη, καθώς πάντα οι Αμερικάνοι ενθάρρυναν τους Ευρωπαίους σε στενότερα σχήματα συνεργασίας.³⁹

Η συνθήκη για τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα, υπογράφηκε τον Απρίλιο του 1951. Η ΕΚΑΧ συστάθηκε με τον Ζαν Μονέ ως πρώτο της πρόεδρο. Μέλη της ήταν η Γαλλία, η Δυτική Γερμανία, η Ιταλία και οι χώρες της Μπενελούξ, χώρες που έμειναν γνωστές ως οι «Εξι». Κρίνεται απαραίτητο να αναφερθεί ότι η ιδιαιτερότητα του οργανισμού ήταν η προβολή του θέματος της μεταβίβασης από μια απλή συνεργασία σε μια ουσιαστική ενσωμάτωση.⁴⁰

Παρότι η δημιουργία της ΕΚΑΧ έδωσε μεγάλη ώθηση στην προβολή υπερεθνικών λειτουργιστικών ιδεών, τα επόμενα χρόνια σηματοδεύτηκαν από την αποτυχία δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (ΕΑΚ). Η ΕΑΚ αποτελούσε πρόταση του Ρενέ Πλεβέν με σκοπό να επιλύσει το πρόβλημα του επανεξοπλισμού της Γερμανίας.⁴¹ Η επιθυμία των ΗΠΑ να αναβιώσει στρατιωτικά η Δυτική Γερμανία και να ενταχθεί στο ΝΑΤΟ τρομοκράτησε τους Γάλλους που αντιτάχθηκαν σε αυτήν την ιδέα. Η γαλλογερμανική δυσπιστία έφτασε στο απόγειό της, αλλά ο Ζαν Μονέ υπέδειξε ότι η κατάσταση θα μπορούσε να εξομαλυνθεί με την επέκταση

³⁸ Μ. Μινώτπου, ό.π., σ. 122.

³⁹ Ε. Χατζηβασιλείου, ό.π. σ. 445-446.

⁴⁰ Μ. Μινώτπου, ό.π., σ. 122.

⁴¹ Ε. Χατζηβασιλείου, ό.π. σ. 447.

της αρχής της υπερεθνικής συνεργασίας και στον τομέα της άμυνας. Σύμφωνα με το Σχέδιο Πλεβέν η Γαλλία, η Δυτική Γερμανία και άλλες ενδιαφερόμενες χώρες θα συμμετείχαν σε έναν Ευρωπαϊκό Στρατό.⁴²

Το πιο σημαντικό σημείο αυτής της πρότασης ήταν ότι απέτρεπε τη δημιουργία δυτικογερμανικού Επιτελείου και την αυτόνομη ανάπτυξη των ενόπλων δυνάμεων της χώρας. Ο Αντενάουερ, ο οποίος επιθυμούσε να αποφύγει οποιαδήποτε αναβίωση του милитарισμού στη χώρα του φάνηκε πρόθυμος να συμμετάσχει στις συνομιλίες για το Σχέδιο. Οι γαλλικές επιφυλάξεις σχετικά με το εγχείρημα και η απόρριψη της ΕΑΚ από το γαλλικό κοινοβούλιο το 1954 κατέστρεψαν την ΕΑΚ. Η Βόννη δυσανεκτήθηκε γιατί ουσιαστικά είχε δεχτεί να θέσει τις ένοπλες δυνάμεις της κάτω από υπερεθνικό έλεγχο ενώ το έργο υπονόμεισε η δυσπιστία των Γάλλων. Η επίλυση του προβλήματος του επανεξοπλισμού της Δυτικής Γερμανίας επήλθε με την ένταξη της στο ΝΑΤΟ, ύστερα από βρετανική πρωτοβουλία του Άντονι Ήντεν υπουργού Εξωτερικών της Αγγλίας, που διεφύλαξε και τη συνέχιση της στρατιωτικής αμερικανικής παρουσίας στην Ευρώπη αλλά και τους γαλλογερμανικούς δεσμούς.⁴³

Ένα άλλο ακανθώδες ζήτημα που ταλάνισε την Ευρώπη εκείνη την εποχή ήταν η άρνηση της Μεγάλης Βρετανίας να υπαχθεί στους υπερεθνικούς θεσμούς που προέκυπταν. Η Βρετανία στο τέλος του πολέμου ήταν η ισχυρότερη ευρωπαϊκή δύναμη διατηρώντας παράλληλα και μια μεγάλη αποικιακή αυτοκρατορία, θα μπορούσε να γίνει ο ηγέτης μιας ευρωπαϊκής συσσωμάτωσης. Εντούτοις η Βρετανία παρέμεινε εχθρική προς την ιδέα της υπερεθνικής οργάνωσης για πολλούς λόγους. Η Βρετανία συγκαταλεγόταν στους νικητές του πολέμου, η ψυχολογία της και η οικονομία της δεν είχε δεχτεί τα πλήγματα που είχαν δεχτεί άλλα κράτη. Θεωρούσε τον εαυτό της μια Μεγάλη Δύναμη και δεν είχε την ανάγκη να κάνει μια νέα αρχή, ήθελε να επιβιώσει στο μεταπολεμικό κόσμο ως μια αυτόνομη δύναμη και όχι ως μέλος μιας «ομάδας ηττημένων».

Επίσης, η Βρετανία είχε ισχυρούς δεσμούς εκτός ευρωπαϊκού χώρου με τα κράτη της Κοινοπολιτείας. Σχεδόν το μισό εμπόριο της Βρετανίας γινόταν με την Κοινοπολιτεία. Οι Βρετανοί δεν ήθελαν να συνενώσουν την Κοινοπολιτεία με τη Δυτική Ευρώπη σε έναν ενιαίο

⁴² J. W. Young, ό.π. σ. 98.

⁴³ Ε. Χατζηβασιλείου, ό.π. σ. 448.

οικονομικό συνασπισμό επειδή με αυτόν τον τρόπο θα λάμβαναν τέλος τα αποκλειστικά προνόμια της Μεγάλης Βρετανίας από το εμπόριο με τα κράτη της Κοινοπολιτείας. Οι Βρετανοί θεωρούσαν τη συνεργασία δύσκολη ως ακατόρθωτη, επειδή στην Ιταλία και στη Γαλλία οι κυβερνήσεις ήταν αδύναμες, εκτεθειμένες στα ισχυρά εκείνη την εποχή κομμουνιστικά κόμματα.⁴⁴ Αντίθετα, οι βρετανικοί θεσμοί είχαν αντέξει κατά τη διάρκεια του πολέμου, άρα δεν υπήρχε λόγος να αλλοιωθούν υπέρ μιας υπερεθνικής ένωσης.

Ένα ακόμη σημαντικό θέμα το οποίο εξηγεί την απόσταση που είχε η Βρετανία από τις νέες υπερεθνικές συσσωματώσεις, είναι ότι η Αγγλία δεν συμμεριζόταν την εμμονή της Γαλλίας στο γερμανικό πρόβλημα. Το συγκεκριμένο ενδιαφέρον που έδειχνε η Βρετανία για την ευρωπαϊκή συνεργασία σχετιζόταν με το ότι τη θεωρούσε ως έναν τρόπο να αντισταθεί η Ευρώπη στη σοβιετική πίεση και να ενισχύσει τη βρετανική ανεξαρτησία και όχι ως ένα μέσο για να ελεγχθεί η Γερμανία.⁴⁵

Μετά τους Σουμάν και Μονέ τη σκυτάλη για τη συνέχιση των διαδικασιών που θα οδηγούσαν στην ευρωπαϊκή ενοποίηση, πήραν ο Αντενάουερ και ο Σπάακ (Βέλγος υπουργός Εξωτερικών), αυτή τη φορά στον τομέα της ενέργειας. Ο Σπάακ διέκρινε τις δυνατότητες για την επέκταση των υπερεθνικών θεσμών στον τομέα της ενέργειας. Ωστόσο, η νέα πρόταση προήλθε από τον Ολλανδό υπουργό Εξωτερικών Γιόχαν Μπέγιεν και αφορούσε τη δημιουργία μιας Κοινής Αγοράς μεταξύ των Έξι. Οι ιδέες αυτές διερευνήθηκαν στο Συμβούλιο υπουργών της ΕΚΑΧ στη Μεσσήνη της Ιταλίας το 1955. Κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης έγινε φανερό ότι η ευρωπαϊκή ενοποίηση θα σχετιζόταν με τον οικονομικό τομέα.

Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων ανέκυψαν διχογνωμίες και διαφορετικές προσεγγίσεις όσον αφορά τον τρόπο και τη μορφή που θα λάμβανε η ευρωπαϊκή ενοποίηση. Η Γαλλία υποστήριζε την ενοποίηση κατά τομέα, ενώ η Γερμανία, η Ιταλία και η Ολλανδία τάσσονταν υπέρ μιας γενικότερης ενοποίησης.⁴⁶ Τελικά, Το Μάιο του 1956 η επιτροπή Σπάακ ολοκλήρωσε τις εργασίες της προτείνοντας δύο συνθήκες μεταξύ των Έξι, ώστε να δημιουργηθεί μια Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και ένα όργανο για την ατομική ενέργεια η ΕΥΡΑΤΟΜ. Οι

⁴⁴ J.W. Young, ό.π. σ. 93.

⁴⁵ Στο ίδιο, ό.π., σ. 93.

⁴⁶ Μ. Μινώτου, ό.π., σ. 128.

συνθήκες που ίδρυσαν την ΕΟΚ και την ΕΥΡΑΤΟΜ υπογράφηκαν στη Ρώμη στις 25 Μαρτίου του 1957.

Η ΕΟΚ ξεκίνησε τη λειτουργία της την 1/1/1958 και ήταν πολύ λιγότερο υπερεθνική στη μορφή της από την ΕΚΑΧ. Παρ' όλα αυτά, οι ΕΟΚ, ΕΚΑΧ, ΕΥΡΑΤΟΜ ήταν οργανισμοί υπερεθνικοί τα μέλη των οποίων εκχωρούσαν σε αυτούς τμήμα της κυριαρχίας τους και δέχονταν ως δεσμευτικές και πολλές αποφάσεις με τις οποίες ενδεχομένως να διαφωνούσαν. Αυτό οδηγούσε σε διαρκώς στενότερη ένωση. Η συνθήκη της ΕΟΚ απέβλεπε στη σταδιακή δημιουργία μιας κοινής αγοράς.⁴⁷ Βασικός της σκοπός ήταν να δημιουργηθεί μια τελωνειακή ένωση με ελεύθερο και ισότιμο ανταγωνισμό για τα αγαθά μέσα στους Έξι και ένα κοινό εξωτερικό δασμολόγιο έναντι των τρίτων χωρών. Αυτή η κοινή αγορά σχεδιαζόταν να καθιερωθεί με μεταβατικά στάδια μέσα σε 12 χρόνια.⁴⁸ Η ίδρυση της ΕΟΚ διευκόλυνε και επιτάχυνε την οικονομική ανάπτυξη των κρατών μελών της. Οι ΗΠΑ συνετέλεσαν πάρα πολύ σ' αυτήν την ανάπτυξη με την υπαγωγή της Ευρώπης στην πυρηνική ομπρέλα του ΝΑΤΟ.⁴⁹

Μετά την ίδρυση της ΕΟΚ, κάποια από τα κράτη συμφώνησαν το 1959, να δημιουργήσουν έναν ξεχωριστό οργανισμό ελεύθερου εμπορίου. Η Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ), δημιουργήθηκε από τη σύμβαση της Στοκχόλμης το 1960 και περιλάμβανε τη Βρετανία, τη Δανία, τη Νορβηγία, τη Σουηδία, την Ελβετία, την Πορτογαλία και την Αυστρία. Η ΕΖΕΣ όπως και η ΕΟΚ προέβλεπε τη σταδιακή μείωση των εσωτερικών εμπορικών περιορισμών. Η ΕΖΕΣ δεν θέσπιζε κοινό εξωτερικό δασμολόγιο όσον αφορούσε την αγροτική παραγωγή, ήταν γεωγραφικά διασκορπισμένη, είχε πολύ μικρότερο πληθυσμό και ήταν οικονομικά ελεγχόμενη από τη Βρετανία. Επίσης εστίαζε το ενδιαφέρον της κυρίως στη βιομηχανική παραγωγή.⁵⁰

Η ισχύς της βρετανικής οικονομίας φάνηκε να υποχωρεί αισθητά. Μέσα από διάφορες αποτυχίες και δυσχέρειες το Λονδίνο αντιλήφθηκε ότι δεν μπορεί να μείνει εκτός της ενοποιητικής

⁴⁷ Ε. Χατζηβασιλείου, ό.π. σ. 455.

⁴⁸ J.W Young, ό.π. σ. 106.

⁴⁹ Ε. Χατζηβασιλείου, ό.π. σ. 457.

⁵⁰ Κωνσταντίνα Μπότσιου (επιμ.), «Η κύρωση της Συμφωνίας Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ (1962)» στο *Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου*, Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, 2010, σ. 417.

διαδικασίας και ζήτησε να ενταχθεί στην ΕΟΚ. Η προσπάθεια αυτή έληξε το 1963⁵¹ όταν ο Ντε Γκωλ πρόβαλε βέτο στη βρετανική ένταξη με το επιχείρημα ότι το Λονδίνο θα αποτελούσε ένα «δούρειο ίππο» των Αμερικανών στην Ευρώπη.⁵² Ο Ντε Γκωλ πίστευε σε μια Ευρώπη των Πατρίδων, σε μια Ευρώπη των εθνικών κρατών. Επιθυμούσε μεγαλύτερη συνεργασία ανάμεσα στους Έξι στο πολιτικό επίπεδο, όμως ήθελε να αντισταθεί στην κυριαρχία των ΗΠΑ στην Ευρώπη και επιζητούσε να αποκτήσουν οι Δυτικοευρωπαίοι και ειδικά οι Γάλλοι έναν ισχυρότερο λόγο στα διεθνή γεγονότα.

⁵¹ Ο Ντε Γκωλ πρόβαλε για 2^η φορά βέτο μετά το 1963 στην επικείμενη είσοδο της Βρετανίας στην ΕΟΚ, στο ίδιο, ό.π., σ. 418.

⁵² Ε. Χατζηβασιλείου, ό.π., σ. 459.

2. Η Ελλάδα μετά τον πόλεμο και ο προσανατολισμός στη Δύση.

Την επόμενη μέρα του πολέμου η Ελλάδα κλήθηκε να αντιμετωπίσει νέες προκλήσεις που έθετε η νέα διεθνής πραγματικότητα. Η βίαια κατάρρευση του παλαιού κόσμου και η ανάδυση των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ ως των νέων υπερδυνάμεων αποτελούσαν σημαντικό μέρος των νέων συνθηκών που δημιουργήθηκαν. Στην περίπτωση της Ελλάδας η μετάβαση από τον προπολεμικό στο μεταπολεμικό κόσμο δεν άλλαξε τις θεμελιακές κατευθύνσεις της εξωτερικής της πολιτικής. Ο στρατηγικός προσανατολισμός της Ελλάδας, όπως προσδιορίστηκε στη μεταπολεμική περίοδο, είχε διαγραφεί με πρωτοβουλία μιας σημαντικής μερίδας του έθνους από την εποχή του πολέμου. Η επιλογή των δυτικών Μεγάλων Δυνάμεων ως ερεισμάτων που κυριαρχούσε για έναν και πλέον αιώνα στην ελληνική εξωτερική πολιτική, υιοθετήθηκε εκ νέου από την πλειοψηφία των ιθυνόντων εκπροσώπων του πολιτικού κόσμου και της κοινής γνώμης.

Όπως ειπώθηκε και στην εισαγωγή, οι Έλληνες ιθύνοντες δεν είχαν εστιάσει το ενδιαφέρον τους προς την κατεύθυνση της Μεγάλης Βρετανίας ή των ΗΠΑ. Έγινε όμως γρήγορα αντιληπτό ότι το Λονδίνο δεν διατηρούσε την παλιά του αίγλη και δύναμη και δεν ήταν διατεθειμένο να βοηθήσει την Ελλάδα. Η Αμερική διατύπωσε το ενδιαφέρον της για τη χώρα από πολύ νωρίς .

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 40 η Ελλάδα βίωσε τραγικές στιγμές. Ο Εμφύλιος Πόλεμος περιγράφεται ως η κορυφαία και τραγικότερη αντιπαράθεση στην ελληνική κοινωνία, που τσάκισε ακόμη περισσότερο την ήδη καθημαγμένη ελληνική οικονομία και κοινωνία, τη στιγμή που τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη έκαναν τα πρώτα τους βήματα για την ανασυγκρότησή τους. Μάλιστα η έναρξη και η κλιμάκωση του εμφυλίου στην Ελλάδα, ερμηνεύτηκε ως το πρώτο πεδίο δοκιμής για την ανάσχεση της σοβιετικής επέκτασης στην περιοχή. Η αμερικανική παρέμβαση ήταν η πρώτη εκδήλωση προβολής της αμερικανικής ισχύος με τέτοιο τρόπο ώστε να υποδηλώνει την είσοδο των ΗΠΑ στην παγκόσμια σκηνή. Η Ουάσινγκτον είχε πάγιο συμφέρον

από τις αρχές της περιόδου στη μόνιμη πρόσδεση της Ελλάδας στο δυτικό συνασπισμό και στην εξασφάλιση στο εσωτερικό της χώρας πολιτικού καθεστώτος που θα ήταν συμβατό με το στόχο αυτό.⁵³ Σχετικά με το Σχέδιο Μάρσαλ, η Ελλάδα υπήρξε η μόνη ανάμεσα στους αποδέκτες που ήταν υπό καθεστώς ένοπλης εμφύλιας σύγκρουσης. Το γεγονός αυτό συντέλεσε ώστε να αποδοθεί διττός στόχος στη βοήθεια: συμβολή, πέρα από την οικονομική ανασυγκρότηση, στην καταστολή της ανταρσίας και στην αποκατάσταση όρων εσωτερικής ειρήνης και ασφάλειας.⁵⁴

Η εξωτερική πολιτική των κυβερνήσεων της χώρας κατά την περίοδο αυτή είχε ως στόχο την κατοχύρωση της ασφάλειας και την αμυντική θωράκιση της χώρας. Οι παραπάνω λόγοι είχαν ως αποτέλεσμα την επιδίωξη της ένταξης της χώρας στο ΝΑΤΟ. Το ΝΑΤΟ συστάθηκε στις 4/4/1949 με σκοπό να εγγυηθεί την προστασία των κρατών μελών του από το σοβιετικό κίνδυνο. Η Ελλάδα δεν είχε κληθεί αρχικά να συμμετάσχει. Η πολιτική τάξη της χώρας δεν έδειξε ιδιαίτερα να επείγεται για την προώθηση της ένταξης στο σύμφωνο. Αμφισβητήθηκε έντονα η αξιοπιστία των Ευρωπαίων εταίρων από την πολιτική ηγεσία. Η Ευρώπη αυτήν την εποχή ήταν γεωγραφική έννοια και μαστιζόταν από οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα, χωρίς να είναι σε θέση να προσφέρει στρατιωτική συνδρομή. Η Ελλάδα διέθετε ήδη αξιόμαχο στρατό και η μόνη πραγματική εγγύηση ασφαλείας έναντι της Σοβιετικής απειλής ήταν το ατομικό οπλοστάσιο των ΗΠΑ. Δεν αμφισβητούνταν συνεπώς ο δυτικός προσανατολισμός της Ελλάδας, αλλά αμφισβητούνταν η αξιοπιστία των δυτικοευρωπαίων ως συμμάχων.⁵⁵

Από την άλλη επικρατούσε η άποψη ότι το διαπραγματευτικό βάρος της Ελλάδας θα αυξανόταν με τη συμμετοχή της στο ΝΑΤΟ, ενώ ταυτόχρονα ενισχυόταν η έννοια της αποτροπής σε περίπτωση εκδήλωσης επεκτατικών διαθέσεων εκ μέρους του σοβιετικού συνασπισμού. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής υπουργός άμυνας συνόψιζε την επικρατούσα ελληνική στρατηγική σκέψη. Πλήρη ασφάλεια για την Ελλάδα σήμαινε επέκταση της αλληλεγγύης των δυτικών προς την Ελλάδα, δηλαδή την υπαγωγή της χώρας σε σύμφωνο συλλογικής ασφαλείας και διατήρηση στρατιωτικής δύναμης στο επίπεδο που επέβαλε η βαλκανική πραγματικότητα. Ο Καραμανλής έβλεπε την ένταξη στο ΝΑΤΟ ως το ρεαλιστικότερο μέσο για την πολεμική προσπάθεια της

⁵³ Σ. Ριζάς, *Η Ελληνική Πολιτική μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο*, ό.π., σ.32-33.

⁵⁴ Κ. Σβολόπουλος, ό.π., σ.232.

⁵⁵ Σ. Ριζάς, ό.π. σ.109-110.

χώρας. Γενικότερα, μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων της χώρας υπήρχε ένα υπόστρωμα συναίνεσης σχετικά με την ένταξη της χώρας στο ΝΑΤΟ.⁵⁶

Μπορεί στα μάτια των Αμερικανών μεγαλύτερη γεωπολιτική και στρατηγική σημασία να είχε η Τουρκία, καθώς εμποδίζει την κάθοδο της ΕΣΣΔ στη Μέση Ανατολή, συνόρευε με τα κρίσιμα αραβικά έθνη της Μέσης Ανατολής ενώ έλεγχε και τα στενά, αλλά και η θέση της Ελλάδας δεν ήταν διόλου ευκαταφρόνητη. Έλεγχε το Αιγαίο, κατείχε τη Μακεδονία και τη Θράκη καθιστώντας ασφαλείς για τις δυτικές δυνάμεις τις γραμμές επικοινωνίας τους που διέρχονταν από την ανατολική Μεσόγειο. Η παρουσία της χώρας στο δυτικό στρατόπεδο σήμαινε ότι υπήρχε ένα είδος γεωγραφικής συνέχειας μεταξύ Ευρώπης και Τουρκίας. Οι Αμερικάνοι θεωρούσαν αδιανόητη την ένταξη της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ χωρίς αυτήν της Ελλάδας. Η ένταξη των Τούρκων ήταν σημαντική για την Ελλάδα γιατί έτσι δεν θα αισθανόταν εκτεθειμένη ως ο ακραίος πυλώνας του ΝΑΤΟ.⁵⁷ Τελικά, το πρωτόκολλο για την προσχώρηση και των δύο χωρών στο ΝΑΤΟ υπογράφηκε στις 16 Φεβρουαρίου 1952.

Οι περισσότερες πολιτικές δυνάμεις της χώρας επιθυμούσαν την ένταξη της Ελλάδας στο δυτικό συνασπισμό για λόγους εσωτερικής όσο και εξωτερικής πολιτικής. Στις αρχές της δεκαετίας του 50 υπήρξε αδήριτη η ανάγκη διασφάλισης του πολιτικού και κοινωνικού καθεστώτος στο εσωτερικό της χώρας, το ελληνικό κράτος δε διέθετε τους πόρους που θα του επέτρεπαν να σταθεροποιήσει την κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας και ταυτόχρονα να συντηρήσει έναν αξιόμαχο στρατό υπό το φόβο του «από Βορρά κινδύνου»⁵⁸. Στην πολιτική σκηνή των Αθηνών υπήρχαν κατακερματισμένες πολιτικές δυνάμεις και αδυναμία συγκροτήσεως ισχυρού κομματικού συστήματος. Όλα τα παραπάνω καθιστούσαν το ρόλο της Αμερικής κρίσιμο αν και κάποιες φορές αμφισβητήσιμο τόσο στα εσωτερικά όσο και στα εξωτερικά της χώρας.⁵⁹

⁵⁶ Στο ίδιο, ό.π., σ. 110-112.

⁵⁷ Στο ίδιο, ό.π., σ.113.

⁵⁸ Ο ελληνικός φόβος για το Βορρά ξεκινάει πολύ παλιότερα από την εποχή που εξετάζουμε, και αφορούσε πολιτικές διενέξεις μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας. Η ελληνική κυβέρνηση εκτόξευε κατά καιρούς βέλη κατά της Βουλγαρίας και απαιτούσε: την καταβολή των συμβατικά επιδικασμένων πολεμικών επανορθώσεων, τη συμμόρφωση με τους περιοριστικούς στρατιωτικούς όρους της Συνθήκης Ειρήνης. Επίσης, την κατηγορούσε για εξακολουθητική παρουσία ετοιμοπόλεμων Ελλήνων ανταρτών και εκπατρισμένων παιδιών στο βουλγαρικό έδαφος και για πρόκληση θερμών μεθοριακών επεισοδίων, Κ. Σβολόπουλος, , *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, ό.π., σ. 251.

⁵⁹ Σ. Ριζάς, ό.π., σ. 33.

Την περίοδο που εξετάζεται, η χώρα μαστιζόταν από τα κατάλοιπα του Εμφυλίου, οι μεταβατικές κυβερνήσεις και οι οργανωτικές αδυναμίες του κράτους, που ήταν απροετοίμαστο να αναλάβει μεγάλα έργα αλλά και η χρησιμοποίηση μεγάλου μέρους της αμερικανικής βοήθειας για αμυντικούς σκοπούς, δεν επέτρεπαν στη χώρα να επιτύχει την ταχεία ανασυγκρότησή της σε όλα τα επίπεδα.⁶⁰

Το πηδάλιο της χώρας αναλαμβάνει στις 16 Νοεμβρίου 1952 ο στρατάρχης Παπάγος, ο οποίος στα τέλη του 1951 παραιτήθηκε από το στράτευμα με σκοπό να πολιτευτεί. Τον Αύγουστο του 1951 ιδρύει τον Ελληνικό Συναγερμό και στις βουλευτικές εκλογές του ιδίου χρόνου καταφέρνει να κερδίσει την πρώτη θέση, όχι όμως και την πλειοψηφία, πράγμα που καταφέρνει στις εκλογές του 1952. Η τριετία κυβέρνησης Παπάγου σημαδεύτηκε από δυο φάσεις. Η πρώτη φάση μέχρι και τον Αύγουστο του 1954 βρίσκει την Ελλάδα σε πλήρη ατλαντική τροχιά. Η θέση της χώρας εδραιώνεται και σταθεροποιείται στο δυτικό σύστημα με αποκορύφωμα τη σύναψη συμφωνίας το 1953 μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ «Περί στρατιωτικών ευκολιών»⁶¹ Η συμφωνία εμπεριείχε διμερή ελληνοαμερικανική συνθήκη για παραχώρηση βάσεων στις ΗΠΑ.

Η συμφωνία για τις βάσεις που υπογράφηκε τον Οκτώβριο του 1953, εντάσσεται στην εξάπλωση των αμερικανικών δυνάμεων στο πλαίσιο της στρατιωτικής εκδοχής του δόγματος της ανάσχεσης και ενώ συνδεόταν με τη στρατηγική του NATO, η λειτουργία των βάσεων ελεγχόταν αποκλειστικά από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η Αθήνα προσέφερε σημεία στο ελληνικό έδαφος για την εγκατάσταση αμερικανικών βάσεων μετά από σχετική υπόδειξη της Ουάσινγκτον. Στη σκέψη των κυβερνητικών και στρατιωτικών παραγόντων της χώρας η εγκατάσταση αμερικανικών βάσεων ισοδυναμούσε με την πρόσθετη εγγύηση ασφαλείας για τη βόρεια συνοριακή γραμμή, που αποτελούσε το κύριο μέλημα της ελληνικής πολιτικής ασφαλείας. Οι Αμερικανοί δε συμμερίζονταν αυτήν την ερμηνεία, αλλά οι Έλληνες ιθύνοντες πίστευαν ότι η αμερικανική στρατιωτική παρουσία ενίσχυε την αποτροπή ή σε περίπτωση επίθεσης από το Βορρά ισοδυναμούσε με αμερικανική εμπλοκή.⁶²

Η δεύτερη φάση της τριετίας του Παπάγου σημαδεύεται από το Κυπριακό, την ελληνική προσφυγή στον ΟΗΕ για την αυτοδιάθεση της Κύπρου και την επιδείνωση των ελληνοτουρκικών

⁶⁰ Μ. Μινώτου, *Η Ελλάδα στο σταυροδρόμι των ευρωπαϊκών επιλογών 1957-1959*, ό.π., σ. 150.

⁶¹ Στο ίδιο, ό.π., σ. 149.

⁶² Σ. Ριζάς, ό.π., σ. 163.

και των ελληνοβρετανικών σχέσεων εξαιτίας των εξελίξεων επί του θέματος. Το θέμα του Κυπριακού δε θα αναλυθεί εκτενώς στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας αλλά η αναφορά του κρίνεται απαραίτητη για την εξέταση των επερχόμενων εξελίξεων στα διπλωματικά ζητήματα της χώρας.

Σημαντικό γεγονός που πρέπει να τονισθεί κατά την περίοδο αυτή είναι στο πλαίσιο του Σχεδίου Μάρσαλ και με τη συμμετοχή της στον ΟΕΟΣ η Ελλάδα αρχίζει να δημιουργεί σταθερούς και μακροχρόνιους δεσμούς με τα δυτικοευρωπαϊκά κράτη. Η ισότιμη συμμετοχή της Ελλάδας σε αυτόν τον ευρωπαϊκό οργανισμό υπήρξε καθοριστική για τη διαμόρφωση της ελληνικής ευρωπαϊκής πολιτικής των επόμενων δεκαετιών.⁶³

Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης Παπάγου αξιοσημείωτη ήταν η χάραξη σταθερής οικονομικής πολιτικής που είχε ως στόχο το γενικότερο εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας και την απαλλαγή της από τα μεταπολεμικά φαινόμενα του πληθωρισμού. Στις αρχές του 1953 η ελληνική οικονομία είχε ολοκληρώσει σε μεγάλο βαθμό την οικονομική της ανασυγκρότηση. Παρά όμως τα μεγάλα άλματα που είχαν συντελεσθεί οι οργανικές της αδυναμίες ήταν εξόφθαλμες. Η εξωτερική βοήθεια είχε περικοπεί δραματικά με απώτερο στόχο την οριστική διακοπή της, γι' αυτό το λόγο η οικονομική ανάπτυξη έπρεπε να βασισθεί σε εσωτερικούς σταθερούς πυλώνες. Σταθμό στην πορεία της ελληνικής οικονομίας αποτέλεσε η οικονομική μεταρρύθμιση του Σπύρου Μαρκεζίνη το 1953 που έθεσε τις βάσεις για τις μετέπειτα οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις της χώρας και υπήρξε επιλογή μεγίστου στρατηγικού χαρακτήρα για τη χώρα.⁶⁴

⁶³ Μ. Μινώτου, ό.π., σ. 150.

⁶⁴ Στο ίδιο, ό.π., σ. 149-151.

3. Η Ελλάδα στην Ευρώπη πριν από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή.

Η ευνοϊκή τοποθέτηση της Ελλάδας απέναντι στην Ευρώπη και στις νέες ευρωπαϊκές συσσωματώσεις δεν είναι κάτι που πρωτοεμφανίστηκε στην εποχή Καραμανλή. Από τα πρώτα χρόνια ζωής του ελληνικού κράτους η «Ευρώπη» απασχόλησε ιδιαίτερα την πολιτική σκηνή και τον κόσμο των διανοουμένων. Από το 1842 ο Μάρκος Ρενιέρης⁶⁵ γράφοντας ένα άρθρο στο περιοδικό Ερανιστής, με τίτλο «Τί είναι η Έλλάς»⁶⁶ κάνει μια αναδρομή σε σημεία σταθμούς της ελληνικής ιστορίας και αποδεικνύει πως η Ελλάδα εντάσσεται αποκλειστικά στους κόλπους της Δύσης.

Ο Διαφωτισμός και ιδιαίτερα ένα κομμάτι του ο νεοελληνικός Διαφωτισμός επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τις απόψεις των ανθρώπων εκείνη την εποχή. Στο πλαίσιο του Διαφωτισμού αναδείχθηκε η πεφωτισμένη Ευρώπη που αγάπησε τα έργα των αρχαίων Ελλήνων και μέσω αυτής οι Νεοέλληνες αντιλήφθηκαν τη σύνδεσή τους με την αρχαία Ελλάδα. Εκείνη την εποχή η Ευρώπη είναι το μόνο φωτεινό παράδειγμα, το μέρος που άνθισε η επιστήμη και ο πολιτισμός και το μόνο καταφύγιο των ελληνικών γραμμάτων που εγκατέλειψαν την Ελλάδα εξαιτίας της Τουρκοκρατίας.

Οι ιδέες για ευρωπαϊκή ενοποίηση και τη δημιουργία μιας «Πανευρώπης» προβλήθηκαν για πρώτη φορά το 1923 από τον αυστριακό κόμη με ελληνική καταγωγή Κουντενχόβε-Καλλέργη.⁶⁷ Η περίφημη “Πανευρώπη” εξασφάλισε ευρεία συναίνεση από τις πολιτικές δυνάμεις της Ελλάδας. Εξέχουσες πολιτικές προσωπικότητες της εποχής όπως ο Ανδρέας Μιχαλακόπουλος

⁶⁵ Διακεκριμένος νομικός και λόγιος του 19ου αιώνα έγραψε πολλά νομικά και φιλολογικά έργα. Πρωταγωνίστησε στη συγκρότηση της ελληνικής εθνικής κοινότητας και την αποσαφήνιση της εθνικής πολιτικής κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα στην Ελλάδα.

⁶⁶ Μάρκος Ρενιέρης, «Τί είναι η Έλλάς», *Ευρωπαϊκός Ερανιστής*, 1(1842), 189.

⁶⁷ Ε. Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, ό.π., σ. 436.

και ο Αλέξανδρος Ζαΐμης έγιναν μέλη της “Πανευρώπης” και το 1930 δημιούργησαν και ελληνικό τμήμα του προγράμματος.⁶⁸

Έπειτα, το 1929 ο Γάλλος πρωθυπουργός, Αριστείδης Μπριάν, με ομιλία του από το βήμα της Κοινωνίας των Εθνών και το 1930 ως υπουργός Εξωτερικών με περισσότερο λεπτομερή τρόπο και μετά από εξουσιοδότηση 27 ευρωπαϊκών κρατών , πρότεινε ένα σχέδιο για οργάνωση καθεστώτος ευρωπαϊκής ομοσπονδιακής ένωσης. Τελικά το σχέδιο δεν έγινε ανεπιφύλακτα αποδεκτό παρά μόνο από 4 χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, υπό την ηγεσία του Ελευθερίου Βενιζέλου.⁶⁹

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, μεταπολεμικά η Ελλάδα επεδίωξε με ιδιαίτερο ζήλο τη συμμετοχή της σε κάποιο ευρωπαϊκό ενοποιητικό πρόγραμμα. Ο Τσουδερός⁷⁰ και ο Παπανδρέου⁷¹ προέβλεπαν το όραμα μιας ενωμένης Ευρώπης, ως το προπύργιο της ελευθερίας και της ειρήνης στον κόσμο. Επιπλέον ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης⁷² υποστήριζε ένθερμα κάθε διαδικασία σύσφιγξης των δεσμών μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών. Παράλληλα, υπέρ της ενοποίησης, τάσσονταν από τη θέση τους στο κοινοβούλιο πολιτικοί όπως ο Σ. Βενιζέλος, ο Θ. Σοφούλης, ο Π. Κανελλόπουλος και ο Λέων Μακκάς ο οποίος είχε αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο μεταξύ των φεντεραλιστών⁷³ σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Επιπροσθέτως, τοπικοί σύλλογοι και οργανώσεις όπως η Ευρωπαϊκή Λέσχη της Θεσσαλονίκης είχαν πανελλήνια απήχηση μέσω δραστήριων οργανωτικών φορέων υπέρ του ευρωπαϊσμού.⁷⁴

⁶⁸ Γ. Κοτσιανού, *Πολιτικοί Σχεδιασμοί και Προσδοκώμενα Αποτελέσματα από τη Σύνδεση της Ελλάδος με την ΕΟΚ*, ό.π., σ. 18.

⁶⁹ Ε. Χατζηβασιλείου, ό.π., σ. 436.

⁷⁰ Ο Εμμανουήλ Ι. Τσουδερός (Ρέθυμνο, 1882 – Νέριβι Ιταλίας, 10 Φεβρουαρίου 1956) ήταν Έλληνας νομικός, οικονομολόγος, και τραπεζίτης, ο οποίος χρημάτισε πρωθυπουργός της Ελλάδας την περίοδο της Κατοχής, στην εξόριστη ελληνική κυβέρνηση.

⁷¹ Ο Γεώργιος Παπανδρέου (13 Φεβρουαρίου 1888 - 1 Νοεμβρίου 1968) υπήρξε μία από τις πιο επιφανείς προσωπικότητες της νεότερης πολιτικής ιστορίας της Ελλάδας. Διετέλεσε τρεις φορές Πρωθυπουργός της Ελλάδας (1944-1945, 1963, 1964-1965), Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης τα χρόνια 1950-1952 και πολλές φορές Υπουργός, με πρώτη υπουργική θητεία στην επαναστατική κυβέρνηση του 1922. Υπήρξε φίλος, συνεργάτης και διευθυντής του πολιτικού γραφείου του Ελευθερίου Βενιζέλου. Απέκτησε το προσωνύμιο «Γέρος της Δημοκρατίας».

⁷² Ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης (1884 - 15 Νοεμβρίου 1970) ήταν Έλληνας πολιτικός, δύο φορές πρωθυπουργός της Ελλάδας κατά την περίοδο 1946-1947.

⁷³ Ως Φεντεραλισμός ή Ομοσπονδιοποίηση ορίζεται η κατάσταση κατά την οποία υφίσταται διαμοιρασμός εξουσίας μεταξύ μιας κεντρικής κυβέρνησης και των πολιτειών/περιφερειών.

⁷⁴ Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1945-1981*, ό.π., σ. 41-42.

Οι πρώτες οργανωμένες ελληνικές προσπάθειες για την στήριξη της ιδέας του ευρωπαϊσμού έγιναν από το 1948 και έπειτα, μετά το Συνέδριο της Χάγης. Μια από αυτές ήταν και η Ευρωπαϊκή Κίνηση Νεολαίας που συνέχισε τις δραστηριότητες της για αρκετά χρόνια και συνέβαλε στη διάδοση της ιδέας της ευρωπαϊκής ενοποίησης σε πανελλήνιο επίπεδο. Η πλειοψηφία των υποστηρικτών της ιδέας προέρχονταν κυρίως από τον φιλελεύθερο χώρο. Η πιο συστηματική προσπάθεια όμως έγινε από τις ελληνικές αντιπροσωπείες που συμμετείχαν σε διάφορα ευρωπαϊκά συνέδρια.⁷⁵

Μετέπειτα, η Ελλάδα αναμείχθηκε ενεργά σε διάφορα ευρωπαϊκά συνέδρια και σύμφωνα. Ενδεικτικά αναφέρονται το συνέδριο GSTAAD (9/9/1947), το σύμφωνο των Βρυξελλών (17/3/1948), το συνέδριο της Χάγης (5/1948), το Συμβούλιο της Ευρώπης (5/5/1949). Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις η ελληνική διπλωματία εκκίνησε διαδικασίες όπως διαβουλεύσεις και συναντήσεις με εκπροσώπους άλλων κρατών για τη συμμετοχή της σε αυτές της ευρωπαϊκές ενοποιητικές προσπάθειες. Σαφώς το ελληνικό φιλοευρωπαϊκό κίνημα, δεν είχε τη δυναμική άλλων πιο οργανωμένων ευρωπαϊκών κινημάτων, αλλά έγινε φανερό εξ αρχής η πρόθεση της Ελλάδας για την αναζήτηση των φορέων εκείνων που θα συμπεριλάμβαναν τη χώρα στα σχέδια ευρωπαϊκής ενοποίησης.

⁷⁵Γ. Κοτσιανού, ό.π., σ. 19.

4. Η Ευρώπη στη σκέψη του Κωνσταντίνου Καραμανλή και η αξίωση προσχώρησης της Ελλάδας στους κόλπους της.

Στις 6 Οκτωβρίου 1955, ύστερα από το θάνατο του Αλέξανδρου Παπάγου, ο βασιλιάς ανέθεσε το σχηματισμό κυβέρνησης στον τότε Υπουργό Δημοσίων έργων Κωνσταντίνο Καραμανλή. Μέσα σε λίγο καιρό ο Ελληνικός Συναγερμός διαλύεται και τη θέση του παίρνει η Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ), υπό την προεδρία του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Στις εκλογές που έγιναν στις 19 Φεβρουαρίου 1956 η ΕΡΕ με 47,38% κερδίζει την απόλυτη πλειοψηφία στη Βουλή. Εν τούτοις το 1958, έπειτα από κρίση στο εσωτερικό πλαίσιο του κόμματος, ο Καραμανλής παραιτείται και στις 11 Μαΐου 1958 διεξάγονται νέες εκλογές. Η ΕΡΕ τερματίζει πρώτη και καταλαμβάνοντας 171 έδρες αποσπά μια μεγάλη νίκη.

Στο παρόν κεφάλαιο θα δοθεί έμφαση στην ευρωπαϊκή πολιτική του Κωνσταντίνου Καραμανλή και θα γίνει προσπάθεια να καταδειχθεί η θέση που κατείχε η Ευρώπη στη σκέψη του. Η ευρωπαϊκή επιλογή του ιδίου, κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '50 επηρέασε οριστικά και αμετάκλητα την εξέλιξη του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Η προσήλωση στο δυτικό κόσμο και συγκεκριμένα η προσήλωση στην εισαγωγή της Ελλάδας στην ενοποιητική διαδικασία της Ευρώπης αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο της εξωτερικής πολιτικής των κυβερνήσεων Καραμανλή και έθεσε τα όρια μέσα στα οποία κινήθηκε η ελληνική διπλωματία της περιόδου.

Η σημερινή Ελλάδα είναι ένα από τα 27 μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), ανήκει στο σκληρό πυρήνα της Ευρώπης και συμμετέχει στη ζώνη του Ευρώ. Η απόφαση για την ενσωμάτωση της χώρας στην ευρωπαϊκή κοινότητα πάρθηκε την περίοδο 1957-1961 από τον τότε πρωθυπουργό της χώρας, Κωνσταντίνο Καραμανλή, ο οποίος θέλησε να συνδέσει σταθερά και χωρίς επιστροφή την πορεία της χώρας με εκείνη των δυτικοευρωπαϊκών κρατών, τα οποία ήδη είχαν κάνει τα πρώτα τους βήματα για την οικονομική τους ενοποίηση.⁷⁶ Καθ' όλη τη διάρκεια της πολιτικής του διαδρομής από το 1955 ως το 1995 είχε ως πυξίδα την ευρωπαϊκή ιδέα και

⁷⁶ Μ. Μινώτου, «η ευρωπαϊκή πολιτική του Κωνσταντίνου Καραμανλή, 1957-1961», στο «Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον εικοστό αιώνα», Ίδρυμα Κων. Καραμανλής, Αθήνα, 2008, τ. 2, σ. 128.

αγωνίστηκε για την είσοδο της Ελλάδας στην Ενωμένη Ευρώπη. Το όραμα αυτό υπήρξε σημαντική παράμετρος της εσωτερικής και εξωτερικής του πολιτικής και στις πρωθυπουργικές αλλά και στις προεδρικές του θητείες.⁷⁷

Ο Καραμανλής, πολιτικός διορατικός και πραγματιστής είχε βαθιά πίστη στην ευρωπαϊκή ιδέα θεωρούσε ότι η ενοποίηση της Ευρώπης ήταν ζωτικής σημασίας, καθώς οι ευρωπαϊκοί λαοί είχαν κοινή ταυτότητα, ρίζες και αποστολή. Ταύτιζε την έννοια της ευρωπαϊκής ενοποίησης με την έννοια της ισχύος και οραματιζόταν μια μεγάλη ευρωπαϊκή κοινότητα που θα συνδυάζει την ελευθερία με την τάξη και την τάξη με την κοινωνική δικαιοσύνη.⁷⁸ Μέσα σε μια ευρωπαϊκή Συμπολιτεία τα ζωτικά προβλήματα που μάστιζαν την Ευρώπη θα μπορούσαν να βρουν λύση με τη συμμετοχή όλων των κρατών και ακόμη περισσότερο θα αναμορφώνονταν και θα περισώνονταν οι δημοκρατικοί θεσμοί, που τώρα κινδύνευαν όσο ποτέ.⁷⁹

Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός στη σκέψη του Κωνσταντίνου Καραμανλή ανάγεται σε μια κοινή πολιτιστική παράδοση των ευρωπαϊκών λαών, που αποτελεί μια σύνθεση του ελληνικού, ρωμαϊκού και χριστιανικού πνεύματος. Μια σύνθεση στην οποία το ελληνικό πνεύμα συνείσφερε τις ιδέες της ελευθερίας, της αλήθειας και της ομορφιάς. Το ρωμαϊκό πνεύμα από πλευράς του προσέδωσε την ιδέα του κράτους και του δικαίου και ο χριστιανισμός την πίστη και την αγάπη.⁸⁰ Γι' αυτό το λόγο έκρινε ως επιτακτική την ανάγκη συνένωσης των ευρωπαϊκών κρατών και θεωρούσε ότι η ένωση των λαών της Ευρώπης θα είναι το μεγαλύτερο επίτευγμα στην ιστορία της ηπείρου.⁸¹

Ακράδαντη ήταν η πεποίθησή του, ότι το ασφαλές μέλλον της χώρας ήταν άρρηκτα συνδεδεμένο με την ευρωπαϊκή της κατεύθυνση. Η ευρωπαϊκή πολιτική του Καραμανλή αποτελούσε τη φυσική συνέχεια της ενσωμάτωσης της Ελλάδας στο δυτικοευρωπαϊκό σύστημα, η οποία είχε ξεκινήσει ήδη από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αλλά εκφράστηκε

⁷⁷ Μ. Μινώτου, *Η Ελλάδα στο σταυροδρόμι των ευρωπαϊκών επιλογών 1957-1959*, ό.π., σ. 374-375.

⁷⁸ Ομιλία αποδοχής του βραβείου Καρλομάγνος σε τελετή στο δημαρχείο του Άαχεν στις 04/05/1978, *Κωνσταντίνος Καραμανλής: αρχείο: γεγονότα και κείμενα*, τ. 10, Κωνσταντίνος Σβολόπουλος (συντ), Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής- Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2005, σ. 208-209.

⁷⁹ Στο ίδιο, ό.π., σ. 210.

⁸⁰ Στο ίδιο, ό.π., σ. 209.

⁸¹ Στο ίδιο, ό.π., σ. 211.

καθαρότερα με τη συμμετοχή της χώρας στις πολιτικοοικονομικές συσσωματώσεις του δυτικού συνασπισμού. Τόσο οι Καραμανλικές κυβερνήσεις όσο και ο ίδιος ο Καραμανλής κατέστησαν την ευρωπαϊκή προοπτική δεύτερη φύση του ελληνικού κράτους και μια νέα «Μεγάλη Ιδέα» που θα συνένωνε το έθνος.⁸² Μέσω της ευρωπαϊκής επιλογής η Ελλάδα θα εξασφάλιζε τα πάγια συμφέροντά της που δεν ήταν άλλα από την εθνική της ανεξαρτησία, την προστασία των δημοκρατικών της θεσμών και την οικονομική της ανάπτυξη. Επιπροσθέτως, ο Καραμανλής πίστευε, ότι η χώρα με την ισότιμη συμμετοχή της στους υπό διαμόρφωση θεσμούς της ευρωπαϊκής ενοποίησης θα αύξανε το ευρωπαϊκό και περιφερειακό της ρόλο.⁸³

Από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας της ΕΟΚ ο Κωνσταντίνος Καραμανλής έθεσε ως μόνιμό του στόχο την προσχώρηση της χώρας στην Κοινότητα. Εν τούτοις, η επιδίωξη συμμετοχής της Ελλάδας σε ένα ευρύτερο σχήμα διακρατικής συνεργασίας, δεν είχε στρέψει εξ αρχής τη χώρα μονοδιάστατα προς την ΕΟΚ. Η γενικότερη αναζήτηση της προαγωγής κοινών οικονομικών συμφερόντων είχε πείσει μερίδα των ευρωπαϊκών χωρών- λαών, προς μία τουλάχιστον ακόμη κατεύθυνση. Αυτή η κατεύθυνση ήταν η ΕΖΕΣ (Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών), υπό την άμεση επιρροή της Μεγάλης Βρετανίας, η οποία ιδρύθηκε στις 20/11/1959 και είχε ως αρχικό στόχο μια ευρύτερη συσσωμάτωση των ευρωπαϊκών κρατών.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής υπήρξε ο βασικός διαμορφωτής των αποφάσεων σχετικά με τη στάση της χώρας έναντι της μιας ή της άλλης ευρωπαϊκής οικονομικής ομάδας κρατών.⁸⁴ Παρακολουθώντας στενά τις εξελίξεις στον ευρωπαϊκό χώρο και σε συνεργασία πάντα με το επιτελείο του στάθμισε τις επιπτώσεις και τα πλεονεκτήματα που θα αποκόμιζε η χώρα από τη συμμετοχή της είτε στην ΕΖΕΣ είτε στην ΕΟΚ ειδικότερα για τους τομείς της βιομηχανικής, γεωργικής παραγωγής και του εξωτερικού εμπορίου, αποφάσισε ότι η Ελλάδα πρέπει να συμμετάσχει για αρχή στις διαπραγματεύσεις που λάμβαναν χώρα στο πλαίσιο του ΟΕΟΣ και είχαν ως στόχο τη δημιουργία μια διευρυμένης ΕΖΕΣ. Ταυτόχρονα όμως η ελληνική πλευρά όφειλε να ξεκινήσει διερευνητικές επαφές με την ΕΟΚ, η οποία ήταν και ο απώτερος στόχος τη

⁸² Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, «Μια ‘άλλη Ελλάδα’ μέσω Ευρώπης: Η συμμετοχή της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στον 20ό αιώνα», στο: Γιάνης Βούλγαρης, Κώστας Κωστής, Σωτήρης Ριζάς (επιμ.), *Ο μεγάλος μετασχηματισμός: Κράτος και πολιτική στην Ελλάδα του 20ού αιώνα*, Αθήνα, Πατάκης, 2020, σ. 103.

⁸³ Μ. Μινώτου, «η ευρωπαϊκή πολιτική του Κωνσταντίνου Καραμανλή, 1957-1961», ό.π., σ. 129-131.

⁸⁴ Μ. Μινώτου, *Η Ελλάδα στο σταυροδρόμι των ευρωπαϊκών επιλογών 1957-1959*, ό.π., σ. 330.

ελληνικής στρατηγικής, καθώς αποτελούσε μια πιο ολοκληρωμένη μορφή ευρωπαϊκής οικονομικής ένωσης, με πιο διευρυμένους οικονομικούς και πολιτικούς στόχους που εξυπηρετούσε καλύτερα τα ελληνικά συμφέροντα.⁸⁵

Οι διαπραγματεύσεις για τη δημιουργία μιας ευρύτερης ΕΖΕΣ στο πλαίσιο του ΟΕΟΣ απέτυχαν και είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας μικρής ΕΖΕΣ με τη συμμετοχή μόνο της Μ. Βρετανίας, της Σουηδίας, της Δανίας, της Νορβηγίας, της Αυστρίας, της Ελβετίας και της Πορτογαλίας. Γρήγορα έγινε αντιληπτό ότι η επιλογή της ΕΖΕΣ από μέρους της Ελλάδας θα υπέβαλε την ασθενή ελληνική βιομηχανία και βιοτεχνία σε ισχυρές πιέσεις χωρίς ταυτόχρονα να αποφέρει οποιοδήποτε πλεονέκτημα για τη γεωργία ή να προβλέπει τη δυνατότητα οικονομικής αρωγής και γενικότερα την υποβοήθηση της αναπτυξιακής πολιτικής της χώρας. Αντίθετα η ΕΟΚ έτεινε να καλύψει μεγαλύτερο φάσμα οικονομικών δραστηριοτήτων, αποβλέποντας στην προοδευτική εξάλειψη των περιφερειακών ανισοτήτων και στην εξύψωση του βιοτικού επιπέδου όλων των ευρωπαϊκών λαών. Η ιδιαίτερα σοβαρή μέριμνα που επεφύλασσε για τη γεωργία, παραγωγικό τομέα πρωταρχικής σημασίας για την ελληνική οικονομία και για τη χώρα εν γένει, συνηγορούσε υπέρ αυτής της επιλογής.⁸⁶

Η Ελλάδα στο πρώτο στάδιο της οικονομικής της ανόρθωσης δεν ήταν ικανή να διεκδικήσει, αλλά και να αξιοποιήσει κατάλληλα την ισότιμη συμμετοχή της στους κόλπους μιας κοινότητας χωρών που διακρίνονταν για τον υψηλό βαθμό της βιομηχανικής τους ανάπτυξης. Η επίγνωση αυτή αλλά και η στάθμιση των δυσκολιών και των κινδύνων του εγχειρήματος θα επιβάλει στους Έλληνες ιθύνοντες την πρόκριση της Σύνδεσης αντί της άμεσης προσχώρησης στην Κοινότητα. Η πολιτική βούληση για τη συμμετοχή της Ελλάδας στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης εναρμονιζόταν με την αξιοποίηση σημαντικών οικονομικών και εσωτερικών διαρθρωτικών ωφελημάτων στο άμεσο μέλλον και στην επιδίωξη μιας ισότιμης οργανικής ένταξης στο οικονομικό ευρωπαϊκό γίγνεσθαι όταν θα υπερέβαινε το απαιτητό επίπεδο ανάπτυξης. Υπό αυτό το πρίσμα, η ελληνική πλευρά εγκαινίασε τον κύκλο των διαβουλεύσεων

⁸⁵ Γεώργιος Κοντογεώργης, *Η Ελλάδα στην Ευρώπη: η πορεία προς την ένωση και η πολιτική του Καραμανλή*, Αθήνα, 1985, σ. 36.

⁸⁶ Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981*, Αθήνα 2017, σ. 285-286.
Στο ίδιο, ό.π., σ.286.

με την Επιτροπή των Κοινοτήτων και τις κυβερνήσεις των Έξι εταίρων κρατών περί τα τέλη του 1958.⁸⁷

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ήλπιζε ότι η Ελλάδα θα αντλήσει πολιτικά και οικονομικά πλεονεκτήματα από τη Σύνδεση. Από πολιτική σκοπιά η Συμφωνία υποτίθεται ότι σταθεροποιούσε ή ακόμα και ενίσχυε τη θέση της Ελλάδας στο δυτικό σύστημα. Σε οικονομικούς όρους, κέρδη αναμένονταν από τις μεγαλύτερες εξαγωγές των ελληνικών προϊόντων στις αγορές της Κοινότητας, καθώς τα προϊόντα αυτά θα απολάμβαναν ελεύθερη είσοδο, σε αντίθεση με ανταγωνιστικά προϊόντα από τρίτες χώρες. Ένας σταδιακά αυξανόμενος ανταγωνισμός εντός της ελληνικής αγοράς θα ασκούσε πίεση πάνω στη βιομηχανία ώστε να επενδύσει στον εκσυγχρονισμό και να γίνει πιο ανταγωνιστική. Επίσης, η οικονομική βοήθεια της Κοινότητας θα ελάφρυνε τις πιέσεις πάνω στον προϋπολογισμό, που προέρχονταν από τις αυξημένες αμυντικές δαπάνες.⁸⁸

Ο οικονομικός προστατευτισμός που επικρατούσε από τη δεκαετία του 1950 αποτελούσε τροχοπέδη για την ελληνική οικονομία και την καθιστούσε ευάλωτη στο διεθνή ανταγωνισμό. Η στασιμότητα προκαλούσε ποικίλα προβλήματα, ένα εκ των οποίων εντοπιζόταν στο γεγονός, ότι σημαντικό μέρος των αδιάθετων ελληνικών προϊόντων διοχετευόταν στις ανατολικές αγορές. Η Σύνδεση με την ΕΟΚ φαινόταν ως μια σφαιρική λύση για την έξοδο από ένα φαύλο κύκλο προβλημάτων και αλληπάλληλων κρίσεων.⁸⁹

Επιπλέον στην πολιτική σκέψη του Κωνσταντίνου Καραμανλή η ενσωμάτωση της χώρας στα δυτικοευρωπαϊκά δεδομένα θα ενέτασσε οργανικά την Ελλάδα στο δυτικό κόσμο, αποτρέποντας το ενδεχόμενο σταδιακής σύζευξης των εμπορικών της προσανατολισμών προς το ανατολικό μπλοκ, ενδεχόμενο που έβρισκε υποστήριξη στην ελληνική πολιτική αριστερά. Το ανατολικό εμπόριο είχε σαφώς και πολιτικοστρατηγικές προεκτάσεις. Ο Καραμανλής είχε αποδεχτεί ως αναγκαιότητα την αύξηση των εμπορικών συναλλαγών με τις ανατολικές χώρες, το

⁸⁷ Στο ίδιο, ό.π., σ. 286.

⁸⁸ Πάνος Καζάκος, *Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά, Οικονομία και Οικονομική Πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα 1944-2000*, Αθήνα 2010, σ. 233-235

⁸⁹ Κ. Μπότσιου (επιμ.), «Η κύρωση της Συμφωνίας Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ (1962)» στο *Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου*, ό.π., σ. 421.

ποσοστό των οποίων είχε υπερβεί το 20% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών στις αρχές του 1960. Με τη Σύνδεση της χώρας με την ΕΟΚ ο Καραμανλής και το επιτελείο του απέβλεπαν στη συγκράτηση της αύξησης αυτής ώστε να αποφευχθεί αυτό που θεωρούσαν κατάσταση στρατηγικής εξάρτησης από την ανατολική αγορά.⁹⁰

Η επιδίωξη της Σύνδεσης της χώρας με την ΕΟΚ δεν ήταν για τον πρωθυπουργό μόνο ένα μέτρο εξωτερικής πολιτικής, αλλά αποσκοπούσε να προσδώσει ένα μακροπρόθεσμο προσανατολισμό στην ελληνική οικονομία, κοινωνία και στο πολιτικό σύστημα, ενσωματώνοντας οργανικά τη χώρα στο σκληρό πυρήνα του δυτικοευρωπαϊκού συστήματος. Η προσπάθεια αυτή για να συνδεθεί η Ελλάδα με τα σύγχρονα ευρωπαϊκά κράτη αποτελούσε παράλληλα και μια επιλογή κόσμων, μια καθεστωτική επιλογή υπέρ της δυτικοευρωπαϊκής, αντιπροσωπευτικής φιλελεύθερης δημοκρατίας.⁹¹

⁹⁰ Σ. Ριζάς, *Η Ελληνική Πολιτική μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο*, ό.π., σ. 247.

⁹¹ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, ό.π., σ. 369.

5. Οι επαφές και οι διμερείς συμφωνίες με τις ευρωπαϊκές χώρες πριν από τη Σύνδεση.

Πριν από τη Σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ η κυβέρνηση Καραμανλή στράφηκε προς τις ευρωπαϊκές χώρες με σκοπό την εξεύρεση κέντρων οικονομικής ισχύος που θα υποβοηθούσαν τη χώρα στην αναπτυξιακή της προσπάθεια, αλλά και τη σύσφιξη των πολιτικών δεσμών με τα σύγχρονα ευρωπαϊκά κράτη που θα στήριζαν την Ελλάδα στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων της με την Κοινότητα και θα παρείχαν πρόσθετες εγγυήσεις στον τομέα της άμυνας. Για τους παραπάνω λόγους ο πρωθυπουργός ξεκίνησε μια σειρά διερευνητικών επαφών με διάφορες ευρωπαϊκές χώρες που έφεραν σημαντικά αποτελέσματα. Οι χώρες με τις οποίες δημιούργησε το καλύτερο δίκτυο σχέσεων και εξασφάλισε σημαντικά οφέλη είναι η Γαλλία και η Γερμανία.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στις ελληνογαλλικές σχέσεις. Η αναβίωση της ελληνογαλλικής φιλίας και συνεργασίας συμπίπτει με την παρουσία στην κορυφή της γαλλικής εξουσίας του στρατηγού Ντε Γκωλ. Ο θεμελιωτής της Ε' Γαλλικής Δημοκρατίας ήταν βαθύς γνώστης της ελληνικής ιστορίας και μύστης της κλασσικής παιδείας. Η πρωτοβουλία για την επανασύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών πάρθηκε από την ελληνική πλευρά.⁹²

Στις 5 Μαρτίου 1959 μετά από σχετική εντολή του πρωθυπουργού, ο πρέσβης της Ελλάδας στο Παρίσι Φίλων Φίλων θα επιδιώξει συνάντηση με τον πρόεδρο Ντε Γκωλ, στη διάρκεια της οποίας θα του επισημάνει την ανάγκη για τη στενότερη προσέγγιση των δύο χωρών. Μετά την επίλυση του Κυπριακού και εν όψει της υποβολής της ελληνικής αίτησης στην ΕΟΚ το κύρος της χώρας αυξανόταν, η επιλογή προσέγγισης της γαλλικής πλευράς θα αναδειχθεί πρωτοβουλία ζωτικής σημασίας από την ελληνική πλευρά.⁹³

Ο Έλληνας πρέσβης στη συνομιλία του με το Γάλλο πρόεδρο θα του διαβιβάσει την επιθυμία του Κωνσταντίνου Καραμανλή για τη διεύρυνση των σχέσεων φιλίας και συνεργασίας με τη Γαλλία και θα του υπογραμμίσει, ότι μετά τη ρύθμιση του Κυπριακού ανοίγεται μια νέα περίοδος στην πολιτική δραστηριότητα της Ελλάδας και επιτρέπει μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων και διαβουλεύσεων της χώρας με τους συμμάχους της. Επιπλέον, θα του μεταφέρει την ευχή του Έλληνα πρωθυπουργού να αναλάβει η Γαλλία, υπό την προεδρία του στρατηγού Ντε

⁹² Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, «Η ευρωπαϊκή πολιτική της Ελλάδας και ο στρατηγός Ντε Γκωλ 1959-1963», στο «Ντε Γκωλ και Καραμανλής, Το έθνος, το κράτος, η Ευρώπη: Διημερίδα Αθήνα 5 και 6 Οκτωβρίου 2000, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Καραμανλής, Αθήνα 2002, σ. 168.

⁹³ Κωνσταντίνος Καραμανλής: *αρχείο: γεγονότα και κείμενα*, τ. 4, Κωνσταντίνος Σβολόπουλος (συντ), Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής- Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2005, σ.20-21.

Γκωλ, τον πατροπαράδοτο ρόλο της στη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου, όπου η Γαλλία υποστήριζε ανέκαθεν τα δικαιώματα των μικρών χωρών. Ο Φ. Φίλων εγκωμιάζει το Γάλλο πρόεδρο λέγοντας του, ότι ο ελληνικός λαός έχει τόσους αισθηματικούς δεσμούς με τη Γαλλία, ώστε μια γαλλική χειρονομία θα είχε περισσότερο βαρύνουσα σημασία στα μάτια της ελληνικής γνώμης απ' ότι είχαν όλες οι πιστώσεις και οι οικονομικές παροχές που προσέφερε η Γερμανία.⁹⁴

Μεταξύ των άλλων συζητήθηκε και το θέμα της εισόδου της Ελλάδας στους κόλπους της Κοινής Αγοράς. Ο Έλληνας πρέσβης αναφέρθηκε σε προηγούμενες συνομιλίες που είχαν πραγματοποιηθεί μεταξύ των Ελλήνων υπουργών Χέλμη και Αβέρωφ Τοσίτσα με τους Γάλλους ιθύνοντες, κατά τις οποίες είχαν δοθεί διαβεβαιώσεις εκ μέρους των Γάλλων σχετικά με το ότι η γαλλική κυβέρνηση θα υποστηρίξει τα δικαιώματα της ελληνικής πλευράς με τέτοιον τρόπο ώστε να μην υπάρξει καμία δυσμενής διάκριση εις βάρος της Ελλάδας. Επιπροσθέτως, του υπενθύμισε τη διαβεβαίωση της γαλλικής κυβέρνησης, ότι θα ευνοήσει μια ενδεχόμενη αίτηση της Ελλάδας για να συνδεθεί με την Κοινή Αγορά και να εξασφαλίσει τα γεωργικά της προϊόντα.⁹⁵ Στο τέλος ο στρατηγός Ντε Γκωλ αφού άκουσε προσεκτικά τα λεγόμενα του Έλληνα πρέσβη υποσχέθηκε να εξετάσει λεπτομερώς τα ελληνικά αιτήματα.

Στην περίπτωση των ελληνογερμανικών σχέσεων, οι θετικές βάσεις τέθηκαν επί της πρωθυπουργίας του Αλέξανδρου Παπάγου. Στην ουσία η διακυβέρνηση Παπάγου προετοίμασε το έδαφος για την επιτυχή πορεία που έλαβαν οι ελληνο-δυτικογερμανικές σχέσεις, κυρίως όσον αφορά το οικονομικό επίπεδο, στην καραμανλική οκταετία που ακολούθησε. Κατά τη διάρκεια της πρωθυπουργίας του Παπάγου εξομαλύνθηκαν οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Δυτικής Γερμανίας και τέθηκαν τα θεμέλια για την εποικοδομητική συνεργασία των δύο χωρών κυρίως στον τομέα των διμερών σχέσεων και επαφών, σε μία περίοδο όπου η χώρα επιθυμούσε να περιορίσει την οικονομική κηδεμονία των ΗΠΑ.⁹⁶

Η επίσημη επίσκεψη του Καραμανλή στη Βόννη του Νοέμβριου του 1958 σηματοδότησε σημαντική τομή στην όλη διαδικασία προσέγγισης και συνεργασίας των δύο χωρών, στο πλαίσιο

⁹⁴ Αρχείο Κ. Καραμανλή, αρ. φακέλου 8Α, 1781. Φ. Φίλων προς Υπ. Εξωτερικών, 5 Μαρτίου 1959.

⁹⁵ Στο ίδιο.

⁹⁶ Βάιος Καλογρηάς, «Η αποκατάσταση των ελληνο-δυτικογερμανικών σχέσεων κατά τη διακυβέρνηση Παπάγου, 1952-1955» στο Κωνσταντίνα Μπότσιου- Γιάννης Σακκάς (επιμ.), «*Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62, Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις*», Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2015, σ. 107.

της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Οι προσπάθειες προσέγγισης που είχαν γίνει τα προηγούμενα χρόνια επί πρωθυπουργίας Παπάγου βρήκαν την καλύτερή τους έκβαση. Η επίσκεψη του Έλληνα πρωθυπουργού στη Δυτική Γερμανία συμβάδιζε με την πρωτοβουλία του Καραμανλή να ενσωματώσει τη χώρα στο σκληρό πυρήνα των ταχύρρυθμα αναπτυσσόμενων ευρωπαϊκών κρατών.

Κατά την πρώτη μέρα της επίσκεψής του στη Δυτική Γερμανία ο Κωνσταντίνος Καραμανλής απευθύνεται στον καγκελάριο Αντενάουερ και τον χαρακτηρίζει πρόσωπο το οποίο «ένσαρκώνει τήν σιδηράν θέλησιν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ νά καταστήσῃ τήν Γερμανίαν ἀποφασιστικόν παράγοντα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνότητος καί τῆς παγκοσμίου εἰρήνης».⁹⁷ Επιπλέον, υπογραμμίζει ότι οι δύο λαοί έχουν κοινά συμφέροντα και κοινή ιδεολογία και πρέπει να τοποθετηθούν ο ένας στο πλευρό του άλλου, καθώς οφείλουν να θεμελιώσουν μια ευρωπαϊκή κοινωνία που θα την απαρτίζουν ελεύθεροι λαοί και θα διαπνέεται από ηθικές αρχές.⁹⁸

Σε απάντηση των φιλοφρονήσεων του Κωνσταντίνου Καραμανλή, ο καγκελάριος Αντενάουερ εξαίρει την ελληνογερμανική φιλία η οποία δεν ενέχει μόνο πολιτικές σκοπιμότητες αλλά πηγάζει από την αμοιβαία κατανόηση και αναγνώριση των ιστορικών επιτευγμάτων των δύο λαών. Στο οικονομικό επίπεδο δηλώνει πως η Ομοσπονδιακή κυβέρνηση προσπαθεί να στηρίξει με όλες της τις δυνάμεις την οικονομική ανόρθωση της Ελλάδας, ενώ στο πολιτικό εκφράζει τη βαθιά του ικανοποίηση που οι δύο χώρες διαπνέονται από αισθήματα πλήρους εμπιστοσύνης και συνεργασίας στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ για την υπεράσπιση του δυτικού πολιτισμού.⁹⁹

Επί τάπητος τέθηκαν τα οικονομικά ζητήματα και η Ελλάδα έπειτα από σχετικό υπόμνημα που είχε υποβάλει απέσπασε από τη Γερμανική κυβέρνηση τη χορήγηση κρατικού δανείου ύψους 200 εκατομμυρίων μάρκων και αποφασίστηκε η συνέχιση παροχής της δωρεάν τεχνικής βοήθειας από μέρους της Δυτικής Γερμανίας και η προώθηση κοινών πρωτοβουλιών στο ιδιωτικό επιχειρηματικό επίπεδο.

Στις συζητήσεις των δύο ηγετών, εκτός από τον οικονομικό παράγοντα καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε και ο πολιτικός παράγοντας. Ο ίδιος ο Καραμανλής προέταξε το σοβιετικό κίνδυνο

⁹⁷ Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φ341Α/005, «Χρονικό Επίσκεψης Καραμανλή στην Ο.Δ Γερμανίας», 10-13/11-1958.

⁹⁸ Στο ίδιο, Φ341/005, ό.π.

⁹⁹ Στο ίδιο, Φ341/005, ό.π.

ως το μείζον πρόβλημα της εποχής και εξέφρασε την αντίληψη, ότι ο τελευταίος πόλεμος που προξένησε τόσα δεινά σε κάθε ευρωπαϊκή χώρα, θα έπρεπε με το τέλος του να ανοίξει το δρόμο προς την ειρήνη των λαών, αντιθέτως εξαπέλυσε μια νέα απειλή κατά του ελεύθερου κόσμου και της διεθνούς ειρήνης. Μεταξύ των υπολοίπων θεμάτων που συζητήθηκαν παρατηρήθηκε σύμπτωση απόψεων ανάμεσα στις δύο πλευρές, ενώ ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στο γεγονός πως ο καγκελάριος Αντενάουερ εξήρε ιδιαιτέρως την πολιτική της Ελλάδας στη Μέση Ανατολή.¹⁰⁰

Εκτός από τη σύσφιγξη των οικονομικών σχέσεων των δύο χωρών η ελληνική πλευρά πέτυχε να εξασφαλίσει την υποστήριξη της Δυτικής Γερμανίας σε ένα ζήτημα καίριας σημασίας για τα ελληνικά δεδομένα, που δεν ήταν άλλο από την επιδίωξη ενσωμάτωσης της Ελλάδας στους κόλπους της ΕΟΚ. Το πρώτο βήμα είχε κιόλας συντελεστεί ο Κωνσταντίνος Καραμανλής είχε κερδίσει έναν ένθερμο υποστηρικτή της πολιτικής του.

¹⁰⁰ Κωνσταντίνος Καραμανλής: αρχείο: γεγονότα και κείμενα, τ. 3, ό.π., σ. 271-275.

6. Η πορεία προς τη Σύνδεση.

6.1. Η ελληνική αίτηση για τη Σύνδεση.

Το έτος του 1959 σηματοδοτεί την επίσημη αρχή των διερευνητικών συνομιλιών με τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για τη Σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ. Όπως έχει ήδη προαναφερθεί οι ιθύνοντες της χώρας αποφάσισαν να επιδιώξουν τη λύση της Σύνδεσης αντί της άμεσης προσχώρησης της χώρας σε μια ευρωπαϊκή κοινότητα που απαρτιζόταν από ισχυρά κράτη που τα διέκρινε ο υψηλός δείκτης της βιομηχανικής τους ανάπτυξης. Οι ελληνικές ανεπάρκειες σε τεχνολογικό και βιομηχανικό επίπεδο και η περιορισμένη παραγωγική δυνατότητά της καθιέρωναν την Ελλάδα ως μια κατεξοχήν αγροτική χώρα της οποίας η οικονομία θα διαλυόταν υπό το βάρος του ανταγωνισμού με τα ευρωπαϊκά βιομηχανικά κράτη. Το καθεστώς τη Σύνδεσης από την πλευρά του θα έδινε το χρόνο στη χώρα να φτάσει στο απαιτητό σημείο ανάπτυξης που θα της επέτρεπε να ενσωματωθεί πλήρως στο σκληρό πυρήνα του οικονομικοπολιτικού γίνεσθαι των Έξι.

Ο ελληνικός προσανατολισμός προς τη δυτική Ευρώπη οφείλεται στους ιστορικούς, πολιτικούς και μορφωτικούς δεσμούς της και κυρίως στη συνεχή ανάπτυξη των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων της με τα κράτη-μέλη της ΕΟΚ. Για την ελληνική πλευρά η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα ήταν μια διαμορφωμένη ενότητα με την οποία μπορούσε να αναπτύξει ακόμα πιο στενούς δεσμούς. Το γεγονός ότι η Ελλάδα ήταν μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, του ΟΕΟΣ και του ΝΑΤΟ και διατηρούσε στενές σχέσεις με τα κράτη μέλη της ΕΟΚ, αλλά και με τις Ηνωμένες Πολιτείες αποτέλεσε παράγοντα καθοριστικής σημασίας που επηρέασε την Αθήνα να στραφεί στην ΕΟΚ, αλλά και την τελευταία να αποδεχτεί το ελληνικό αίτημα.¹⁰¹

Η ελληνική κυβέρνηση υπέβαλε επίσημα στις 8 Ιουνίου 1959 το αίτημα για τη Συμφωνία της Σύνδεσής της με την Κοινότητα. Η αίτηση έγινε δεκτή από το Συμβούλιο Υπουργών της Κοινότητας στις 25 Ιουλίου 1959. Αξίζει να σημειωθεί, ότι η Ελλάδα υπήρξε η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που επιδίωκε τη σύναψη μιας τέτοιου είδους Συμφωνίας. Οι Υπουργοί Εξωτερικών των κρατών της ΕΟΚ αποδέχθηκαν αρχικά την αίτηση τη Ελλάδας για σύνδεση με την ευρωπαϊκή Κοινότητα και ανέθεσαν στη μόνιμη οικονομική επιτροπή της Κοινότητας να προβεί σε

¹⁰¹ Σπύρος Χαρίτος, «Ελλάδα ΕΟΚ, 1959-1979, Από τη Σύνδεση στην Ένταξη», Αθήνα 1981, σ. 18-19.

συνεννοήσεις με την ελληνική πλευρά για την επεξεργασία των όρων της σχετικής σύμβασης. Όσον αφορούσε το περιεχόμενο της απόφασης διευκρινίστηκε ότι αποτελούσε ειδικό καθεστώς μεταξύ της Ελλάδας και της ΕΟΚ, όπως προβλεπόταν από τη Συμφωνία της Ρώμης.¹⁰²

Η είδηση της αποδοχής του ελληνικού αιτήματος και της έναρξης των διαπραγματεύσεων έγινε δεκτή με αναπάντεχη ικανοποίηση από την πλειοψηφία της κοινής γνώμης. Ενδεικτικά η εφημερίδα *Καθημερινή* αναφέρει ότι, ανεξάρτητα από τον τρόπο που θα πραγματοποιούνταν η συνεργασία της Ελλάδας με την ΕΟΚ, το γεγονός και μόνο ότι η ελληνική οικονομία από εκείνο το σημείο και έπειτα θα έπρεπε να κινηθεί εντός του πλαισίου μιας ευρύτερης οικονομικής κοινότητας αποτελούσε σημαντικό σταθμό της ελληνικής ιστορίας.¹⁰³ Επιπλέον, το *Βήμα* επισημαίνει ότι, με πραγματική ανακούφιση η ελληνική Κοινή Γνώμη πληροφορήθηκε την απόφαση των υπουργών των κρατών-μελών της ΕΟΚ, καθώς η ίδια η Κοινότητα των Έξι εξέφραζε μια βαθύτερη προσπάθεια ενοποίησης της δυτικοευρωπαϊκής οικονομίας, από την οποία η Ελλάδα δεν νοούταν να απουσιάζει.¹⁰⁴ Μολαταύτα, αντίθετη στο ελληνικό εγχείρημα εμφανιζόταν η εφημερίδα *Αυγή*, καθώς θεωρούσε πως αν η Ελλάδα συνδεθεί με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα θα διέπραττε ένα μεγάλο λάθος και θα οδηγούνταν στην πλήρη πολιτική και οικονομική υποδούλωση της χώρας.¹⁰⁵

Η πρώτη φάση των συνομιλιών ξεκίνησε το Σεπτέμβριο και αφορούσε αρχικά τη διατύπωση συστάσεων για τους όρους της ελληνικής Σύνδεσης, οι οποίες θα υποβάλλονταν στο Συμβούλιο Υπουργών της Κοινότητας. Οι προκαταρτικές διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών ολοκληρώθηκαν σε δύο φάσεις, Σεπτέμβριο και Νοέμβριο-Δεκέμβριο 1959. Επικεφαλής από την ελληνική πλευρά ήταν ο Ι. Πεσμαζόγλου¹⁰⁶, ενώ από την πλευρά της Επιτροπής ο J. Rey. Στις 21 Μαρτίου 1960 το συμβούλιο εξουσιοδότησε την επιτροπή να προχωρήσει στο κυρίως μέρος της διαπραγμάτευσης της συμφωνίας σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ.¹⁰⁷

¹⁰² Κωνσταντίνος Καραμανλής: *αρχείο: γεγονότα και κείμενα*, τ. 4, ό.π., σ. 131.

¹⁰³ *Η Καθημερινή*, 28/7/1959.

¹⁰⁴ *Το Βήμα*, 28/7/1959.

¹⁰⁵ *Η Αυγή*, 29/7/1959.

¹⁰⁶ Ο Γιάγκος (Ιωάννης) Πεσμαζόγλου (1918 - 28 Νοεμβρίου 2003) ήταν Έλληνας πανεπιστημιακός, οικονομολόγος και πολιτικός. Το 1958 ηγήθηκε της ελληνικής αντιπροσωπείας στις διαπραγματεύσεις σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ.

¹⁰⁷ Μ. Μινώτου, «*η Ελλάδα στο σταυροδρόμι των ευρωπαϊκών επιλογών*», ό.π., σ. 368.

Από την αρχή των διαπραγματεύσεων η ελληνική πλευρά έσπευσε να οριοθετήσει τη θέση της. Το ευκαταίο σενάριο ήταν οι δύο πλευρές να φτάσουν σε συμφωνία μέχρι το τέλος του έτους. Η Ελλάδα είχε πολλά να κερδίσει από την ένωσή της με την Κοινή Αγορά, αλλά και η ΕΟΚ είχε συμφέρον, καθώς μια συμφωνία με την Ελλάδα θα θεμελιώνει την οικονομική και πολιτική της υπόσταση έναντι των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών και θα υποδείκνυε όχι μόνο ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα είχε επίγνωση των γενικότερων πολιτικών προβλημάτων της Ευρώπης, αλλά και ότι θα μπορούσε να αντιμετωπίσει εποικοδομητικά, τα προβλήματα των υπό ανάπτυξη χωρών, ιδίως δε των μεσογειακών, οι οποίες βρίσκονταν στην πιο επικίνδυνη περιφέρεια του ελεύθερου κόσμου.¹⁰⁸

Στη δεύτερη φάση συνομιλιών, τον Νοέμβριο του 1959, οι δυο αντιπροσωπείες προχώρησαν σε πιο εμπειριστατωμένη εξέταση των επιμέρους προβλημάτων. Η ελληνική αντιπροσωπεία επικεντρώθηκε σε τρία κρίσιμα ζητήματα: στο καθεστώς των αγροτικών προϊόντων, στις δασμολογικές μειώσεις σε συνδυασμό με την προστασία της ελληνικής βιομηχανικής και βιοτεχνικής παραγωγής και στην οργάνωση των χρηματοδοτήσεων, οι οποίες θα εξασφαλίσουν τα απαραίτητα κεφάλαια για την παραγωγική ανάπτυξη.¹⁰⁹

Οι διαπραγματεύσεις ήταν μεγάλης διάρκειας και ιδιαίτερα επίπονες. Πολλές φορές οι δυσχέρειες που παρουσιάστηκαν, χρειάστηκαν να παραπεμφθούν σε πολιτικό επίπεδο για να βρουν επίλυση. Ο Έλληνας πρωθυπουργός έριξε όλο το βάρος των προσπαθειών του στην επιτυχία των διαπραγματεύσεων, δίνοντας πολιτική διάσταση στα ελληνικά αιτήματα. Προτεραιότητα της κυβέρνησης γενικότερα και του ίδιου του Καραμανλή ειδικότερα, ήταν η προσπάθεια για ομαλή επίλυση όλων των επιμέρους προβλημάτων που θα προέκυπταν, είτε αυτά αφορούσαν τον οικονομικό τομέα είτε ήταν τεχνικής φύσεως.¹¹⁰

Το διαφαινόμενο αδιέξοδο στις διαπραγματεύσεις ώθησε επανειλημμένα τον Έλληνα πρωθυπουργό στην πραγματοποίηση διαβημάτων προς τις πολιτικές ηγεσίες των χωρών της ΕΟΚ,

¹⁰⁸ Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φ8Α, «Σημείωμα επί των υποστηρικτικών απόψεων κατά την επίσκεψιν των κ.κ Χάαλσταϊν, Μαρζολέν και Ρέν», 16/10/1959.

¹⁰⁹ Κωνσταντίνος Καραμανλής: αρχείο: γεγονότα και κείμενα, τ. 4, ό.π., σ. 207.

¹¹⁰ Μ. Μινώτου, ό.π., σ. 369.

στο περιεχόμενο των οποίων κεντρική θέση κατείχε το επιχείρημα ότι η αποτυχία των διαπραγματεύσεων θα άφηνε έκθετη την Ελλάδα στο εμπόριο του ανατολικού συνασπισμού.¹¹¹

¹¹¹ Σ. Ριζάς, *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη*, ό.π., σ. 28.

6.2. Τα ελληνικά αιτήματα.

Ειδικότερα, η Αθήνα στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων με την Κοινότητα των Έξι επιζητούσε τα εξής: αρχικά επεδίωκε την αποδοχή κοινού δασμολογίου και την οριοθέτηση της διάρκειας της μεταβατικής περιόδου.¹¹² Επίσης η ελληνική αντιπροσωπεία, αναζητούσε μηχανισμό διοχέτευσης κεφαλαίων προς τις μη ανεπτυγμένες βιομηχανικά χώρες και μεταβατικές ρυθμίσεις για το δασμολογικό αφοπλισμό της έναντι των εισαγόμενων βιομηχανικών ειδών.¹¹³ Κεντρική θέση ανάμεσα στα ελληνικά αιτήματα κατείχε η επιζήτηση διαμόρφωσης συγκεκριμένου καθεστώτος για τα αγροτικά προϊόντα (ιδιαίτερα του καπνού και της σταφίδας) και η απορρόφηση αυτών από την Κοινή Αγορά. Εξίσου, σημαντικό για την ελληνική πλευρά ήταν να εξασφαλισθεί ευνοϊκή δανειοδότηση και να γίνει λόγος για την πρόβλεψη μεθόδων για την έκταση της χρηματοδότησης σχετικά με τα έργα υποδομής και τις παραγωγικές επενδύσεις.¹¹⁴ Τέλος, η ελληνική πλευρά επιζητούσε την προώθηση επενδύσεων από τις ισχυρές δυτικοευρωπαϊκές οικονομίες.¹¹⁵

Ήταν αναγκαίο, να διασφαλιστούν κατά τον καλύτερο τρόπο τα ελληνικά συμφέροντα, ώστε η σύνδεση με την Κοινότητα να μη δημιουργήσει, έστω και μεσοπρόθεσμα, δυσκολίες στην αναπτυσσόμενη, αλλά ακόμη αδύναμη σε σχέση με τις δυτικοευρωπαϊκές, ελληνική οικονομία. Εξαιρετικά κρίσιμος στο πλαίσιο αυτό, ήταν ο τομέας των εξαγωγών γεωργικών προϊόντων, ο οποίος καθόριζε σε μεγάλο βαθμό το βιοτικό επίπεδο των ελληνικών αγροτικών πληθυσμών και αντιμετώπιζε σοβαρές δυσχέρειες μετά την εκρηκτική αύξηση της παραγωγής των τελευταίων ετών. Εξάλλου, ο μακροπρόθεσμος προσανατολισμός των ελληνικών εξαγωγών προς τις αγορές της δυτικής Ευρώπης, και όχι προς τις «εύκολες» των ανατολικών χωρών, ήταν ζήτημα άρρηκτα συνδεδεμένο με το μέλλον της χώρας, άρα και με τη Σύνδεση της Ελλάδας με την Κοινότητα.¹¹⁶

¹¹² Κ Σβολόπουλος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981*, ό.π., σ. 285-286.

¹¹³ Σ. Ριζάς, *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη. 1961-1964*, ό.π., σ. 24-25.

¹¹⁴ Κ. Σβολόπουλος, ό.π. σ. 287.

¹¹⁵ Κ. Μπότσιου (επιμ.), «Η κύρωση της Συμφωνίας Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ (1962)» στο *Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου*, ό.π., σ. 419.

¹¹⁶ Κωνσταντίνος Καραμανλής: αρχείο: γεγονότα και κείμενα, τ. 4, ό.π., σ. 131.

6.3. Οι αντιρρήσεις των Έξι.

Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, τα έτερα κράτη της Κοινότητας των Έξι προέβαλαν αντιρρήσεις σχετικά με τη Σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ. Όσον αφορά την Ιταλία διατύπωσε τις αντιρρήσεις της κυρίως πάνω σε γεωργικά θέματα και στην περίπτωση της Ολλανδίας οι αντιρρήσεις της σχετίζονταν με την μη εξυπηρέτηση του προπολεμικού δημόσιου χρέους. Ειδικότερα, τα κύρια σημεία διαφωνίας εντοπίζονταν στην εγγύηση της ίσης μεταχείρισης των ελληνικών προϊόντων, στη δυνατότητα αναστολής στην εφαρμογή των ελαττωμένων δασμών και του αδασμολόγητου στις ελληνικές εξαγωγές εσπεριδοειδών και ορισμένων φρούτων, στην ευχέρεια χορήγησης δασμολογικών ποσοστώσεων ακόμη και σε νεοϊδρύνμενες βιομηχανίες, επιβολής ή αύξησης των δασμών και στην πρόβλεψη σύμφωνης γνώμης της Αθήνας για τη διαμόρφωση κοινής γεωργικής πολιτικής στον καπνό και τη σταφίδα. Στο χρηματοδοτικό πεδίο, η διαφορά απόψεων εστιαζόταν στον καθορισμό του ποσού της έκτακτης ενίσχυσης και στην παροχή της δυνατότητας προσφυγής στην Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων μετά την εξάντλησή του. Με αντιστάθμισμα την ανάληψη, από την ελληνική πλευρά, της υποχρέωσης για ρύθμιση του εξωτερικού δημόσιου χρέους.¹¹⁷

Όσον αφορά τις Ολλανδικές αντιθέσεις που προαναφέρθηκαν, σχετικά με την εξυπηρέτηση του προπολεμικού χρέους συνέπλεαν με την εκτός ΕΟΚ Βρετανία την οποία αφορούσε κυρίως το ζήτημα γιατί οι ομολογιούχοι του ελληνικού δημόσιου χρέους ήταν Βρετανοί και όχι Ολλανδοί. Οι ολλανδικές αντιρρήσεις είχαν όμως πολύ σημαντικότερες διαστάσεις, καθώς αφορούσαν το ενδεχόμενο να επωμιστεί η ΕΟΚ των Έξι κατ' αποκλειστικότητα το βάρος της οικονομικής υποστήριξης περιφερειακών συμμαχικών χωρών, ενδεχόμενο που απέκλειε η ολλανδική κυβέρνηση, καθιστώντας σαφή την αντίθεσή της στην Ουάσινγκτον, η οποία υποστήριζε την ελληνική προσπάθεια Σύνδεσης με την ΕΟΚ. Υπήρχε ακόμα το ζήτημα δημιουργίας προηγούμενου με άλλες χώρες, όπως η Ισπανία και η Τουρκία που θα μπορούσαν να επικαλεστούν ευνοϊκές ρυθμίσεις σε μελλοντικές διαπραγματεύσεις, καθώς η Ελλάδα ήταν η πρώτη χώρα που επιδίωκε καθεστώς Σύνδεσης με ευνοϊκούς όρους.¹¹⁸

¹¹⁷ Κ. Σβολόπουλος, ό.π., σ. 287.

¹¹⁸ Σ. Ριζάς, *Η ελληνική πολιτική μετά τον Εμφύλιο πόλεμο: κοινοβουλευτισμός και δικτατορία*, ό.π., σ.248-249

6.4. Οι διαβουλεύσεις με την Κοινότητα.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας έχει εξετασθεί λεπτομερώς η πορεία των διαβουλεύσεων που οδήγησαν στη Συμφωνία της Σύνδεσης από το αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή από τις αρχές του 1961 ως την κατάληξη σε συμφωνία για τη Σύνδεση στα τέλη Μαρτίου 1961.

Το Φεβρουάριο του 1961 σε τηλεγράφημα του Θ. Χρηστίδη προς την ελληνική πλευρά, σχετικά με συζήτηση που είχε με τον Ρέν (μέλος της εκτελεστικής επιτροπής και πρόεδρος της ομάδας των εξωτερικών σχέσεων) αναφέρει πως το μεγαλύτερο πρόβλημα στις διαβουλεύσεις σχετικά με τη σύνδεση της Ελλάδας με την Κοινή αγορά το δημιουργούσαν οι Ολλανδοί με την εμμονή τους στο ζήτημα αποπληρωμής του δημόσιου ελληνικού χρέους, πίσω από την οποία κρύβονταν πολιτικοί λόγοι. Αντιρρήσεις εκδήλωσαν ακόμη η Ιταλία σχετικά με τις εξαγωγές φρούτων και εσπεριδοειδών και το Λουξεμβούργο στο θέμα εξαγωγών του καπνού (Contigent Tarifaire) , αλλά αυτά τα εμπόδια θεωρούνταν εύκολα προσπελάσιμα.¹¹⁹

Ο Αβέρωφ σε τηλεγράφημά του στον πρέσβη της Ελλάδας στην Ολλανδία τον προέτρεπε να επισκεφθεί τον Γιοζέφ Λούνς υπουργό Εξωτερικών της Ολλανδίας με σκοπό να του διατυπώσει τη λύπη της ελληνικής πλευράς σχετικά με το ότι οι ολλανδικές αντιρρήσεις δυσχέραιναν τη Σύνδεση της Ελλάδας με την Κοινή Αγορά. Στο περιεχόμενο του τηλεγραφήματος ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών διατυπώνει την έκπληξή του σχετικά με τις ολλανδικές αντιρρήσεις καθώς, όπως εύστοχα διασαφηνίζει ποτέ δεν υπήρξαν Ολλανδοί κομιστές των ελληνικών δανείων και συνεχίζει αναφέροντας πως με την ολλανδική εμμονή σε αυτό το οικονομικό θέμα, οι διαπραγματεύσεις για τη Σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ θα κατέληγαν στο διακανονισμό του ελληνικού χρέους και θα χανόταν η πολιτική σημασία του εγχειρήματος την οποία έχει εξάρει επισταμένως και η ελληνική και η συμμαχική πλευρά.¹²⁰

Σε αυτό το σημείο δεν πρέπει να παραλειφθεί το πολύ σημαντικό τηλεγράφημα του Ε. Αβέρωφ προς τις πρωτεύουσες των χωρών του συμφώνου της Βαρσοβίας, οι οποίες ανησυχούσαν για τις οικονομικές τους σχέσεις με την Ελλάδα στην περίπτωση Σύνδεσης αυτής με την ΕΟΚ. Στο περιεχόμενο του τηλεγραφήματος επισημαίνεται πως η ελληνική κυβέρνηση αποκλείει τη

¹¹⁹ Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φ77Α, Θ. Χρηστίδης προς υπουργείο Εξωτερικών, 13/2/1961.

¹²⁰ Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φ77Α, Ε. Αβέρωφ προς ελληνική αντιπροσωπεία στο ΝΑΤΟ, 17/2/1961.

μονοπώληση της εσωτερικής αγοράς από οποιονδήποτε και αποβλέπει στην ισορροπημένη ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων με όλες τις χώρες. Συνεπώς, διαπιστώνεται ότι ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και η κυβέρνησή του δεν ήταν εχθρικές και δεν ήθελαν να διακόψουν εμπορικές σχέσεις με τις ανατολικές χώρες, καθώς όπως ήδη προαναφέρθηκε υπήρξαν πεδίο απορρόφησης της ελληνικής παραγωγής.¹²¹

¹²¹ Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φ77Α, Ε. Αβέρωφ προς ελληνικές πρεσβείες στα ανατολικά Κράτη, 23/2/1961.

6.5. Τα ταξίδια του Έλληνα πρωθυπουργού στην Αγγλία, στη Γαλλία και στη Γερμανία.

Από τις 13-15/2/1961 ο Κ. Καραμανλής μαζί με τον Ε. Αβέρωφ πραγματοποιούν επίσημη επίσκεψη στη Μεγάλη Βρετανία με σκοπό τη σύσφιξη των ελληνοβρετανικών σχέσεων, οι οποίες είχαν περάσει κρίση στο πλαίσιο του Κυπριακού. Στις παραμονές αυτού του ταξιδιού ο Ε. Αβέρωφ έσπευσε να δηλώσει σε τηλεγράφημά του προς τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες των χωρών της ΕΟΚ, πως το ελληνικό ταξίδι στη Μεγάλη Βρετανία δεν σήμαινε ότι το ελληνικό ενδιαφέρον για την ΕΟΚ μειώθηκε και μεταστρέφεται προς την ΕΖΕΣ, αλλά η Ελλάδα παραμένει προσανατολισμένη προς την Κοινή Αγορά παρά τις δυσχέρειες και επιθυμεί να βρει λύσεις στα εκκρεμή σημεία.¹²² Κατά τη διάρκεια της παραμονής της ελληνικής αντιπροσωπείας στο αγγλικό έδαφος ο Έλληνας πρωθυπουργός δηλώνει πως ολόκληρος ο δυτικός κόσμος πρέπει να επαγρυπνά και να περιφρουρεί την ελευθερία και την ειρήνη, για την επίτευξη αυτού του σκοπού οφείλει να απαλλαγεί από εσωτερικές αδυναμίες και να επιδείξει πολιτικό ρεαλισμό.¹²³ Τα παραπάνω λόγια αποτελούν σαφή υπαινιγμό για τις δυσχέρειες που έχουν προκύψει στα πλαίσια των διαβουλεύσεων για τη Σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ.

Ύστερα από την επίσημη επίσκεψη στη Μεγάλη Βρετανία ακολουθεί ανεπίσημο ταξίδι του ίδιου του Καραμανλή στη Γαλλία, της οποίας η στήριξη στο ζήτημα της ελληνικής Σύνδεσης με την Κοινή Αγορά ήταν πολύ σημαντική. Ο Έλληνας πρωθυπουργός αφού ευχαρίστησε τη Γαλλία και τους Γάλλους ιθύνοντες για τη θερμή υποστήριξή τους στο ελληνικό ζήτημα, εξέφρασε την πικρία του για αυτούς που δυσχεραίνουν όχι μόνο τη Σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ αλλά και το έργο της ελληνικής κυβέρνησης να εξουδετερώσει την πίεση που δεχόταν από τις κομμουνιστικές χώρες.¹²⁴

Οι συνομιλίες των δύο πλευρών που διήρκεσαν καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής του Καραμανλή στη Γαλλία δεν περιορίστηκαν μόνο στα πλαίσια της ΕΟΚ, αλλά εντοπίστηκαν και στο πεδίο των οικονομικών ελληνογαλλικών συνεργασιών. Ο ίδιος ο Κωνσταντίνος Καραμανλής μεταγενέστερα θα αναφέρει, ότι χωρίς την παρέμβαση του Ντε Γκωλ την τελευταία στιγμή η

¹²² Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φ77Α, Ε. Αβέρωφ προς ελληνικές πρεσβείες στις χώρες της ΕΟΚ, 8/2/1961.

¹²³ Κωνσταντίνος Καραμανλής: αρχείο: γεγονότα και κείμενα, τ. 4, ό.π., σ. 514.

¹²⁴ Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φ14Α, Φ. Φίλων προς υπουργείο Εξωτερικών, 20/2/1961.

προσπάθεια της Σύνδεσης θα είχε αποτύχει.¹²⁵ Ο πρόεδρος Ντε Γκωλ χαρακτήρισε την Ελλάδα ως «προφυλακή» και «ακραίο προπύργιο της Ευρώπης και του ευρωπαϊκού πολιτισμού», η οποία πρέπει να καταστεί ισχυρή και ασφαλής προς το συμφέρον του ελεύθερου κόσμου.¹²⁶

Ο Γάλλος ηγέτης παρείχε την αμέριστη συμπαράστασή του στο ελληνικό εγχείρημα, αλλά δεν ήταν ο μόνος. Ενεργή υπήρξε και η συμπαράσταση της Βόννης και συγκεκριμένα του καγκελάριου Αντενάουερ και του αντικαγκελάριου Λούντβιχ Έρχαρτ, που θεωρούνταν ο φιλελεύθερος της Κοινής Αγοράς¹²⁷, για το λόγο ότι η πολυμερής οικονομική ολοκλήρωση της Ευρώπης αποτελούσε καθοριστικό παράγοντα στη διαμόρφωση της γενικότερης πολιτικής της δυτικογερμανικής κυβέρνησης. Η εξύψωση του επιπέδου των υπό ανάπτυξη χωρών και η προσέγγισή του με το υψηλότερο επίπεδο των βιομηχανικών δυνάμεων συνιστούσε προϋπόθεση για την ενίσχυση της σταθερότητας μιας φιλελεύθερης και ανταγωνιστικής ευρωπαϊκής οικονομίας. Η απόλυτη ταύτιση μεταξύ Βόννης και Αθήνας εντοπιζόταν στην αίσθηση της ανάγκης για απεξάρτηση της Ελλάδας από τον ανατολικό συνασπισμό και την εμπέδωση της θέσης της στους κόλπους του δυτικού κόσμου.

Η ελληνική αίτηση Σύνδεσης ταίριαζε με τις ενοποιητικές αντιλήψεις της ΟΔ Γερμανίας και της Γαλλίας. Και οι δύο χώρες επεδίωκαν να προσδώσουν στη ΕΟΚ κυρίως πολιτικά χαρακτηριστικά με εμπορικά και οικονομικά εργαλεία. Η οικονομική και πολιτική φυσιογνωμία της Ελλάδας, η οποία τύγχανε μια μικρή δυτική χώρα που είχε κατορθώσει να ανασυγκροτηθεί και χρειαζόταν τη στήριξη ισχυρότερων εταίρων, ταίριαζε απόλυτα στους πολιτικούς τους στόχους.¹²⁸

¹²⁵ Κωνσταντίνος Καραμανλής: αρχείο: γεγονότα και κείμενα, τ. 4, ό.π., σ. 523.

¹²⁶ Κ. Σβολόπουλος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981*, ό.π., σ.288.

¹²⁷ Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, “Μια ‘άλλη Ελλάδα’ μέσω Ευρώπης: Η συμμετοχή της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στον 20ό αιώνα”, στο: Γιάννης Βούλγαρης, Κώστας Κωστής, Σωτήρης Ριζάς (επιμ.), *Ο μεγάλος μετασχηματισμός: Κράτος και πολιτική στην Ελλάδα του 20ού αιώνα*, ό.π., σ. 106-107.

¹²⁸ Στο ίδιο, ό.π. σ. 107.

6.6. Προς την τελική Ευθεία.

Στο επίπεδο των διαπραγματεύσεων της Κοινής Αγοράς με την ελληνική αντιπροσωπεία σημειώνεται μεγάλη πρόοδος καθώς πολλά από τα κύρια σημεία διαφωνίας βρήκαν επίλυση. Στις 23/2/1961 το Συμβούλιο αποδέχτηκε μεγαλύτερα περιθώρια για τις εισαγωγές ελληνικών καπνών στις χώρες μέλη της Κοινότητας καθώς επίσης και το ελληνικό αίτημα για μειωμένους δασμούς στη διαμετακόμιση ορισμένων προϊόντων. Συμβιβαστική λύση παρουσιάστηκε και στο ζήτημα της χρηματοδότησης της ελληνικής οικονομίας αλλά το ακανθώδες ζήτημα της αποπληρωμής του ελληνικού δημόσιου χρέους αναδείχθηκε και πάλι ως το μείζον πρόβλημα. Παρόλα αυτά κρίσιμο είναι να αναφερθεί ότι οι Ολλανδοί εγκατέλειψαν την αρχική απόλυτη και άκαμπτη στάση τους για το ελληνικό ζήτημα Σύνδεσης.¹²⁹

Ο διακανονισμός των εκκρεμών διαφορών είχε προσκρούσει μέχρι την τελευταία στιγμή σε σοβαρές δυσχέρειες σχετικά με τα εξαγωγίμα ελληνικά γεωργικά προϊόντα κυρίως του καπνού και της σταφίδας και τη δυσμενή μεταχείρισή τους από την Κοινότητα.¹³⁰ Η ελληνική πλευρά ήταν πλήρως δυσαρεστημένη και το όλο εγχείρημα κινδύνευε να καταρρεύσει. Ύστερα από σειρά επίπονων διαπραγματεύσεων οι αντιπροσωπείες της ελληνικής κυβέρνησης και αυτές της ΕΟΚ κατέληξαν σε Συμφωνία για της Σύνδεση της Ελλάδας με την Κοινή Αγορά στις 30/3/1961.¹³¹

Οι διαπραγματεύσεις διήρκεσαν 22 μήνες και επρόκειτο να εφαρμοστεί για πρώτη φορά το άρθρο 238 της Συνθήκης της ΕΟΚ σύμφωνα με το οποίο, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα μπορούσε να συνάψει με τρίτο κράτος, με ένωση κρατών ή με διεθνή οργανισμό συμφωνίες που συνιστούν σύνδεση η οποία συνεπάγεται αμοιβαία δικαιώματα και υποχρεώσεις, καθώς και κοινή δράση και ειδικές διαδικασίες. Οι συμφωνίες αυτές συνάπτονται από το Συμβούλιο ομόφωνα ύστερα από διαβούλευση που θα συντελεσθεί με τη Συνέλευση. Ο τρόπος εφαρμογής των διατάξεων του παραπάνω άρθρου θα αποτελούσε, ούτως ή άλλως, προηγούμενο για μεταγενέστερες συνδέσεις ή συμφωνίες άλλων κρατών με την Κοινότητα. Η Συνέλευση στη γνωμοδότηση που παρείχε στη συμφωνία σύνδεσης υπογράμμισε ότι τα παρεχόμενα στην Ελλάδα ευεργετήματα αποτελούσαν

¹²⁹ Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φ14Α, Θ. Χρηστίδης προς υπουργείο Εξωτερικών, 24/2/1961.

¹³⁰ Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φ774, Ι. Πεσμαζόγλου προς Κ. Καραμανλή, 26/3/1961.

¹³¹ Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φ14Α/521, Ι. Πεσμαζόγλου προς Υπουργείο Εξωτερικών, 30/3/1961.

συνέπεια σε βάθος εκτίμησης της ειδικής κατάστασης της Ελλάδας και δεν θα έπρεπε να θεωρηθούν ότι δημιουργούν προηγούμενο για μεταγενέστερες συνδέσεις με την ΕΟΚ.¹³²

Μπορεί να φαίνονται πολλά τα δύο έτη των συνομιλιών, αλλά πρέπει να ληφθεί υπόψιν ότι αυτή η Συμφωνία απέβλεπε σε κάτι περισσότερο από μια απλή τελωνειακή ένωση. Η Συμφωνία της Σύνδεσης έθετε μια σειρά από σύνθετα προβλήματα, καθώς ήταν η πρώτη του είδους που διαπραγματευόταν η Κοινότητα. Επιπροσθέτως, παρ' όλες τις προσπάθειες που είχε κάνει η ελληνική πλευρά στον τομέα της εκβιομηχάνισης και του εκσυγχρονισμού, η ελληνική κοινωνία παρέμενε βασικά αγροτική. Γι' αυτό το λόγο οι υποχρεώσεις, οι οποίες θα αναλάμβανε η Ελλάδα δεν έπρεπε να σταθούν εμπόδιο στην προσπάθεια της για οικονομική ανάπτυξη, ούτε να είναι αντιστρόφως ανάλογες με τους περιορισμένους πόρους που διέθετε. Από την πλευρά της η Κοινότητα όφειλε να βρει λύσεις συμβιβάσιμες με τη Συνθήκη της Ρώμης και το δικό της επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης.¹³³

Όπως προαναφέρθηκε στις 30 Μαρτίου 1961 πραγματοποιήθηκε συμφωνία μεταξύ των δύο αντιπροσωπειών και μονογραφήθηκε το σχετικό σχέδιο. Το κείμενο αυτό συμπληρώθηκε αργότερα σε ορισμένα σημεία από το Συμβούλιο της Κοινότητας και υπογράφηκε τελικά στην Αθήνα στις 9 Ιουλίου 1961. Ακολούθησε η επικύρωση από τα Κοινοβούλια των Έξι κρατών μελών της ΕΟΚ και από την ελληνική Βουλή. Η συμφωνία τέθηκε σε ισχύ από την 1/11/1962.

¹³² Μ. Μινώτου, «η Ελλάδα στο σταυροδρόμι των ευρωπαϊκών επιλογών», ό.π., σ. 370.

¹³³ Σ. Χαρίτος, «Ελλάδα ΕΟΚ, 1959-1979, Από τη Σύνδεση στην Ένταξη», ό.π., σ. 40.

7. Η Συμφωνία.

Η Ελλάδα δώδεκα χρόνια μετά το τέλος του Εμφυλίου και ύστερα από δύσκολες διετείς διαβουλεύσεις γινόταν η πρώτη χώρα της Ευρώπης που κατάφερε να συνδεθεί με την ΕΟΚ. Η Συμφωνία υπογράφηκε στην Αθήνα στις 9 Ιουλίου 1961. Εκ μέρους της Ελλάδος, τη Συμφωνία υπέγραψαν ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, Π. Κανελλόπουλος, και ο Υπουργός Εξωτερικών, Ε. Αβέρωφ-Τοσίτσας και εκ μέρους της Κοινότητας, ο αντικαγκελάριος και Υπουργός Εθνικής Οικονομίας της Δ. Γερμανίας, Ludwig W. Erhard, (ως πρόεδρος του συμβουλίου των υπουργών της ΕΟΚ). Εκ μέρους των χωρών-μελών, υπέγραψαν ο Υπουργός Εξωτερικών του Βελγίου H. Spaak, ο πρέσβης της Γερμανίας στην Αθήνα, G. Seelos, ο Υπουργός Εξωτερικών της Γαλλίας, Jacques-Maurice Couve de Murville, ο Υπουργός Βιομηχανίας και Εμπορίου της Ιταλίας, Emilio Colombo, ο Υπουργός Εξωτερικών του Λουξεμβούργου, E. Schaus και ο Υφυπουργός Εξωτερικών της Ολλανδίας, H.R. Van Houten. Στην τελετή παρέστησαν, μεταξύ πολλών πολιτικών προσωπικοτήτων, ο Πρόεδρος της Επιτροπής της ΕΟΚ, W. Hallstein και ο κύριος διαπραγματευτής της Συμφωνίας, εκ μέρους της Κοινότητας, J. Ray.¹³⁴

Η Συμφωνία του 1961 προέβλεπε τη Σύνδεση της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, σύμφωνα με το άρθρο 238 της Συνθήκης της Ρώμης. Η Σύνδεση πραγματοποιούνταν υπό μορφή τελωνειακής ένωσης μεταξύ Ελλάδας και ΕΟΚ. Μέσα στα πλαίσια της Συμφωνίας προβλεπόταν μεταβατική περίοδος και αριθμός συνημμένων πρωτοκόλλων των οποίων ο σκοπός ήταν η αντιμετώπιση των ειδικών προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας. Η Συμφωνία εμπεριείχε πρόβλεψη για χρηματοδοτική ενίσχυση της Ελλάδας για την επιτάχυνση της οικονομικής της ανάπτυξης και την ταχύτερη δυνατή εξύψωση του βιοτικού επιπέδου του ελληνικού λαού. Η Σύνδεση διαμορφωνόταν με τέτοιο τρόπο ώστε να καταστεί δυνατόν στο μέλλον, όταν η ελληνική οικονομική πρόοδος το επιτρέψει, να καταστεί η χώρα πλήρες και ισότιμο μέλος της ΕΟΚ.¹³⁵

Ειδικότερα, οριζόταν μεταβατική περίοδος συνολικής διάρκειας 22 ετών, στο διάστημα των οποίων προβλεπόταν η κατάργηση των εισαγωγικών δασμών και όλων των περιοριστικών μέτρων σε βάρος της ελεύθερης κυκλοφορίας βιομηχανικών προϊόντων των κοινοτικών χωρών.

¹³⁴ Γ. Κοτσιανού, *Πολιτικοί Σχεδιασμοί και Προσδοκώμενα Αποτελέσματα από τη Σύνδεση της Ελλάδος με την ΕΟΚ*, ό.π., σ. 54.

¹³⁵ Κωνσταντίνος Καραμανλής: αρχείο: γεγονότα και κείμενα, τ4,ό.π., σ. 534.

Αντίστοιχα, τα μέλη της Κοινότητας θα καταργούσαν δασμούς και περιοριστικά μέτρα σε βάρος των ελληνικών προϊόντων σε διάστημα μέχρι 12 ετών. Η Ελλάδα ανέλαμβανε την υποχρέωση να υιοθετήσει σταδιακά το κοινό εξωτερικό δασμολόγιο της ΕΟΚ σχετικά με εισαγόμενα βιομηχανικά αγαθά από τρίτες χώρες και να αποδεχτεί, υπό έκτακτες περιστάσεις, ρήτρες διασφάλισης για τη μεταβατική περίοδο.¹³⁶

Στον τομέα της γεωργίας, η Κοινότητα καταργούσε αυτόματα τους δασμούς πάνω στα κύρια εξαγωγίμα ελληνικά αγροτικά προϊόντα και παράλληλα καθοριζόταν η διαδικασία για την εναρμόνιση της αγροτικής πολιτικής της Ελλάδας με την Κοινή Αγροτική Πολιτική της Κοινότητας, κατά την επικείμενη εφαρμογή της κατά προϊόν, ώστε να εξασφαλιστεί η ισότητα στη μεταχείριση των προϊόντων των κρατών- μελών και των παρεμφερών ελληνικών προϊόντων στις αγορές των συμβαλλόμενων μερών. Όσον αφορά το ποσό της οικονομικής χορηγίας προς την Ελλάδα, αυτό θα δινόταν υπό μορφή δανείου από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και ανερχόταν σε 125 εκατομμύρια δολάρια για περίοδο πέντε ετών. Η Συμφωνία Σύνδεσης υπογράφηκε στην Αθήνα στις 9 Ιουλίου 1961 και ίσχυσε από την 1η Νοεμβρίου του ιδίου έτους.¹³⁷

Η θετική έκβαση των διαπραγματεύσεων έγινε δεκτή με μεγάλη ικανοποίηση και από τις δύο πλευρές των συμβαλλόμενων μερών. Από την πλευρά της ΕΟΚ ο Ζαν Ρέυ καλωσόρισε την Ελλάδα στη μεγάλη και διευρυνόμενη ενότητα της ΕΟΚ, που έτσι κατοχυρώνει τη μοίρα της. Η κοινότητα μέσω της Σύνδεσης της Ελλάδας απέδειξε το φιλελεύθερο χαρακτήρα της πολιτικής της και τη συμπάθειά της προς την Ελλάδα, το λίκνο του δυτικού πολιτισμού.¹³⁸

Από ελληνικής πλευράς την ικανοποίησή τους εξέφρασαν μέσω τηλεγραφημάτων ο αρχηγός της ελληνικής αντιπροσωπείας Ι. Πεσμαζόγλου και ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής. Στο τηλεγράφημα του Ι. Πεσμαζόγλου προς τον Κ. Καραμανλή ο πρώτος εκφράζει την απεριόριστη χαρά του για το επίτευγμα και αναφέρει ότι η Συμφωνία δεν αποτελεί σημαντικό γεγονός μόνο για την Ελλάδα αλλά και για ολόκληρη την Ευρώπη, η Κοινότητα αποτελεί μια ομάδα κρατών που έχουν τάξει ως σκοπό τους να δημιουργήσουν ένα καλύτερο μέλλον με ειρήνη

¹³⁶ Κ. Σβολόπουλος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981*, ό.π., σ. 289.

¹³⁷ Στο ίδιο, ό.π., σ. 289.

¹³⁸ Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φ 78 Α, Ι. Πεσμαζόγλου προς υπουργείο Εξωτερικών, 30/6/1961.

και ελευθερία. Είναι φανερό ότι ο Ι. Πεσμαζόγλου υπονοεί σ' αυτό το σημείο και το στρατηγικό ρόλο της ΕΟΚ στα ψυχροπολεμικά πλαίσια και τονίζει πως η Ελλάδα προσχωρεί με όλη της την καρδιά στο σκοπό αυτό.¹³⁹

Ο Κ. Καραμανλής από μέρους του εξήρε ιδιαίτερα τη σημασία του γεγονότος, γιατί κατά τα λεγόμενά του η Συμφωνία αυτή αποτελεί την απτή πολιτική βούληση των 6 χωρών να προχωρήσουν προς την ευρωπαϊκή ενότητα και ταυτόχρονα απέδειξαν, ότι αντιμετωπίζουν τα ελληνικά προβλήματα, ως μιας χώρας ευρωπαϊκής που έχει μακρά παράδοση δεσμών με τη δυτική Ευρώπη. Σε αυτό το σημείο ο Έλληνας πρωθυπουργός έρχεται να τονίσει ότι η Ελλάδα ακόμη και μετά τη Σύνδεσή της με την Κοινή Αγορά θα εξακολουθήσει να διατηρεί και να ευνοεί την ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων με ολόκληρο τον κόσμο.¹⁴⁰

Η Συμφωνία Σύνδεσης κυρώθηκε από της ελληνική βουλή στις 28/2/1962. Κατά τη διάρκεια της κύρωσης ο Παναγής Παπαληγούρας, υπουργός Συντονισμού, αναφέρθηκε στις προοπτικές αύξησης των ελληνικών των αγροτικών εξαγωγών και στις συνακόλουθες ευκαιρίες που δημιουργούσε η Σύνδεση για την επέκταση της απασχόλησης και την άνοδο του βιοτικού επιπέδου στο εργατικό δυναμικό της χώρας. Επιπλέον, τόνισε το αίσθημα οικονομικής σταθερότητας και ασφάλειας που γεννούσε η Σύνδεση με την ΕΟΚ.¹⁴¹

Ειδικότερα η Συμφωνία της Σύνδεσης ανάμεσα στην ΕΟΚ και την Ελλάδα περιλάμβανε 77 άρθρα και είκοσι πρωτόκολλα. Προέβλεπε εγκαθίδρυση τελωνειακής ένωσης σε δώδεκα χρόνια για το σύνολο των εμπορικών ανταλλαγών με εξαίρεση τα προϊόντα που υπάγονταν στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), κοινές δράσεις και εναρμόνιση πολιτικής στον αγροτικό τομέα, χρηματοδοτική βοήθεια για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, τη δημιουργία θεσμικών μηχανισμών για την εφαρμογή της σύνδεσης. Λαμβάνοντας υπόψη την υπανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, το καθεστώς σύνδεσης προέβλεπε διαφορετικές υποχρεώσεις ανάμεσα στις δύο συμβαλλόμενες πλευρές και διαφορετικούς χρόνους πραγματοποίησής τους. Έτσι, ως προς την αύξηση των ποσοστώςσεων για

¹³⁹ Κωνσταντίνος Καραμανλής: αρχείο: γεγονότα και κείμενα, ό.π., σ. 535.

¹⁴⁰ Κωνσταντίνος Καραμανλής: αρχείο: γεγονότα και κείμενα, ό.π., σ. 535.

¹⁴¹ Κ. Μπότσιου (επιμ.), «Η κύρωση της Συμφωνίας Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ (1962)» στο: *Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου*, ό.π., σ. 431.

τις εισαγωγές και τις μειώσεις δασμών από την πλευρά της, η Ελλάδα είχε μεγαλύτερα περιθώρια (μεταβατική περίοδο είκοσι δύο χρόνων) λόγω των αναγκών της βιομηχανίας της. Το θεσμικό καθεστώς της σύνδεσης ήταν βέβαια διαφορετικό από αυτό που ίσχυε στο εσωτερικό της ΕΟΚ, καθώς διμερούς χαρακτήρα, ενώ η λήψη των αποφάσεων προβλεπόταν να γίνεται με αμοιβαία συμφωνία.¹⁴²

Η εφαρμογή και η ανάπτυξη της σύνδεσης ήταν αρμοδιότητα του Συμβουλίου Σύνδεσης, το οποίο είχε ως ευθύνη τον περιοδικό έλεγχο των αποτελεσμάτων της εφαρμογής της συμφωνίας και διέθετε δικαίωμα απόφασης με βάση την αρχή της ομοφωνίας. Απαρτιζόταν από μέλη ή αντιπροσώπους των κυβερνήσεων των έξι της ΕΟΚ, από το Συμβούλιο και την Επιτροπή της ΕΟΚ, και από μέλη ή αντιπροσώπους της ελληνικής κυβέρνησης. Ήταν δηλαδή μικτού, διακυβερνητικού και κοινοτικού, χαρακτήρα. Το Συμβούλιο ήταν διμερές όργανο, με τα συμβαλλόμενα μέρη να είναι αφενός οι έξι αφετέρου η Ελλάδα. Τα δύο μέρη ασκούσαν εναλλάξ εξάμηνη προεδρία. Το Συμβούλιο Σύνδεσης άρχισε να είναι ενεργό όργανο αφότου τέθηκε σε ισχύ η συμφωνία και διεξήγαγε την πρώτη συνεδρίασή του στις 12 Νοεμβρίου 1962. Σύμφωνα με τον εσωτερικό κανονισμό του, προβλέπονταν τουλάχιστον δύο σύνοδοι το χρόνο σε επίπεδο υπουργών και συχνότερες σε επίπεδο διπλωματικών αντιπροσώπων. Έδρα του ορίστηκαν οι Βρυξέλλες, αλλά, λόγω ελληνικής επιμονής, η Αθήνα ήταν δυνατό να φιλοξενήσει συνόδους κατόπιν σχετικής απόφασης. Τα έξοδα λειτουργίας βάρυναν και τις δύο πλευρές. Επίσημες γλώσσες του Συμβουλίου ορίστηκαν οι τέσσερις γλώσσες της ΕΟΚ (γαλλικά, ιταλικά, γερμανικά, ολλανδικά) και η ελληνική, με γλώσσα εργασίας τη γαλλική. Συστάθηκαν επίσης βοηθητικές επιτροπές: Επιτροπή Σύνδεσης, υποβοηθητική των καθηκόντων του Συμβουλίου, και Επιτροπή τελωνειακής ένωσης, με ρόλο το συντονισμό των διοικητικών υπηρεσιών της ΕΟΚ και της Ελλάδας.¹⁴³

¹⁴² Σοφία Παπαστάμκου, «Το ελληνικό πρόβλημα εντός νέων πλαισίων»: η Σύνδεση της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, 1961-1967, στο , Κωνσταντίνα Μπότσιου- Γιάννης Σακκάς (επιμ.) «Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62, , Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2015, σ. 129.

¹⁴³ Στο ίδιο, ό.π., σ. 129-130.

8. Τα χαρακτηριστικά της Συμφωνίας.

Η Συμφωνία των Αθηνών παρουσιάζει ορισμένα χαρακτηριστικά που αντικατοπτρίζουν ευκρινώς τους στόχους και το σκοπό των δύο συμβαλλόμενων μερών. Πρώτο χαρακτηριστικό αποτελεί ο σκοπός της Συμφωνίας. Η Συμφωνία συνοδευόταν από μέτρα οικονομικής ενίσχυσης της ελληνικής οικονομίας με σκοπό τη σταδιακή προσέγγιση των οικονομιών της Ελλάδας με αυτή των χωρών της ΕΟΚ, με απώτερο στόχο την ένταξη της Ελλάδας στους κόλπους της Κοινότητας στο εγγύς μέλλον. Οι δύο πλευρές γνώριζαν ότι υπάρχει οικονομικό χάσμα ανάμεσα τους και θέλησαν να βρουν τις κατάλληλες λύσεις για να επιτευχθεί η μεταξύ τους προσέγγιση.

Ένα δεύτερο εξίσου σημαντικό χαρακτηριστικό της Συμφωνίας ήταν ότι η κλειστή ευρωπαϊκή Κοινότητα άνοιγε τα σύνορά της για τα γεωργικά προϊόντα, τα οποία ήταν ζωτικής σημασίας για την ελληνική αγορά. Το άνοιγμα αυτό συνεπαγόταν έναν αμοιβαίο σταδιακό «αφοπλισμό» δασμολογικού χαρακτήρα και μια εκατέρωθεν μείωση των τελωνειακών δασμών, που όμως για την Ελλάδα θα εφαρμοζόταν με βραδύτερους ρυθμούς.¹⁴⁴

Ειδικότερα, η Σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ είχε κατά βάση τελωνειακό χαρακτήρα. Τα δύο κομβικά της σημεία ήταν η θέσπιση κοινού δασμολογίου και η επέκταση της ελεύθερης διακίνησης των προϊόντων εντός της κοινότητας. Η μεταβατική περίοδος προέβλεπε 12 χρόνια για την Κοινότητα και 22 για την Ελλάδα, όμως στην ελληνική περίπτωση η χώρα καλούνταν να μειώσει δασμούς και ποσοτώσεις σε βραδύτερο ρυθμό από εκείνον που θα ακολουθούσαν τα υπόλοιπα μέλη της Κοινότητας, όπως προαναφέρθηκε. Όσον αφορούσε τις τρίτες χώρες εκτός ΕΟΚ, η Ελλάδα θα εφάρμοζε το κοινό δασμολόγιο που ίσχυε για τις χώρες της ΕΟΚ.¹⁴⁵

Επιπλέον, σημαντικό σημείο της Συμφωνίας ήταν και η Κοινή Αγροτική Πολιτική που θα εφαρμοζόταν και από τα δύο μέρη. Η Συμφωνία προέβλεπε τη σταδιακή εναρμόνιση της ελληνικής αγροτικής πολιτικής με αυτήν της Κοινότητας. Η Ελλάδα έπρεπε να υιοθετήσει κάποιους διαρθρωτικούς μηχανισμούς που θα επέτρεπαν την εναρμόνιση των δύο αγροτικών πολιτικών σε μία, αλλά και θα αύξαναν την ελληνική αγροτική παραγωγικότητα. Οι στόχοι της

¹⁴⁴ Σ. Χαρίτογ, «Ελλάδα ΕΟΚ, 1959-1979, Από τη Σύνδεση στην Ένταξη», ό.π., σ. 21.

¹⁴⁵ Σοφία Παπαστάμκου, «Το ελληνικόν πρόβλημα εντός νέων πλαισίων»: η Σύνδεση της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, 1961-1967, στο Κωνσταντίν Μπότσιου- Γιάννης Σακκάς (επιμ.), «Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62», ό.π., σ. 132.

ΚΑΠ, περιλαμβάνουν τα εξής: την αύξηση της παραγωγικότητας με την ανάπτυξη της τεχνικής προόδου, την εξασφάλιση δικαιότερου βιοτικού επιπέδου για τον αγροτικό πληθυσμό, τη σταθεροποίηση των αγορών, την εγγύηση του κανονικού εφοδιασμού του πληθυσμού με αγροτικά προϊόντα και τη εξασφάλιση λογικών τιμών για τους καταναλωτές.¹⁴⁶

Για την Ελλάδα που ήταν κατά βάση αγροτική χώρα, η σημασία εναρμόνισης της αγροτικής πολιτικής με αυτή της Κοινότητας ήταν τεράστια. Είναι γνωστό ότι ένας από τους λόγους που οδήγησαν την ελληνική κυβέρνηση στην απόφαση για την επιδίωξη Σύνδεσης με την ΕΟΚ ήταν η ανάγκη εξεύρεσης νέων οικονομικών πόρων για την αγροτική της οικονομία, δεδομένου ότι τα αμερικανικά κονδύλια είχαν μειωθεί αρκετά, και η διοχέτευση των αγροτικών της προϊόντων στις δυτικές αγορές.

Τελευταίο αλλά διόλου ευκαταφρόνητο χαρακτηριστικό της Συμφωνίας των Αθηνών ήταν η παροχή χρηματικής βοήθειας προς το ελληνικό κράτος. Η Κοινότητα ενέκρινε για την Ελλάδα δάνειο συνολικού ύψους 125 εκατομμυρίων δολαρίων, που θα χορηγούνταν μέσα σε 5 χρόνια με σκοπό να διευκολυνθεί η εκβιομηχάνιση και να υποβοηθηθεί ο εκσυγχρονισμός της χώρας. Έτσι διευκολυνόταν η λειτουργία της Σύνδεσης και η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας, η οποία θα επιτυγχανόταν μόνο με εξωτερικούς πόρους. Το ποσό αυτό θα χορηγούνταν από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕ). Συνολικά, προβλέπονταν 125 εκ. δολάρια για μερική χρηματοδότηση επενδυτικών προγραμμάτων, τα οποία αναμένονταν να συνεισφέρουν στην αύξηση της παραγωγικότητας της ελληνικής οικονομίας και απευθύνονταν τόσο στο ελληνικό κράτος όσο και σε ιδιωτικές εταιρείες. Τα εγγειοβελτιωτικά, οδικά και ενεργειακά προγράμματα θεωρούνταν προτεραιότητα και ήταν δυνατό να λάβουν χρηματοδότηση με επιδότηση επιτοκίου για τα 2/3 του συνολικού τους κόστους.¹⁴⁷

Μέσω της Συμφωνίας η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα ήθελε να δείξει ότι οι αρχές των άρθρων 237 (ένταξη) και του 238 (σύνδεση) της Ιδρυτικής Συμφωνίας της Ρώμης, δεν ήταν

¹⁴⁶ Πάνος Καζάκος, *Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά, Οικονομία και Οικονομική Πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα 1944-2000*, ό.π., σ.167.

¹⁴⁷ Σοφία Παπαστάμκου, «Το ελληνικόν πρόβλημα εντός νέων πλαισίων»: η Σύνδεση της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, 1961-1967, στο Κωνσταντίνo Μπότσιου- Γιάννη Σακκάς (επιμ.), «Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62, ό.π., σ. 140.

κάτι θεωρητικό και ανεφάρμοστο. Πολλές ήταν οι φορές που η Κοινότητα των Έξι είχε δεχτεί εξωτερικά πυρά από άλλες ευρωπαϊκές χώρες, από τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ, καθώς τη θεωρούσαν μια κλειστή κοινότητα που δεν επέτρεπε να δεχτεί στους κόλπους της άλλα κράτη.¹⁴⁸

Με τη Σύνδεσή της με την Ελλάδα η Κοινότητα εγκαινίασε ένα μεσογειακό άνοιγμα στην πολιτική της. Σκοπός αυτής της κίνησης ήταν η επιθυμία της ΕΟΚ να αναπτυχθούν περισσότεροι οι εμπορικές της σχέσεις με τις άλλες χώρες του μεσογειακού χώρου. Πίστευε πως με τον τρόπο αυτό θα έβρισκε μία νέα αγορά για τα βιομηχανικά της προϊόντα, προστατεύοντας παράλληλα και τα βιομηχανικά της συμφέροντα. Η Ελλάδα έδινε τη δυνατότητα στην Κοινότητα να δείξει ότι δεν ήταν μια κλειστή λέσχη με προστατευτική πολιτική, αλλά μια ομάδα χωρών που ενδιαφερόταν για το μέλλον της οικονομίας των ευρωπαϊκών χωρών, και ιδιαίτερα εκείνων που βρίσκονταν στη νότια Ευρώπη και των οποίων η οικονομική ανάπτυξη δεν είχε φτάσει ακόμη σε αξιόλογα επίπεδα.¹⁴⁹

Από την ελληνική πλευρά ο προσανατολισμός της χώρας προς τη δυτική Ευρώπη οφειλόταν στους ιστορικούς και πολιτικούς δεσμούς της και κυρίως στη συνεχή ανάπτυξη των εμπορικών και οικονομικών σχέσεων της με τα κράτη-μέλη της ΕΟΚ. Για την ελληνική κυβέρνηση η ΕΟΚ ήταν μια διαμορφωμένη ενότητα με την οποία μπορούσε να αναπτύξει ακόμη πιο στενές εμπορικές και οικονομικές σχέσεις. Η Ελλάδα μέσω της Σύνδεσής της με την Κοινότητα προσδοκούσε από την ΕΟΚ, να απορροφήσει τα αδιάθετα γεωργικά της πλεονάσματα, τα οποία μέχρι πρότινος διοχετεύονταν στις ανατολικές αγορές.¹⁵⁰

Το γεγονός ότι η Ελλάδα ήταν μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, του ΟΕΟΣ και του ΝΑΤΟ και διατηρούσε στενές οικονομικές σχέσεις με τα κράτη μέλη της ΕΟΚ και με τις ΗΠΑ, βάρυνε στην απόφαση να στραφεί προς την Κοινότητα και την τελευταία να αποδεχτεί την πρωτοβουλία της ελληνικής πλευράς.

Η Συμφωνία αναμφίβολα δεν έλυνε το οικονομικό και το πρόβλημα ασφάλειας της Ελλάδας. Ως προς το σκέλος της ασφάλειας άλλωστε η ΕΟΚ δεν ήταν πρακτική πολιτική λύση,

¹⁴⁸ Σ. Χαρίτος, ό.π., σ. 15.

¹⁴⁹ Στο ίδιο, ό.π., σ. 17.

¹⁵⁰ Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, “Μια ‘άλλη Ελλάδα’ μέσω Ευρώπης: Η συμμετοχή της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στον 20ό αιώνα”, στο: Γιάννης Βούλγαρης, Κώστας Κωστής, Σωτήρης Ριζάς (επιμ.), *Ο μεγάλος μετασχηματισμός: Κράτος και πολιτική στην Ελλάδα του 20ού αιώνα*, ό.π., σ.105.

γεγονός που γνώριζε πολύ καλά η Αθήνα. Αυτό δε στερούσε από τη Σύνδεση το στρατηγικό της χαρακτήρα, καθώς επέτρεπε την έναρξη μιας πορείας που μετέβαλε την Ελλάδα από απομονωμένη χώρα των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου σε οργανικό τμήμα της ευρωπαϊκής ενοποιητικής διαδικασίας. Από αυτήν την άποψη, η Συμφωνία της Σύνδεσης αύξανε το αίσθημα ασφάλειας της Ελλάδας, καθώς απομάκρυνε την προοπτική αναγκαστικής οικονομικής διασύνδεσης με τον ανατολικό συνασπισμό.¹⁵¹

¹⁵¹ Σ. Ριζάς, *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη. 1961-1964*, ό.π., σ. 31.

9. Ο αντίκτυπος της Συμφωνίας της Σύνδεσης με την ΕΟΚ στην Κοινή Γνώμη.

Η Συμφωνία της Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ έγινε δεκτή με μεγάλη ικανοποίηση από την ελληνική κοινή γνώμη στην πλειονότητα των περιπτώσεων. Το Εμποροβιομηχανικό Επιμελητήριο ανακοίνωσε ότι η επιτευχθείσα Συμφωνία με τους ευνοϊκούς όρους αντανακλά τους κόπους και τις προσπάθειες της κυβέρνησης και των άξιων συνεργατών της. Επίσης, σε τηλεγράφημά του τόνισε ότι γεννιούνται νέες ελπίδες για μια νέα περίοδο οικονομικής προόδου για τη χώρα και ότι το Εμποροβιομηχανικό Επιμελητήριο έχει πλήρη συναίσθηση του ρόλου που του αντιστοιχεί σε αυτή τη νέα προσπάθεια και θα πράξει τα δέοντα προς τη νέα αυτή κατεύθυνση.¹⁵²

Η Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Ελλάδος συνεχάρη την ελληνική κυβέρνηση για τη Σύνδεση με την Κοινή Αγορά και υπογράμμισε ιδιαίτερα, ότι αυτή ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες της ελληνικής μεταπολεμικής οικονομίας και οδηγεί σε ριζοσπαστικούς προσανατολισμούς, οι οποίοι θα εξυψώσουν συνολικά τον εθνικό ελληνικό βίο και τη λαϊκή ευημερία. Τονίζει επίσης, ότι ο εμποροβιομηχανικός κόσμος της χώρας αντιλαμβάνεται πλήρως τη σημασία των καθοριστικών αυτών εξελίξεων, οι οποίες θα του επιτρέψουν να πραγματοποιήσει την άνοδο που του αξίζει ως παράγοντα εθνικής προόδου και κοινωνικής σταθερότητας της εθνικής οικονομίας.¹⁵³

Ο Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων στέλνοντας συγχαρητήριο τηλεγράφημα στην κυβέρνηση για τον επιδέξιο χειρισμό του ζητήματος, μεταξύ άλλων επισήμαινε ότι η Σύνδεση αυτή αποτελεί ιστορικό σταθμό και εξήρε ιδιαίτερα την παραγωγική συνεργασία της ελληνικής οικονομίας με τις προηγμένες οικονομίες της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας η οποία θα αποτελούσε την απαρχή εξίσωσης του ελληνικού βιοτικού επιπέδου προς το ραγδαίως αναπτυσσόμενο βιοτικό επίπεδο των λαών της Δυτικής Ευρώπης. Τέλος, υπογράμμιζε ότι οι όροι και οι συνθήκες παραγωγής της Συμφωνίας για την Ελλάδα πρέπει να αναπροσαρμοστούν στα ελληνικά δεδομένα.¹⁵⁴

¹⁵² Κωνσταντίνος Καραμανλής: αρχείο: γεγονότα και κείμενα, τ.4, ό.π., σ. 535.

¹⁵³ Στο ίδιο, ό.π., σ. 535-536.

¹⁵⁴ Στο ίδιο, ό.π., σ. 536.

Η ΓΣΕΕ με τη σειρά της συνεχάρη και αυτή τον Κ. Καραμανλή προσωπικά, εκφράζοντας την πλήρη ικανοποίηση της εργατικής τάξης για την επίτευξη της Συμφωνίας, την οποία η ΓΣΕΕ πάντα υποστήριζε. Επίσης θεωρούσε ότι η Σύνδεση της χώρας στο ευρωπαϊκό οικονομικό γίγνεσθαι θα ωφελούσε κυρίως την εργατική τάξη για την οποία ανοίγονται νέοι ορίζοντες.¹⁵⁵

Η Καπνεμπορική Ομοσπονδία Ελλάδος ευχαριστούσε την κυβέρνηση για το σημαντικό της έργο υπέρ της καπνικής ελληνικής οικονομίας και υπογράμμισε πως εναπόκειται πλέον στην ιδιωτική πρωτοβουλία και επιθυμία της δημόσιας διοίκησης να εκμεταλλευθεί τις προσφερόμενες ευκαιρίες για την ανάπτυξη της καπνοπαραγωγής στον ευρύ οικονομικό χώρο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.¹⁵⁶

Η Σύνδεση της χώρας με την ΕΟΚ αποτέλεσε την αφορμή για τη διατύπωση πολύμορφων σχολίων από τα αντιπροσωπευτικότερα όργανα του αθηναϊκού τύπου. Η «Καθημερινή» σε κύριο άρθρο της με τίτλο «η Ελλάς και η Κοινή Αγορά» υπογράμμισε τα πολλαπλά οικονομικά οφέλη από τη σύνδεση της χώρας με τη νέα ευρωπαϊκή συσσωμάτωση και κατέληξε λέγοντας ότι αυτή η συμφωνία πρέπει να αποτελέσει ορόσημο για μια νέα εποχή όπου η Ελλάδα αν καταφέρει να αξιοποιήσει κατάλληλα τις εξασφαλισμένες προϋποθέσεις θα είναι σε θέση να κατανικήσει οριστικά τη φτώχεια και να δημιουργήσει άνετες συνθήκες ζωής για τους κατοίκους της.¹⁵⁷

Η εφημερίδα *Ακρόπολις* χαρακτήρισε τη Σύνδεση ως γεγονός υψίστης σημασίας για το μέλλον του τόπου, και ως τον σπουδαιότερο μετά τον πόλεμο σταθμό στην πορεία του έθνους. Επίσης, τόνιζε ότι νέες προοπτικές δημιουργούνται για την ανάπτυξη της παραγωγικής δραστηριότητας, την απασχόληση του ελληνικού λαού και την ταχύτερη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής του.¹⁵⁸

Το *Βήμα* χαρακτήρισε σταθμό αποφασιστικής σημασίας την είσοδο της χώρας σε έναν οργανισμό εντός του οποίου θα της εδίδετο η ευκαιρία να απαλλαγεί από τη «βαλκανική κληρονομιά» της υπανάπτυξης. Επιπλέον, διατύπωσε την άποψη ότι οι εξασφαλισμένοι όροι της Συμφωνίας ήταν παραπάνω από επαρκείς για να επιτρέψουν στην ελληνική οικονομία να

¹⁵⁵ Στο ίδιο, ό.π., σ. 536.

¹⁵⁶ Στο ίδιο, ό.π., σ. 536.

¹⁵⁷ *Η Καθημερινή*, 2/4/1961.

¹⁵⁸ *Ακρόπολις*, 1/4/1961.

διευρύνει την αγορά της εντός του πλαισίου της ευρωπαϊκής κοινότητας, να επωφεληθεί της ευρωπαϊκής τεχνικής και της επιχειρηματικής εμπειρίας, αλλά κυρίως να αξιοποιήσει το ελληνικό εργατικό δυναμικό για τη δημιουργία νέων βιομηχανιών. Στον επίλογο συνεχάρη την κυβέρνηση Καραμανλή χάρη στην οποία η Ελλάδα έλαβε στο βασικό θέμα του μελλοντικού της προσανατολισμού οριστική και ορθή θέση.¹⁵⁹ Η εφημερίδα *Ελευθερία* υποστήριζε ότι η Σύνδεση της χώρας με την ΕΟΚ θα είχε και πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα.¹⁶⁰

Είναι φανερό ότι ο αθηναϊκός τύπος στην πλειονότητά του χαιρέτισε τη Σύνδεση της χώρας με τη Κοινή Αγορά θέτοντας στο επίκεντρο των αναφορών του, τα οικονομικά οφέλη που προσφέρονται στη χώρα, τις ευκαιρίες που πρέπει να αξιοποιηθούν στα πλαίσια της Σύνδεσης με σκοπό τη διεύρυνση της ελληνικής αγοράς και την εξύψωση του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων και τέλος τον γεωπολιτικό στρατηγικό της ρόλο της Σύνδεσης. Ο ευρωπαϊκός τύπος και ιδιαίτερα ο γαλλικός εξέφρασε την ικανοποίησή του για τη Σύνδεση της Ελλάδας με την Κοινή Αγορά και τόνισε ότι η ελληνική συμμετοχή θα ενίσχυε τη συνοχή της ατλαντικής συμμαχίας και γενικότερα του δυτικού κόσμου. Συγκεκριμένα η εφημερίδα *Le Monde* σε εκτενές δημοσίευσμά της στις 3 Απριλίου δήλωνε ότι η Ελλάδα κατέστη η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που συνδέθηκε με την Κοινότητα των Έξι και ότι το γεγονός αυτό έχει προσφέρει ικανοποίηση τόσο στις Βρυξέλλες όσο και στην Αθήνα. Συνεχίζει το άρθρο της επισημαίνοντας τις δυσκολίες που προέκυψαν κατά τις διαβουλεύσεις, κάνοντας αναφορά στους επιμέρους όρους της Συμφωνίας και τονίζοντας την πολιτική σημασία της Σύνδεσης.¹⁶¹

Η ιταλική *Il Popolo* μεταξύ άλλων παρατήρησε ότι οι διαπραγματεύσεις για τη Σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ ήταν μακρές και δύσκολες εξαιτίας της ιδιαίτερης κατάστασης της ελληνικής οικονομίας, αλλά επισήμανε ότι η σύναψη συμφωνίας πρέπει να κριθεί με θετικό τρόπο δεδομένου ότι «η μικρά Ευρώπη» πρέπει να καταστεί μεγαλύτερη. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί η αναφορά που κάνει η ιταλική εφημερίδα σε ενδεχόμενη σύνδεση της Τουρκίας στην ΕΟΚ,

¹⁵⁹ *Το Βήμα*, 1/4/1961.

¹⁶⁰ *Ελευθερία*, 1/4/1961.

¹⁶¹ Κωνσταντίνος Καραμανλής: *αρχείο: γεγονότα και κείμενα*, τ4, ό.π., σ. 537-538.

γεγονός που επιθυμεί η ιταλική πλευρά καθώς ένα τέτοιο επίτευγμα θα καταστήσει την Ιταλία σε κεντρική και πλεονεκτική θέση στα πλαίσια της Κοινής Αγοράς.¹⁶²

Η γερμανική *Suddeutsche* εξήρε ιδιαίτερα το γεγονός της Σύνδεσης με την Κοινή Αγορά υπογραμμίζοντας, πως πλέον το ελληνικό εξωτερικό εμπόριο στρέφεται προς τον ελεύθερο κόσμο και όχι προς την Ανατολή, ενώ η *Deutsche Zeitung* τόνιζε ότι η Ελλάδα διένυε περίοδο οικονομικής ανόδου.¹⁶³

Η *New York Herald Tribune* επισήμανε πως η Ελλάδα πέτυχε μια τελωνειακή ένωση με την Κοινή Αγορά, η οποία επρόκειτο να εξελιχθεί σε πλήρη ένταξη και πως οι ελληνικές εξαγωγές θα επωφεληθούν από τη μείωση των εσωτερικών δασμών.¹⁶⁴

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει δημοσίευμα της «Guardian» που χαρακτήρισε τη Σύνδεση, ως κατ' εξοχήν πολιτική ένωση, μη ισοδύναμων εταίρων, υπογραμμίζοντας τον πολιτικό αντίκτυπο του γεγονότος. Χαρακτηριστικά ανέφερε πως η ΕΟΚ δεν είχε πολλά να κερδίσει από τη Σύνδεσή της με την Ελλάδα, εν τούτοις υπήρχαν σοβαροί λόγοι πολιτικού περιεχομένου που οδήγησαν σε αυτή τη Συμφωνία, υπονοώντας ότι χωρίς την ΕΟΚ η Ελλάδα ήταν εκτεθειμένη στο σοβιετικό κίνδυνο.¹⁶⁵

Αντίθετα με τα θετικά σχόλια των δυτικοευρωπαϊκών εφημερίδων, ήταν τα σχόλια εφημερίδων και περιοδικών των Ανατολικών χωρών. Ως «εθνική καταστροφή» χαρακτήρισε το σοβιετικό περιοδικό *Διεθνείς υποθέσεις* τη Σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ, επισημαίνοντας πως οι ΗΠΑ υποβοήθησαν αυτήν την ένωση με σκοπό να εμποδίσουν την περεταίρω ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων της Ελλάδας με τις σοσιαλιστικές χώρες.¹⁶⁶

Η σοβιετική εφημερίδα *Εκονομιτσέσκαγια Γκαζέτα* παρατηρούσε ότι μέσω της Σύνδεσης η ελληνική παραγωγή απομακρυνόταν από τα χέρια των Ελλήνων και παραδιδόταν στο

¹⁶² Στο ίδιο, ό.π., σ. 538.

¹⁶³ Κωνσταντίνος Καραμανλής: *αρχείο: γεγονότα και κείμενα*, τ5, ό.π., σ. 115-116.

¹⁶⁴ Κωνσταντίνος Καραμανλής: *αρχείο: γεγονότα και κείμενα*, τ.4, ό.π., σ. 538-539.

¹⁶⁵ Κωνσταντίνος Καραμανλής: *αρχείο: γεγονότα και κείμενα*, τ. 5, ό.π., σ. 116.

¹⁶⁶ Στο ίδιο, ό.π., σ. 116.

δυτικογερμανικό μονοπώλιο, ενώ ταυτόχρονα αποκαλυπτόταν ο ιμπεριαλιστικός χαρακτήρας της Κοινότητας.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Στο ίδιο, ό.π., σ. 117.

10. Η αντίθεση της Αριστεράς και η άποψη του Κέντρου.

Ήδη από την έναρξη των διαπραγματεύσεων με την ΕΟΚ, το σύνολο των κομματικών παρατάξεων της Αριστεράς είχε διατυπώσει την αντίθεσή του για την επερχόμενη Συμφωνία Σύνδεσης. Η αντίθεση αυτή στηριζόταν στην πεποίθηση του χώρου της Αριστεράς ότι αυτή η Σύνδεση εξυπηρετούσε αποκλειστικά πολιτικές σκοπιμότητες και θα είχε ολέθριες συνέπειες κυρίως για την ελληνική οικονομία. Συγκεκριμένα η ΕΔΑ από το 1959 καταδίκασε με κάθε ευκαιρία οποιαδήποτε προσπάθεια προσέγγισης μεταξύ Ελλάδας και ΕΟΚ και καλούσε τον ελληνικό λαό να επαναστατήσει και να ακυρώσει τη Συμφωνία.

Η ανάμειξη των ΗΠΑ στα εσωτερικά της χώρας αλλά και η επιρροή που ασκούσε στον πολιτικό χώρο όξυναν το αντιαμερικανικό κλίμα που επικρατούσε στο χώρο της Αριστεράς. Ειδικότερα, το αντιαμερικανικό κλίμα εντάθηκε με την προσχώρηση της χώρας στο ΝΑΤΟ το 1952. Συγκεκριμένα, η ΕΔΑ επιθυμούσε την αποχώρηση της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ, την κατάργηση των αμερικανικών βάσεων και τη σύσφιξη των εμπορικών σχέσεων με τις ανατολικές χώρες.

Σύμφωνα με το Μ. Συριανό, η πολιτική της ΕΔΑ για την ΕΟΚ χωρίζεται σε δύο φάσεις, την πρώτη που τελειώνει με την πτώση του Καραμανλή το 1963 και τη δεύτερη μέχρι τη δικτατορία. Στην παρούσα μελέτη μας απασχολεί η πρώτη φάση, στην οποία η ΕΔΑ διαμορφώνει τη θέση της απέναντι στην ΕΟΚ και δίνει αγώνα ενάντια στη Σύνδεση.¹⁶⁸

Όταν η ελληνική εξωτερική πολιτική προσανατολίστηκε στους δυτικοευρωπαϊκούς θεσμούς και κατά συνέπεια στη Σύνδεση της χώρας με την Κοινή Αγορά, η ΕΔΑ απέρριπτε την ενσωμάτωση της χώρας στο οικονομικο-πολιτικό γίγνεσθαι της δυτικής Ευρώπης και κατήγγειλε τη Συμφωνία. Αντιτίθεται τόσο πολύ στην ΕΟΚ, που διατρανώνει πως η Κοινότητα των Έξι όχι μόνο δεν είναι το πρώτο στάδιο για την ευρωπαϊκή ενοποίηση, αλλά αποτελεί έμπρακτη απόδειξη της αδυναμίας των καπιταλιστικών χωρών της Δυτικής Ευρώπης να ενωθούν κατά πληρέστερο τρόπο μεταξύ τους. Υποστηρίζει αυτή την άποψη λέγοντας πως αν αυτό δεν αλήθευε, τότε μέλη της ΕΟΚ θα έπρεπε να είναι και τα 17 κράτη του ΟΕΟΣ και όχι μόνο τα Έξι.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Μ. Συριανός, «Οι πολιτικές δυνάμεις και η Συμφωνία Σύνδεσης του 1962», στο *Η Ένταξή μας στην ΕΟΚ*, Αθήνα 1978, εκδ. Θεμέλιο, σ. 99.

¹⁶⁹ Στο ίδιο, ό.π., σ. 80.

Ο Ηλίας Ηλιού υποστήριζε πως το να ενταχθεί η χώρα σε οποιοδήποτε υπερεθνικό θεσμό συνιστούσε μια καθαρά πολιτική πράξη, υπογραμμίζοντας πως η Σύνδεση της χώρας με την ΕΟΚ καταδίκασε την Ελλάδα σε ιδιαίτερα μειονεκτική θέση λόγω της αδυναμίας της να ανταγωνισθεί τα ισχυρά βιομηχανικά κράτη της Δυτικής Ευρώπης. Επιπλέον, αναφέρει πως η διακοπή των εμπορικών σχέσεων με τις ανατολικές χώρες θα φέρει τον ελληνικό λαό σε θέση παρίας και θα εξαφανίσει τη μεσαία τάξη. Η μικρή βιομηχανία της χώρας που μόλις είχε ξεκινήσει δειλά - δειλά να κάνει τα πρώτα της βήματα θα βρισκόταν τώρα αντιμέτωπη με τις βιομηχανίες κολοσσούς των αρτιότερα εξοπλισμένων ευρωπαϊκών κρατών και θα καταστρεφόταν. Επιπλέον, επισημαίνει πως η Συμφωνία με την Κοινή Αγορά θα καταλύσει την εθνική ανεξαρτησία.¹⁷⁰

Ο ίδιος συνέχισε λέγοντας, πως η είσοδος της Ελλάδας στην Κοινή Αγορά θα αποτελούσε δεινή συμφορά για τον τόπο, καθώς καταδίκασε σε εκπατρισμό προς εύρεση εργασίας, το μισό τουλάχιστον του πληθυσμού της χώρας. Θεωρούσε ότι με την προσχώρηση της Ελλάδας στην ΕΟΚ, θίγονταν τα συμφέροντα των λαϊκών στρωμάτων και ότι οι Έλληνες θα γίνονταν υποχείρια μιας милитарιστικής Δυτικής Ευρώπης, που έτρεφε πολεμικούς σκοπούς.¹⁷¹

Η εφημερίδα *Αυγή* από την αρχή των διαπραγματεύσεων μεταξύ Ελλάδας και Κοινής Αγοράς δημοσίευσε πληθώρα άρθρων σχετικά με την μη αποδοχή αυτού του πολιτικού εγχειρήματος από τους κόλπους της αριστερών της ΕΔΑ. Σε αυτά τα άρθρα τονίζεται ιδιαίτερα ο ρόλος του αμερικανικού κεφαλαίου στη δημιουργία της ΕΟΚ και φυσικά η συνεργασία του με το Ευρωπαϊκό κεφάλαιο. Συγκεκριμένα το 1959 η εφημερίδα καταγγέλλει, πως το μεγάλο βιομηχανικό και χρηματιστικό κεφάλαιο της Ευρώπης, συγκεντρωμένο σε δέκα-είκοσι ομάδες, συσφίγγει τους δεσμούς του και οργανώνεται για να βασιλεύσει επί της Ευρώπης σε συνεργασία και με τους Αμερικανούς μεγαλο-κεφαλαιούχους.¹⁷²

Κατά την υπογραφή της Συμφωνίας, η ίδια εφημερίδα επιβεβαιώνοντας την αρνητική της στάση παρατήρησε ότι «το έγκλημα έγινε» και τώρα η Ελλάδα έχασε κάθε ίχνος οικονομικής και πολιτικής ανεξαρτησίας και αλυσόδετη πλέον παραδιδόταν στα οικονομικά συμφέροντα των

¹⁷⁰ Ηλιού Ηλίας, *Η αλήθεια για την Κοινή Αγορά*, Αθήνα 1962, σ. 12-22.

¹⁷¹ Ηλιού Ηλίας, «Τότε που υπήρχε Αριστερά και όχι μόνο «αριστερά»», ανακτήθηκε από <http://marketnews.gr/article/460323/hlias-hliou---tote-pou-uphrxe-aristera-kai-oxi-mono-aristera>

¹⁷² *Αυγή*, 8/7/1959.

μεγάλων βιομηχανικών μονοπωλίων της Ευρώπης, ενώ καλούσε τον ελληνικό λαό να αντιδράσει και να ανατρέψει τη συμφωνία.¹⁷³ Επιπλέον χαρακτήρισε τη Συμφωνία «ξεπούλημα», και κατήγγειλε το γεγονός ως ολέθριο για το παρόν και το μέλλον του τόπου.¹⁷⁴

Γενικά ο χώρος της Αριστεράς θεωρούσε, ότι η Σύνδεση θα ωφελούσε μόνο τις ξένες επιχειρήσεις και μια μικρή ομάδα τραπεζιτών, εισαγωγέων και βιομηχάνων, που συνεργάζονταν με τα ξένα μονοπωλιακά συγκροτήματα. Στην κριτική της ΕΔΑ σημαίνουσα θέση είχε και η διαπίστωση ότι η Κοινή Αγορά αποτελούσε οικονομική όψη της ευρύτερης ατλαντικής συμμαχίας και στρεφόταν κατά της Σοβιετικής Ένωσης και των σοσιαλιστικών χωρών. Η χώρα έπρεπε να μείνει εκτός της ΕΟΚ και να επιδιώξει ανεξάρτητα την οικονομική της ανάπτυξη, αποβλέποντας στην αύξηση των εμπορικών δεσμών με τις σοσιαλιστικές χώρες, οι οποίες ήταν εισαγωγείς μεγάλων ποσοτήτων γεωργικών προϊόντων που δεν απορροφούσαν οι δυτικοευρωπαϊκές αγορές. Η κριτική της Αριστεράς αποτελούσε την εναλλακτική θεώρηση που αντιπαρέθετε στην ενσωμάτωση στην ευρωπαϊκή αγορά την πολιτική ανεξάρτητης εθνικής ανάπτυξης, με στόχο την προστασία των εγχώριων παραγωγικών δυνάμεων.¹⁷⁵

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί η άποψη του κεντρώου χώρου, που παρότι συναίνεσε στη Σύνδεση επικαλέστηκε ασυμβατότητα.¹⁷⁶ Σε συζήτηση που έγινε στη Βουλή λίγο πριν την υπογραφή της Συμφωνίας ο Γεώργιος Παπανδρέου υποστήριξε, πως το κόμμα του αποδεχόταν τη Σύνδεση από φόβο ότι οι δυσμενείς συνέπειες της απομόνωσης θα ήταν χειρότερες από αυτές της Σύνδεσης. Δεν ήταν λίγες οι φορές μάλιστα που κατέκρινε την ΕΡΕ για αδυναμία χειρισμού και προπαρασκευής της χώρας για την προσχώρηση στην Κοινότητα.¹⁷⁷

Μετά την κύρωση της Συμφωνίας το Δημοκρατικό κέντρο σε ανακοίνωση που έκανε στην εφημερίδα Ελευθερία τόνισε ότι από γενικότερη άποψη η Σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ είναι

¹⁷³ *Αυγή*, 1/4/1960.

¹⁷⁴ *Αυγή*, 9/7/1961.

¹⁷⁵ Σ. Ριζάς, *Η ελληνική πολιτική μετά τον Εμφύλιο πόλεμο: κοινοβουλευτισμός και δικτατορία*, ό.π., σ. 250-251

¹⁷⁶ Κωνσταντίνος Μπότσιου, «Η απόφαση για Σύνδεση με την ΕΟΚ», ανακτήθηκε από <https://www.kathimerini.gr/society/820322/i-apofasi-gia-syndesi-me-tin-eok/>.

¹⁷⁷ Ηλίας Φιλιππόπουλος, «Η πορεία ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα», διπλωματική εργασία, Καλαμάτα: Σχολή ανθρωπιστικών επιστημών και πολιτισμικών σπουδών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, σ. 34.

πράξη επιβεβλημένη, γιατί η φυσική θέση της ελληνικής οικονομίας εντοπίζεται στον ευρύτερο οικονομικό χώρο της Δύσης.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Μ. Συριανός, ό.π., σ. 74.

11. Η στάση των ΗΠΑ.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, μετά το 1947 και τη διακοπή της οικονομικής βοήθειας από τους Βρετανούς, οι ΗΠΑ μέσω το δόγματος Τρούμαν αρχικά και του σχεδίου Μάρσαλ μεταγενέστερα διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην ελληνική πολιτική σκηνή. Παρέχοντας εκτεταμένη οικονομική και στρατιωτική βοήθεια η Ουάσιγκτον διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο όχι απλώς στην έκβαση του Εμφυλίου υπέρ των αντικομμουνιστικών δυνάμεων, αλλά και στη συνολική οικονομική και πολιτική ανασυγκρότηση της χώρας στη δεκαετία του 1950.¹⁷⁹ Με την ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ έγιναν ακόμη πιο στενές και η διατήρηση ευνοϊκών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών αποτελούσε μείζονα στόχο της ελληνικής πολιτικής. Η Ελλάδα είχε εναποθέσει τις ελπίδες της στην Αμερική για παροχή οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας.

Μεταπολεμικά η βοήθεια αυτή συνέβαλλε στην ενίσχυση της ασφάλειας της Ελλάδας, στη διατήρηση των στρατιωτικών της δυνάμεων και την οικονομική της ανόρθωση. Η βοήθεια αποτελούσε χωρίς αμφιβολία πολιτικό και οικονομικό στοιχείο καθοριστικής σημασίας για τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις μετά το 1946 και είχε εξελιχθεί σε βασικό μοχλό ανάπτυξης και διατήρησης της στρατιωτικής της δομής. Αν και η αμερικανική βοήθεια μειώθηκε σε μεγάλο βαθμό από το 1954 και έπειτα, εκτός από την οικονομική της βαρύτητα συνιστούσε και έμπρακτη πολιτική ενδιαφέροντος των ΗΠΑ για την Ελλάδα.¹⁸⁰

Οι ελληνικές αμυντικές δαπάνες αποτελούσαν το κεντρικό οικονομικό πρόβλημα της χώρας λόγω της επιβάρυνσης που προκαλούσαν στα ανεπαρκή δημόσια έσοδα. Η αμερικανική οικονομική βοήθεια άρχισε σταδιακά να περικόπτεται μετά το τέλος του Εμφυλίου και το 1954 περιορίστηκε σε 20 εκατομμύρια δολάρια το χρόνο. Το πρόβλημα οξύνθηκε το 1958, όταν η αμερικανική πολιτική εγκατέλειψε το δόγμα των μαζικών αντιποίνων (massive retaliation) σε περίπτωση σοβιετικής πυρηνικής επίθεσης εναντίον κάποιας χώρας μέλος του ΝΑΤΟ. Η αμερικανική στρατηγική άρχισε να διαμορφώνει ένα νέο δόγμα αυτό της «ευέλικτης

¹⁷⁹ Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, «η ΗΠΑ και η ελληνική συμμετοχή στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, 1958-1961», στο Κωνσταντίνα Μπότσιου- Γιάννης Σακκάς (επιμ.), *«Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62»*, ό.π., σ. 109.

¹⁸⁰ Σ. Ριζάς, *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη, 1961-1964*, ό.π., σ. 12.

ανταπόδοσης» (flexible response) με στόχο την αποφυγή μιας ολοκληρωτικής πυρηνικής εμπλοκής με τη Μόσχα.¹⁸¹

Το 1958 υπό την προεδρία του Αϊζενχάουερ η αμερικανική βοήθεια είχε πέσει στο 50%, ενώ το 1960 όταν ανέλαβε ο νέος πρόεδρος της Αμερικής Τζον Κένεντι αποφάσισε να περιορίσει σε μεγάλο βαθμό τη δωρεάν βοήθεια στο εξωτερικό, ως συνέπεια των προβλημάτων που υπήρχε στην Αμερική λόγω του ισοζυγίου των πληρωμών. Επίσης, η νέα αμερικανική κυβέρνηση είχε αποφασίσει να διαθέσει τους περισσότερους από τους πόρους της στα κράτη της Λατινικής Αμερικής και στις χώρες της Αφρικής που διαδοχικά ανεξαρτητοποιούνταν και αποτελούσαν σημαντικό διακύβευμα του ψυχροπολεμικού ανταγωνισμού.¹⁸²

Οι Αμερικάνοι εκτιμούσαν ότι δεν θα έπρεπε πλέον να είναι εκείνοι οι μόνοι υπεύθυνοι για την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία της Ελλάδας, και προσπαθούσαν σε κάθε περίπτωση να ενθαρρύνουν τα ισχυρά κράτη της Δυτικής Ευρώπης, να αναλάβουν μέρος του φορτίου και αυτοί. Πίστευαν ότι η Σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ θα βοηθούσε την ελληνική οικονομία να ανακάμψει και θα καθιστούσε λιγότερο αναγκαία την επιπρόσθετη, εξωτερική βοήθεια. Μέρος της στρατηγικής της Ουάσιγκτον ήταν να επιμείνει στον τερματισμό της βοήθειας προς την Ελλάδα με σκοπό να πιεστούν οι δυτικοευρωπαίοι να αναλάβουν την εποπτεία της ελληνικής αναπτυξιακής προσπάθειας.¹⁸³

Εκείνη την περίοδο στην Ελλάδα κυριαρχούσε η κοινωνική δυσaréσκεια, κυρίως εξαιτίας του Κυπριακού που είχε γεννήσει πληθώρα αντιδυτικών συναισθημάτων, γεγονός που είχε πολιτικές επιπτώσεις. Η ανάδειξη της ΕΔΑ σε αξιωματική αντιπολίτευση το 1958, σε μεγάλο βαθμό λόγω του Κυπριακού, προκάλεσε έντονη ανησυχία στην Αθήνα και την Ουάσιγκτον για την «ψυχολογική αποστασιοποίηση» των Ελλήνων ψηφοφόρων από την δυτική προστασία. Την ίδια περίοδο που αυξανόταν η καχυποψία προς τη Δύση, άνοιγαν οι πύλες του ανατολικού συνασπισμού στις ελληνικές εξαγωγές.¹⁸⁴

¹⁸¹ Στο ίδιο, ό.π., σ. 16.

¹⁸² Στο ίδιο, ό.π., σ. 35-36.

¹⁸³ Γ. Κοτσιανού, *Πολιτικοί Σχεδιασμοί και Προσδοκώμενα Αποτελέσματα από τη Σύνδεση της Ελλάδος με την ΕΟΚ*, ό.π., σ. 82.

¹⁸⁴ Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, «η ΗΠΑ και η ελληνική συμμετοχή στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, 1958-1961», στο Κωνσταντίνα Μπότσιου- Γιάννης Σακκάς (επιμ.), *«Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62*, ό.π., σ. 123.

Η αποτυχία δημιουργίας της «μεγάλης ΕΖΕΣ» έστρεψε τα ελληνικά βλέμματα στη νεοϊδρυθείσα ΕΟΚ. Το εγχείρημα του Κωνσταντίνου Καραμανλή βρήκε μεγάλη υποστήριξη στις ΗΠΑ. Οι Αμερικανοί, με τη Σύνδεση μεταξύ Ελλάδας και ΕΟΚ φιλοδοξούσαν, να υπάρξει η μετάβαση από το καθεστώς της απόλυτης πρόσδεσης στην αμερικανική βοήθεια σε μια πιο αυτόνομη ανάπτυξη της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας. Η αμερικανική διπλωματία επέμεινε ειδικότερα στην πολιτική σημασία της Σύνδεσης για τη συγκράτηση της Ελλάδας στο δυτικό συνασπισμό. Διαπιστώνοντας την ανθεκτική επιρροή του κομμουνισμού μία δεκαετία μετά τον Εμφύλιο, η Ουάσιγκτον θεωρούσε απαραίτητη την δημιουργία προοπτικών ευημερίας που θα έφερνε τους Έλληνες ταχύτερα κοντά στον τρόπο ζωής των Ευρωπαίων εταίρων τους. Η υποστήριξη των πιο αδύναμων οικονομικά χωρών του ΟΕΟΣ αποτελούσε άλλωστε για τις ΗΠΑ μέρος της αποστολής της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης μετά την αμερικανική αποδέσμευση από την άμεση χρηματοδότησή τους.¹⁸⁵

Κατά τη διάρκεια της υπογραφής της Συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας και ΕΟΚ οι ΗΠΑ εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για την επιτυχή κατάληξη των διαπραγματεύσεων και την επίτευξη Συμφωνίας, μέσω εκπροσώπου του State Department, αναφέροντας πως οι ΗΠΑ ήταν ιδιαίτερος ευτυχής, καθώς υπερνικήθηκαν όλες οι δυσχέρειες και υπογράφηκε η Συμφωνία Σύνδεσης μεταξύ της Ελλάδας και της Κοινής Αγοράς. Επιπλέον, επισημάνθηκε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες υπήρξαν περισσότερο ικανοποιημένες, διότι εξ' αρχής υποστήριζαν την αποδοχή της ελληνικής αίτησης και πολλές φορές είχαν διατυπώσει αυτή τους την άποψη στις κυβερνήσεις των χωρών μελών της Κοινότητας. Οι ΗΠΑ χαιρετίζουν με βαθιά ικανοποίηση τη Σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ και θεωρούν πως αυτό το γεγονός αποτελεί ευτυχή εξέλιξη για όλο τον ελεύθερο κόσμο.¹⁸⁶

Τέλος, οι ΗΠΑ το 1962 ανήγγειλαν πως θα περικόψουν τις αμυντικές δαπάνες και οι αντιδράσεις της ελληνικής πλευράς ήταν έντονες. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής πραγματοποιούσε συνεχώς διαβήματα με θέμα τη συνέχιση της παροχής βοήθειας προς τη χώρα. Οι Αμερικανοί απαντούσαν πως η δωρεάν βοήθεια τερματίστηκε οριστικά και πρότειναν τη δυνατότητα άντλησης κεφαλαίου μέσω φθηνού δανεισμού για αναπτυξιακά σχέδια. Όλα αυτά

¹⁸⁵ Στο ίδιο, ό.π., σ. 123.

¹⁸⁶ Κωνσταντίνος Καραμανλής: *αρχείο: γεγονότα και κείμενα*, τ. 5, ό.π., σ. 114.

ενέτειναν την απόφαση της κυβέρνησης να επιδιώξει την ενσωμάτωση της στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, προσπαθώντας να απαγκιστρωθεί από τη μονομερή συνεργασία με τις Ηνωμένες Πολιτείες.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Καζάκος, «Ανάμεσα σε κράτος και Αγορά», ό.π., σ. 250.

Συμπεράσματα –Επίλογος

Ο Πλάτων έλεγε, ότι για να πραγματοποιηθούν μεγάλα έργα, χρειάζεται και οραματισμός.¹⁸⁸ Και αυτή τη φράση ο Καραμανλής όχι μόνο τη χρησιμοποίησε στην ομιλία του αλλά την έκανε και στάση ζωής. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής είχε οραματιστεί την είσοδο της χώρας στους δυτικοευρωπαϊκούς θεσμούς και αγωνίστηκε σε όλη την πορεία του για να το πετύχει. Η προσήλωση στη Δύση και συγκεκριμένα στην Ευρώπη αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο της εξωτερικής πολιτικής των κυβερνήσεων Καραμανλή και όρισε το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινήθηκε η διπλωματία της εποχής.

Ο ίδιος μάλιστα είχε εναποθέσει στην ευρωπαϊκή του πολιτική την επιτυχία του συνολικού προγράμματος ευημερίας και μεταρρυθμίσεων που επιδίωξε να υλοποιήσει τη δεκαετία του 1960.¹⁸⁹ Πίστευε πως η Ελλάδα με τη συμμετοχή της στη ζώνη της ευρωπαϊκής ευημερίας θα «θεράπευε» την πολιτική της αστάθεια και την κοινωνική ανασφάλεια που επικρατούσαν και καθήλωναν τη χώρα στη φτώχεια και στην υπανάπτυξη, καλλιεργώντας ταυτόχρονα αισθήματα απομόνωσης και ηττοπάθειας.¹⁹⁰

Ήδη από τα πρώτα χρόνια μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η Ελλάδα προέβη σε κινήσεις που προετοίμαζαν το έδαφος για την ενσωμάτωσή της στους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Ιδωμένη μέσα στο πλαίσιο του Ψυχρού πολέμου η ελληνική εξωτερική πολιτική ξεκινάει μια αναζήτηση συμμαχιών με σκοπό τη διασφάλιση της ασφάλειάς της απέναντι στο σοβιετικό κίνδυνο και την εύρεση οικονομικών πόρων που θα επέτρεπαν την ανόρθωσή της. Η αμερικανική επιρροή στη χώρα και η είσοδός της στο στρατιωτικό σύμφωνο του ΝΑΤΟ, υποδήλωναν από νωρίς τη δυτική της κατεύθυνση.

Η απόφαση του Κωνσταντίνου Καραμανλή να συνδέσει την Ελλάδα με την ΕΟΚ το 1959 αποτέλεσε την αφετηρία για την μετέπειτα εξέλιξη της ελληνικής ευρωπαϊκής πορείας. Η πολιτική αυτή καταξίωσε ιστορικά την Ελλάδα ως χώρα η οποία συμμετείχε στην ευρωπαϊκή ενοποιητική

¹⁸⁸ Την αναφορά στον Πλάτωνα την έκανε ο ίδιος ο Καραμανλής σε ομιλία του στο δημαρχείο του Άαχεν κατά την επίδοση του βραβείου Καρλομάγνου στις 4/4/1978. Αρχείο Καραμανλή, *Κωνσταντίνος Καραμανλής: Αρχείο, Κείμενα και Γεγονότα*, ό.π., τ. 10, σ. 209.

¹⁸⁹ Κ. Μπότσιου (επιμ.), «Η κύρωση της Συμφωνίας Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ (1962)», στο *Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου*, ό.π., σ. 419.

¹⁹⁰ Στο ίδιο, ό.π., σ. 419.

διαδικασία από τα πρώτα στάδια της δημιουργίας της.¹⁹¹ Αυτή η απόφαση για ενσωμάτωση της χώρας στο σκληρό πυρήνα των δυτικοευρωπαϊκών κρατών αφορούσε και την εξωτερική αλλά και την εσωτερική πολιτική της χώρας επιφέροντας αλλαγές και στην οικονομία αλλά και στην κοινωνία της χώρας.

Οι διαπραγματεύσεις για την είσοδο της χώρας στην Κοινή Αγορά ήταν χρονοβόρες και επίπονες. Καθοριστική στην εξέλιξη των πραγμάτων ήταν η δυναμική προσωπικότητα του ίδιου του πρωθυπουργού, ο οποίος δε δίστασε σε κομβικά σημεία να επέμβει προσωπικά με διαβήματα προς τους ηγέτες των κρατών μελών της ΕΟΚ. Εκτιμώντας τα διεθνή γεγονότα διείδε από νωρίς την πορεία που έπρεπε να πάρει η χώρα και σχεδίασε τη σωστή στρατηγική με την κατάλληλη επιλογή των ανάλογων συνεργατών, οι οποίοι προώθησαν με επιτυχία τα ελληνικά συμφέροντα και οδήγησαν τη χώρα στην επιτυχία.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στο επιτελείο του Καραμανλή που διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη των γεγονότων. Βασικοί συνεργάτες του Καραμανλή σε αυτό το πολιτικό εγχείρημα ήταν οι: Παναγιώτης Κανελλόπουλος (Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης), Ευάγγελος Αβέρωφ (Υπουργός Εξωτερικών), Ξενοφών Ζολώτας (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος) και Γιάγκος Πεσμαζόγλου (επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας στις διαβουλεύσεις με την ΕΟΚ).

Με την είσοδό της στη ΕΟΚ η Ελλάδα όχι μόνο εξασφάλισε περεταίρω εγγυήσεις για την ασφάλεια της χώρας, πράγμα που ήταν και ένα από τα ζητούμενά της, αλλά έθεσε και τα θεμέλια για τον εκσυγχρονισμό της σε όλους τους τομείς. Η περίοδος 1959-1962 κρίνεται πολύ σημαντική καθώς τότε διαμορφώθηκε το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναμορφώθηκε μετέπειτα, ο πολιτικός και οικονομικός χώρος της χώρας. Η Ελλάδα βγαίνει από την πολιτική του «απομονωτισμού» και επιδιώκει να γίνει ένα κράτος που θα διαδραματίσει ενεργό ρόλο στις εξελίξεις της διεθνούς κοινότητας. Κατάφερε εκείνη την εποχή από χώρα που δεν συγκαταλεγόταν στις πλέον ανεπτυγμένες χώρες του σύγχρονου κόσμου, να κερδίσει το «εισιτήριο» της συμμετοχής της στην «κούρσα» της εξέλιξης των σύγχρονων ευρωπαϊκών κρατών, γεγονός που ενίσχυε τη μελλοντική της πορεία.

¹⁹¹ Μ. Μινώτου, *Η Ελλάδα στο σταυροδρόμι των ευρωπαϊκών επιλογών*, ό.π., σ. 396.

Η επιλογή της Σύνδεσης της χώρας με την ΕΟΚ ήταν ένα πείραμα, που αν αποτύγχανε θα σήμαινε αυξημένες δυνατότητες για τον ανατολικό συνασπισμό να επηρεάσει την οικονομία της, την εξωτερική της πολιτική και την πολιτική της διάρθρωση. Η επιτυχία του εγχειρήματος απέδειξε, ότι οι υπό ανάπτυξη χώρες μπορούν να εξελιχθούν και να ευημερήσουν στο πλαίσιο της δημοκρατίας και της φιλελεύθερης οικονομίας.

Οι οικονομικές όψεις της Σύνδεσης δεν ήταν καταστροφικές ούτε αυτόματα θετικές. Θα εξαρτάτο και από την ικανότητα της Αθήνας να διαπραγματευθεί επιτυχώς την υπαγωγή τομέων της ελληνικής οικονομίας στις διαμορφούμενες κοινοτικές ρυθμίσεις, όπως και από την ικανότητα των ίδιων των οικονομικών παραγόντων και κλάδων να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις της Σύνδεσης με μια ευρύτερη και εξελιγμένη αγορά. Όπως εύγλωττα επισήμανε ο Παναγής Παπαληγούρας¹⁹² κατά την κύρωση της Συμφωνίας από την ελληνική βουλή, η επιτυχία αυτής της νέας πολιτικής θα εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από την ικανότητα της χώρας να αξιοποιήσει τις δυνατότητες της Σύνδεσης και να επωφεληθεί από τις παρουσιαζόμενες ευκαιρίες.¹⁹³

Μέσα από λεπτομερή μελέτη των πηγών της περιόδου είναι ευκρινές ότι ο Κωνσταντίνος Καραμανλής αναδεικνύεται ως «ρεαλιστής-πραγματιστής πολιτικός» που πήρε τις κατάλληλες αποφάσεις την κατάλληλη στιγμή. Αντιλαμβανόμενος έγκαιρα τη σημασία των αναδυόμενων θεσμών στη Δυτική Ευρώπη αποφάσισε να συνδέσει το μέλλον της χώρας με το μέλλον των αναπτυσσόμενων δυτικοευρωπαϊκών κρατών. Με την αποφασιστικότητα και την επιμονή του ο Έλληνας ηγέτης διασφάλισε στην Ελλάδα την ευρωπαϊκή της πορεία που άρχισε με τη Σύνδεση της χώρα με την ΕΟΚ και ολοκληρώθηκε κάποια χρόνια αργότερα με την ένταξη. Έχει ήδη άλλωστε ειπωθεί ότι η Σύνδεση δεν ήταν αυτοσκοπός αλλά απέβλεπε στη μακροπρόθεσμη ένταξη της Ελλάδας στην Κοινότητα, όταν οι αναπτυξιακοί δείκτες της χώρας θα υπερέβαιναν το απαιτητό επίπεδο ανάπτυξης.

Ο Καραμανλής επιδίωκε μέσω της συμμετοχής της Ελλάδας στην Κοινή αγορά να διασφαλίσει τα πάγια ελληνικά συμφέροντα που δεν ήταν άλλα από την εθνική ανεξαρτησία, τη

¹⁹² Ο Παναγιώτης (Παναγής) Παπαληγούρας (Ιούνιος 1917- 5 Μαΐου 1993) ήταν Έλληνας πολιτικός του δεξιού χώρου που διατέλεσε υπουργός σε σημαντικά υπουργεία κυρίως στις κυβερνήσεις του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Επίσης χρημάτισε για ένα σύντομο διάστημα και Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδας.

¹⁹³Κ. Μπότσιου (επιμ.), «Η κύρωση της Συμφωνίας Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ (1962)», στο *Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου*, ό.π., σ. 431-432.

διαφύλαξη των δημοκρατικών θεσμών και την οικονομική ανάπτυξη. Έτσι θα προστατευόταν η εύθραυστη ελληνική οικονομία που είχε αρχίσει να κάνει τα πρώτα της βήματα προς την πρόοδο, το βιοτικό επίπεδο των Ελλήνων θα εξισωνόταν με εκείνο του πληθυσμού των δυτικοευρωπαϊκών κρατών και θα εξασφαλιζόταν η απρόσκοπτη πρόοδος της δημοκρατίας.

Αυτή η πολυσήμαντη πολιτική πράξη που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια διακυβέρνησης του Κωνσταντίνου Καραμανλή αποτελεί τομή στην πολιτική ιστορία της χώρας, καθώς για πρώτη φορά η χώρα από τη μέρα της δημιουργίας του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, παύει να αναζητά προστατές, αποκτά σταθερή βάση πάνω στην οποία επρόκειτο να στηρίξει τα μελλοντικά της οικοδομήματα, να προωθήσει τα εθνικά της συμφέροντα και να αναζητήσει μια σχέση ισοτιμίας με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη.

Είναι γνωστό ότι στον οικονομικό τομέα η Σύνδεση δεν αναμενόταν να επιλύσει το οικονομικό πρόβλημα της χώρας, της παρείχε όμως νέες δυνατότητες μέσω των οποίων θα επιτυγχανόταν ο πολύπλευρος εκσυγχρονισμός της τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Η Ελλάδα μέσω της Σύνδεσης της με τα ισχυρά ανεπτυγμένα κράτη της Δύσης θα αναγκαζόταν να εκσυγχρονίσει την οικονομία της ακόμη πιο γρήγορα με σκοπό να ευθυγραμμισθεί με τις οικονομίες των κρατών της ΕΟΚ. Τα χρόνια που ακολούθησαν τη Σύνδεση επετεύχθη ο δασμολογικός αφοπλισμός της ελληνικής αγοράς με πολύ αργούς ρυθμούς βέβαια, άνοιξαν οι αγορές και αυξήθηκαν οι εισαγωγές και οι εξαγωγές προϊόντων στο πλαίσιο της ΕΟΚ. Επίσης η εισροή της οικονομικής βοήθειας επιτάχυνε την αναμόρφωση του κρατικού μηχανισμού και άνοιξε ο δρόμος για της επενδύσεις στη χώρα.

Σε αυτό το σημείο τίθεται το ερώτημα, αν η Ελλάδα κατάφερε να εφαρμόσει με επιτυχία τη Συμφωνία Σύνδεσης και να αξιοποιήσει κατάλληλα τα οφέλη που προσέφερε η ΕΟΚ στη χώρα. Για να δοθεί απάντηση πρέπει να ληφθούν υπόψιν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας όπως η ύπαρξη πελατειακών δικτύων και οι ανεπάρκειες και αδυναμίες του κρατικού συστήματος. Δεδομένων όλων των παραπάνω, παρατηρήθηκε μια κάποια βιομηχανική και βιοτεχνική ανάπτυξη και μια σύσφιγξη των εμπορικών σχέσεων με τα κράτη-μέλη της Κοινής Αγοράς. Το πρόσημο της ελληνικής εξέλιξης στον οικονομικό τομέα ήταν θετικό, λαμβάνοντας υπόψιν μας τις δυνατότητες της χώρας.

Κρίνεται απαραίτητο να αναφερθεί ότι δεν ικανοποιήθηκαν όλες οι προσδοκίες του πολιτικού και οικονομικού κόσμου από τη Σύνδεση. Σε αυτό το σημείο δεν πρέπει να επιρριφθούν

οι ευθύνες αποκλειστικά στην ελληνική κοινωνία. Αρχικά, συγκρίνοντας τα μεγέθη των οικονομιών από τη μια της Ελλάδας και από την άλλη των κρατών της Δυτικής Ευρώπης, εύκολα θα φανεί το τεράστιο χάσμα ανάμεσά τους, το οποίο όσο και να ήθελε να καλύψει η ελληνική πλευρά φάνταζε αδύνατο. Επιπλέον, στο πολιτικό σκέλος η δικτατορία των Συνταγματαρχών ανέκοψε τη θετική ευρωπαϊκή πολιτική πορεία της χώρας, καθιστώντας αδύνατο τον περεταίρω εκδημοκρατισμό της. Η πλήρης εναρμόνιση της αγροτικής πολιτικής της Ελλάδας με αυτή των ευρωπαϊκών κρατών άργησε πολύ να πραγματοποιηθεί με αποτέλεσμα να μην υπάρχει η επιθυμητή αύξηση των εξαγωγών προς τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης. Η χρηματοδότηση από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Τράπεζας δεν ήταν η αναμενομένη και σε συνδυασμό με τις αδυναμίες και τις ανεπάρκειες του ελληνικού συστήματος δεν μπόρεσε να επέλθει η προσδοκώμενη εξέλιξη.

Εν τούτοις, λαμβάνοντας υπόψιν όλα τα ιστορικά και πολιτικά δεδομένα της εποχής μπορεί να ειπωθεί πως η Σύνδεση της χώρας με την ΕΟΚ αποτέλεσε μια ορθολογική ρεαλιστική επιλογή από μέρους της κυβέρνησης Καραμανλή, η οποία προσέφερε στην Ελλάδα, για πρώτη φορά στην ιστορική της πορεία, την ευκαιρία να συμμετάσχει ενεργά στα ισχυρά κέντρα λήψης αποφάσεων και καθόρισε τη μετέπειτα πολιτική της πορεία στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, πορεία που αρκετά χρόνια αργότερα κατέληξε στην ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ το 1979.

ΠΗΓΕΣ/ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα.

ΤΥΠΟΣ

- Ακρόπολις
- Αυγή
- Το Βήμα
- Ελευθερία
- Η Καθημερινή

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Μάρκος Ρενιέρης, «Τί είναι η Ελλάδα», Ευρωπαϊκός Ερανιστής, 1(1842).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Ηλιού Ηλίας, *Η αλήθεια για την Κοινή Αγορά*, Αθήνα, 1962.
- Ηλιού Ηλίας, «Τότε που υπήρχε Αριστερά και όχι μόνο «αριστερά»», ανακτήθηκε από <http://marketnews.gr/article/460323/hlias-hliou---tote-pou-uphrxe-aristera-kai-oxi-mono-aristera>
- Καλογρηάς, Βάιος, «Η αποκατάσταση των ελληνο-δυτικογερμανικών σχέσεων κατά τη διακυβέρνηση Παπάγου, 1952-1955» στο Κωνσταντίνα Μπότσιου- Γιάννης Σακκάς (επιμ.) *«Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62, Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις»*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2015.
- Καζάκος, Πάνος, , *Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά, Οικονομία και Οικονομική Πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα 1944-2000*, Αθήνα 2010.

- Κοτσιανού, Γαρουφαλιά, *Πολιτικοί Σχεδιασμοί και Προσδοκώμενα Αποτελέσματα από τη Σύνδεση της Ελλάδος με την ΕΟΚ (1958-1967)*, διπλωματική εργασία. Θεσσαλονίκη: Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, ΑΠΘ, 2018.
- Κοντογεώργης, Γεώργιος, *Η Ελλάδα στην Ευρώπη: η πορεία προς την ένωση και η πολιτική του Καραμανλή*, Αθήνα, 1985.
- Μινώτου, Δ. Μαριέττα, *Η Ελλάδα στο σταυροδρόμι των ευρωπαϊκών επιλογών 1957-1959, Η απόφαση της κυβέρνησης Κωνσταντίνου Καραμανλή για τη Σύνδεση με την ΕΟΚ*, Αθήνα 2019.
- Μινώτου, Δ. Μαριέττα, «η ευρωπαϊκή πολιτική του Κωνσταντίνου Καραμανλή, 1957-1961», στο «Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον εικοστό αιώνα», Ίδρυμα Κων. Καραμανλής, τ. 2, Αθήνα, 2008.
- Μπότσιου, Ε., Κωνσταντίνα, « Η απόφαση για Σύνδεση με την ΕΟΚ», ανακτήθηκε από <https://www.kathimerini.gr/society/820322/i-apofasi-gia-syndesi-me-tin-eok/>.
- Μπότσιου, Ε., Κωνσταντίνα, «η ΗΠΑ και η ελληνική συμμετοχή στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, 1958-1961», στο Κωνσταντίνα Μπότσιου- Γιάννης Σακκάς (επιμ.), «*Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62, Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις*», Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2015.
- Μπότσιου, Ε., Κωνσταντίνα (επιμ.), «Η κύρωση της Συμφωνίας Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ (1962)» στο «*Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου*», Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, 2010.
- Μπότσιου, Ε., Κωνσταντίνα, «Μια ‘άλλη Ελλάδα’ μέσω Ευρώπης: Η συμμετοχή της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στον 20ό αιώνα», στο: Γιάννης Βούλγαρης, Κώστας Κωστής, Σωτήρης Ριζάς (επιμ.), *Ο μεγάλος μετασχηματισμός: Κράτος και πολιτική στην Ελλάδα του 20ού αιώνα*, Αθήνα, Πατάκης, 2020.
- Botsiou, Konstantina, «The origins of European integration: Goals and strategies”, Constantinos Svolopoulos and Konstantina Botsiou (ed.), *The founders of European Integration*, Αθήνα, Πατάκης, 2013.

- Παπαστάμκου, Σοφία, «Το ελληνικόν πρόβλημα εντός νέων πλαισίων»: η Σύνδεση της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, 1961-1967, στο Κωνσταντίνα Μπότσιου- Γιάννης Σακκάς (επιμ.), *«Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62, Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις»*, , Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2015.
- Ριζάς, Σωτήρης, *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη, 1961-1964*, Αθήνα, 2001.
- Ριζάς, Σωτήρης, *Η Ελληνική Πολιτική μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο: κοινοβουλευτισμός και δικτατορία*, Αθήνα, 2008.
- Σβολόπουλος, Κ. (επιμ.), *Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο, Γεγονότα & Κείμενα*.
- τ.4-5, 10. Αθήνα: Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής. 1992.
- Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981*, Αθήνα, 2017.
- Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, Αθήνα, 2008.
- Σβολόπουλος, «Η ευρωπαϊκή πολιτική της Ελλάδας και ο στρατηγός Ντε Γκωλ 1959-1963», στο *«Ντε Γκωλ και Καραμανλής, Το έθνος, το κράτος, η Ευρώπη: Διημερίδα Αθήνα 5 και 6 Οκτωβρίου 2000*, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Καραμανλής, Αθήνα, 2002.
- Συριανός, Μ, «Οι πολιτικές δυνάμεις και η Συμφωνία Σύνδεσης του 1962», στο *Η Ένταξή μας στην ΕΟΚ*, Αθήνα, 1978.
- Τσάτσος, Κωνσταντίνος, *Ο Άγνωστος Καραμανλής*, Αθήνα, 1984.
- Χαρίτος, Σπύρος, «Ελλάδα ΕΟΚ, 1959-1979, Από τη Σύνδεση στην Ένταξη», Αθήνα, 1981.
- Φλάισερ, Χάγκεν, «η αγελάδα που έγινε ταύρος: το Σχέδιο Μάρσαλ- τομή στις δυτικές στρατηγικές περί γερμανικών επανορθώσεων», στο επιμ: Θανάσης Σφήκας, *Το Σχέδιο Μάρσαλ: Ανασυγκρότηση και διαίρεση της Ευρώπης*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2011.
- Φιλипπόπουλος, Ηλίας, «Η πορεία ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα», διπλωματική εργασία, Καλαμάτα: Σχολή ανθρωπιστικών επιστημών και πολιτισμικών σπουδών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου 2020.

- Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, Αθήνα, 2010.
- Young, W. J., *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου 1945-1991, Πολιτική Ιστορία*, Αθήνα, 2006.

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ**

Εικόνα 1: Συνάντηση με τον Λ. Έρχαρτ.

(Αρχείο Ιδρύματος Κωνσταντίνου Καραμανλή)

Εικόνα 2: Ο Κ. Καραμανλής με τον Σ. Ντε Γκωλ. Στο βάθος ο Ε. Αβέρωφ ανάμεσα στον Α. Μαλρώ και τον Μ. Κουβντε Μυρβίλ (που μόλις διακρίνεται).

(Αρχείο Ιδρύματος Κωνσταντίνου Καραμανλή)

Εικόνα3: Καραμανλής και Ντε Γκολ

(Αρχείο Ιδρύματος Κωνσταντίνου Καραμανλή)

Εικόνα 4: Χειραψία Κ. Καραμανλή με τον καγκελάριο Αντενάουερ.

(Αρχείο Ιδρύματος Κωνσταντίνου Καραμανλή)

Εικόνα 5: Μετά την υπογραφή της Συμφωνίας

(Αρχείο Ιδρύματος Κωνσταντίνου Καραμανλή)

Εικόνα 6: Τελετή Απονομής στο Δημαρχείο του Άαχεν. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στο βήμα.

(Αρχείο Ιδρύματος Κωνσταντίνου Καραμανλή)

